

Sakskart for møte i Programrådet for masterstudiet i rettsvitenskap

J.nr.: 2018/1541

Tid og sted: Torsdag 19. april kl 12.00-15.15, Kollegieværelset DA, 1. etg

Sak 1 s. 1- 14	Protokoll Protokoll fra PMR møtet 15. mars er allerede godkjent
Sak 2	Erfaringer fra PMRs medlemmer
Sak 3 s. 14- 22	Vedtakssak: Forslag om endringer JUS5070 Forhandlinger Notat fra Kristin Steen Slåttå Faglig begrunnelse fra ansvarlig faglærer Emneevaluering av JUS5070 Forhandlinger høsten 2017 Forslag til vedtak <ul style="list-style-type: none">• Antall plasser på emnet økes fra 32 til 64• Det tilsettes to viderekomne studenter høsten 2018, en som undervisningsassistent og gruppeleder, en annen som kun gruppeleder. De gis samme lønnsbetingelser som kollokvieveiledere på rettsstudiet dvs. lønnstrinn 35 og uttelling 2 per time.• Vurderingsformen i emnet endres til kun hjemmeeksamen over 3 dager med ordgrense 3000-4000 ord, aktivitet i klassen og

	<p>innlevering av refleksjonsnotater inngår som obligatorisk krav, men ikke del av karakteren i emnet.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alle forslag om endringer for emnet JUS5070 Forhandlinger vedtas med virkning for høsten 2018.
<p>Sak 4 s. 22-33</p>	<p>Vedtaks sak: Forslag om nedleggelse av JUS5641/JUR1641 Electronic Communications Law og opprettelse av emnet JUS5xxx/JUR1xxx Robot Regulation</p> <p>Notat fra Kristin Steen Slåttå</p> <p>Skjema med forslag om endringer fra ansvarlig faglærer Tobias Mahler</p> <p>Forslag til vedtak</p> <p>Valgemnet JUS5641/JUR1641 Electronic Communications Law nedlegges med tilbud om en siste eksamen høsten 2018, samtidig opprettes valgemner JUS5xxx/JUR1641 Robot regulation.</p>
<p>Sak 5 s.33-41</p>	<p>Diskusjonssak: Tiltaksplan for likestilling og mangfold ved Det juridiske fakultet, 2018-2020</p> <p>Høringsbrev</p> <p>Tiltaksplan for likestilling og mangfold ved Det juridiske fakultet, 2018-2020</p> <p>Diskusjonspunkter</p> <p>PMR bes om å diskutere den foreslåtte tiltaksplanen og inviteres til å komme med innspill på de foreslåtte tiltakene og eventuelle forslag om nye tiltak.</p> <p>Sosiale nettverk og integrering, bedre integrering med studentorganisasjonene og andre alternativer til fadderuka,</p>

rekruttering av minoritetstudenter. Andre fakulteter har hatt noen tiltak, fakultetet som attraktiv som arbeidsplass for minoritetsstudenter. Hent referat fra Oddrun, noen punkter fra henne på dette.

Sak 6
s. 41-
61

Diskusjonssak: Rapport fra tilsynssensor 4. studieår

[Rapport fra tilsynssensor](#)

Diskusjonspunkter og oppfølgingspunkter

- Tilsynssensor anbefaler flere tiltak for oppfølging av eksterne sensorer, dette følges opp av eksamensadministrasjonen. Administrasjonen jobber hvert semester for å få på plass interne sensorer, disse inviteres før eksterne plasseres inn på sensuren, og der vi har få interne spør vi gjerne enkeltpersoner om å delta. Når det gjelder forslag om å utestenge eksterne sensorer som ikke deltar på sensormøtet vil administrasjonen ikke anbefale en så kontant regel, men dette er et viktig moment som kan føre til at sensorer ikke får nye oppdrag.
- Tilsynssensor anbefaler en gjennomgang/revidering av Instruks for eksamen og sensur §2-3 studentrepresentanter. Administrasjonen foreslår at en slik gjennomgang gjennomføres våren 2018. JSU har også meldt inn ønske om en revidering av denne instruksen.
- Tilsynssensor kommenterer at oppgavene i JUS4111 Metode og etikk kan være utfordrende for studentene, og kan by på utfordringer for sensorene, han anbefaler at dette hensynstas i sensorveiledningene.
- Tilsynssensor anbefaler at læringskravene i JUS4211 straffeprosess revideres. Dette følger administrasjonen opp med ansvarlig faglærer.
- Tilsynssensor foreslår å ta i bruk den tidligere foreslåtte malen for sensorveiledninger. Fakultetet avventer konklusjon fra den sentrale arbeidsgruppen som har som del av mandat å foreslå mal for sensorveiledninger for hele UiO.

	<p>Finstads periode går ut - forberede en sak til dekanatet om at vi tar et opphold. Meld inn til Oddrunn.</p>
<p>Sak 7 s. 61- 617</p>	<p>Diskusjonssak: Periodisk emneevaluering fra høsten 2017</p> <p>Notat fra Morten Slind Olsen</p> <p>Rapport fra JUS3111 Formuerett I</p> <p>Rapport fra JUS3212 Formuerett II</p>
<p>Sak 8 s. 92- 127</p>	<p>Diskusjons-/orienteringssak: Gjennomgang av klagerunden</p> <p>Notat fra Kristin Steen Slåttå</p> <p>Detaljert klagestatistikk fra studieårene</p> <p>Detaljert klagestatistikk fra masteroppgaver</p> <p>Klagestatistikk valgemenner masternivå</p> <p>Klagestatistikk valgemenner bachelornivå</p> <p>Klageutvikling ved UiO 2006-2017</p> <p>Mønster klagevedtak ved fakultetet 2006-2017</p>
<p>Sak 9 s.127- 158</p>	<p>Orienteringssaker:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Muntlig orientering fra arbeidsgruppen som integrering av kjønnsperspektiv i rettsstudiet • Det gjennomføres et møte med studentene 2. studieår 24. april. • Orientering fra evalueringsgruppen og status for eksamensplanleggingen for våren 2018 ved Randi Saunes. Utkast

	<p>til kriterier for god eksamensgjennomføring og evalueringsspørsmål fra evalueringsgruppen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Progamevaluering av Master i rettsvitenskap - utkast til egnevaluering
<p>Sak 10 s. 158-202</p>	<p>Sak til vedtak på fullmakt</p> <p>Alle studieårsansvarlige bes lese igjennom de foreslåtte endringer for sitt studieår, dersom det er ingen anmerkninger til de foreslåtte endringene i PMR-møtet anses alle endringene som vedtatt på fullmakt</p> <ul style="list-style-type: none"> - Samlesak med foreslåtte endringer i læringskrav og litteratur for emner høsten 2018 - Wordversjon av samlesak <p>Saker tatt på fullmakt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Godkjent overgang til åpen bok eksamen for følgende emner våren 2018: International Climate Change and Energy Law (JUS5911) Law of the Sea (JUS5405) Refugee and Asylum Law (JUS5530/JUR1530) International Criminal Law (JUS5570) International Constitutional Law and Democracy (JUS5560/JUR1560) International Investment Law (JUS5851) Petroleum Law (JUS5411) - Godkjent ny ansvarlig faglærer for emnet HUMR5140 Human rights in international and national Law , ny ansvarlig faglærer er Maja Janmy - Godkjent at studentene kan velge mellom å bruke 4. eller 5. utgave av 1. studieårssamlingen på JUS2111 våren 2018 - Godkjent Veiledning for sensorer på muntlig eksamen i JUS2211

	<ul style="list-style-type: none"> - Godkjent Hjelpemiddel til eksamen i JUS5960/JUR1960 Trygderett våren 2018, Folketrygd samleutgave 2018 - Godkjent ny ansvarlig faglærer i JUS4211 Sivilprosess, ny ansvarlig faglærer er Maria A. Hjort fom 1. august 2018, semestersiden og oversiktssiden vil bli oppdatert 1. august. - Godkjent ny ansvarlig faglærer for emnet JUS5502 Lovginningslære, ny ansvarlig faglærer er Jon Christian F. Nordrum - Godkjent ny ansvarlig faglærer for enkeltemnet JUROFF1201 Introduksjon i forvaltningsrett, ny ansvarlig faglærer er Jon Christian F. Nordrum
Sak 12	Eventuelt

Protokoll fra møte

J.nr.: 2017/7412

Tid og sted: Torsdag 15. mars 2018 kl 12.15-15.15, Kollegieværelset DA

Tilstede: Erling Hjelmeng, Henrik Bjørnebye, Christoffer Eriksen, Inger Berg Ørstavik, Ulf Stridbeck, Ingunn Ik Dahl, Cecilia Bailliet, Elizabeth K. H. Dale, Maria Fiorello Conradi Maria Conradi (for Mads Fredrik Baardseth) og Morten Slind Olsen.

Forfall: Mads F. Baardseth og Benedicte Rustad

Fra administrasjonen: Randi Saunes

Observatører/invitert: Gry Anita Hemsing

Referent: Kristin Steen Slåttå

Sakene ble diskutert i følgende rekkefølge: Som saklisten 1, 2, 4, 5, 8, 9, 6, 7, 10.

<p>SAK 1</p>	<p>Protokoll</p> <p>Protokoll fra PMR møte 8. februar 2018 er allerede godkjent</p>
<p>SAK 2</p>	<p>Erfaringer fra PMRs medlemmer</p> <p>1. studieår: I forbindelse med overgang til digitale hjelpemidler ser man at i Lovdata pro benytter studentene aktivt seg av muligheten for å innarbeide kildene.</p> <p>2. studieår: Det arbeides for å gjennomføre de vedtatte endringene på studieåret på best mulig måte, det er mottatt noen klager på administrativ oppfølging og på at det er lite skrivetrening. Studieårsansvarlig vil komme med en umiddelbar tiltakspakke for å bedre situasjonen, her inngår en ekstra fakultetsoppgave, ekstra manuduksjoner i EØS-rett og en chattetjeneste for å stille spørsmål knyttet til semesteroppgaven. Studieårsansvarlig nevnte også</p>

saken knyttet til en forelesning i statsrett og ytringene på Jodl. Dette har ført til mange diskusjoner ved og utenfor Fakultetet. fakultetet må sikre at de som foreleser skal gjøre det uten å bli utsatt for krenkende uttalelser og studentene skal tilbys så god studiekvalitet som mulig.

Fakultetsledelsen har deltatt på Dagsnytt 18 og følger opp med et dialogmøte med CF, videre blir det opprettet en dekanblogg for å få en tydeligere kanal for dialog mellom fakultetet og studentene. Det er behov for et godt lavterskelsystem hvor studentene kan gi tilbakemeldinger, og fakultetet jobber med å få dette på plass i Canvas høsten 2018. Studieårsansvarlig for 2. studieår la til at det er ønskelig å følge opp med et faglig seminar om anonyme ytringer på sosiale nettverk.

3. studieår: Det er første semester med små faste grupper på både 1. og 2. semester, et viktig tiltak for å bedre kursgruppemiljøet. Studieårsansvarlig meldte at fakultetet burde nedsette en arbeidsgruppe som ser på kommunikasjon mellom lærere og studenter, da diskusjonen knyttet til hets på sosiale medier kanskje viser at det er en svikt i kommunikasjonen.

4. studieår: Til høsten er det ønskelig å se på om man skal omstrukturere JUS4211, videre arbeides det med oppfølgingen av Juss og kjønn rapporten med at kursoppleggene skal innta kjønn og likestilling der det er faglig relevant.

5. studieår: Stadig flere emner har åpen bok eksamen, videre arbeides det med å samle informasjon om hvilke hjelpemidler som man bruker i de ulike emnene med tanke på overgang til Lovdata pro.

Engelskspråklige masterprogrammer: Ett av emnene i PIL-programmet fikk en klage via Si fra systemet, dette er umiddelbart fulgt opp med en evaluering sendt studentene på emnet. Programledelse og administrasjon vil følge opp basert på tilbakemeldinger fra studentene på emnet. Programleder for PIL

benyttet samtidig anledning til å takke for støtten fra fakultetsledelsen i forbindelse med en sak knyttet til opptak.

Administrasjonen: Representanten jobber om dagen med opptak til de engelskspråklige masterprogrammene, videre informerte seksjonsleder for eksamensseksjonen om at det har vært diplomseremoni denne uken hvor 68 % av de uteksaminerte var kvinner. Studiedekanen nevnte her at inntrykket fra utdelingen var en lavere andel minoritetsstudenter. Dette kan være knyttet til utfasingen av privatistordningen, det er ønskelig å be LIMU undersøke dette nærmere.

Videre informerte seksjonsleder for eksamensseksjonen at det er arrangert Åpent hus i Silurveien hvor det møtte ca 50 studenter fra vårt fakultet, ønskelig å samarbeide med JSU om å få enda flere til neste gang dette arrangeres før vårens eksamener. Det er ønskelig at så mange som mulig gjør seg kjent med lokalet før de selv skal ha eksamen.

JSU: JSU er kjent med Jodl og har også opplevd å bli utsatt for kritikk via denne kanalen. Det er ønskelig med et lavterskeltilbud for å gi tilbakemeldinger, dette kan redusere behovet for anonym drittslenging. (et annet uttrykk) Generelt har studentene forventninger til at foreleser skal stille forberedt og at foreleser skal ha en forventning om at studentene stiller forberedt på undervisning.

Studiedekan stilte spørsmålet om hva som skal til for å endre på det at det er vanskelig å snakke om hverandres undervisning. Det ble da tatt opp at det å se på hverandres undervisning er et tiltak hvor man lærer mye av hverandre. Ønskelig å se på et buddy-system, viktig at det ikke skal oppleves som overvåkning. Dette er allerede noe som gjøres som del av det universitetspedagogiske kurset alle nytilsatte deltar på. Ved IFP er det foreslått at alle nytilsatte skal få en eldre fadder.

Studieårsansvarlig for 2. studieår stilte spørsmålet til JSU om hvordan man kunne få opp svarprosenten på evalueringer.

	<p>Nytt fra Erling: Videre orienterte han om at juridisk fakultetet trekkes frem som et foregangsfakultet med tanke på studentaktive læringsformer og digitale læremidler. Videre pågår det om dagen en egenavleuring av jusstudiet som skal danne grunnlag for en evaluering av programmet av et eksternt panel. Denne evalueringen vil fungere som et arbeidsdokument for PMR. Det er også etablert en liten arbeidsgruppe knyttet til SFU-søknad.</p>
<p>SAK 3</p>	<p>Vedtakssak: Forslag til vedtak i PMR om endringer på bakgrunn av valgmemnegruppens anbefalinger</p> <p>Studieårsansvarlig for 3. studieår spilte inn at det ikke er ønskelig med flere valgmemner på bachelornivå, og heller ikke andre eksamensformer for emner som kan inngå på 3. studieår, da dette er vanskelig å innpasse på et allerede fullt semester.</p> <p>Endringene for språkemnene tysk og fransk vil trolig gjøre det lettere for studenter å avlegge disse, da de reduserer omfanget noe. Det ble presisert at vedtaket knyttet til språkreise er knyttet opp mot omleggingen av emnet med reduserte undervisningstimer, da det ikke gjøres vedtak om engelsk for jurister på nåværende tidspunkt er det naturlig at emnet videreføres slik som i dag, og uten fastsatte midler til språkreise.</p> <p>Det ble reist bekymring for hva man gjør om det kommer en idé om ett nytt emne og man må vente opp mot 3-4 år før man får en ny mulighet. Det er en mulighet for å opprette emner mellom prosessperiodene, dette er knyttet opp mot særlige strategiske satsninger. Videre er det mulig å eksempelvis omgjøre ett emne til ett nytt emne, eller alternere mellom emner, men slik at det går annethvert år, og at rammen er lik.</p> <p>Vedtak:</p> <p>1. Forslaget til «Vilkår og retningslinjer for opprettelse og videreføring av valgmemner» vedtas.</p>

2. Studenter på master i rettsvitenskap (MiR) kan la ett emne med HUMR-, KRIM- eller RSOS-kode inngå som (juridisk) valgemne. SMR og IKRS avgjør selv hvilke emner som åpnes for studenter fra MiR. IKRS har valgt å åpne alle valgемner med KRIM og RSOS-kode på masternivå for studenter på MiR.

3. Ordningen med bachelor- og masternivå videreføres

- Eksisterende vilkår for valgемner som tilbys på to nivåer videreføres.

- Ansvarlig faglærere vurderer om deler av undervisningen skal rettes kun mot masterstudenter og at TULSA-undervisning særskilt rettes mot emner med mange studenter og masternivå.

- Introduksjonskurset for studenter på bachelornivå videreutvikles og de ansvarlig faglærere anbefales å utvikle egne filmer for hvert enkelt emne som supplement til introduksjonskurset.

4. De profilansvarlige bes redegjøre for hvordan de ønsker å gi sin profil en klarere merverdi for studentene, og at PMR på bakgrunn av dette vurderer hvilke profiler som bør videreføres.

Profilordningen som helhet bør vurderes på nytt om få år.

- De formelle kravene for å oppnå profil bør mykes opp og at det opplyses om at studentene kan søke om at andre elementer som passer kan inngå i profiler.

5. Fransk og Tysk for jurister videreføres som 10 stp emner med 35 undervisningstimer hver over to semestre, og at vurderingsformen standardiseres til 4 t skriftlig skoleeksamen. Det anbefales også at fakultetet avsetter 40 000 per år til studietur på emnene. Forslag om nedleggelse av emnet Engelsk for jurister som skal erstattes av målrettet integrering av engelsk i den obligatoriske delen i MiR utsettes i påvente av rapporten fra intrensjonaliseringsgruppen. Det vil si at dette emnet videreføres slik det er i dag og uten fastsatte midler til språkreise, til eventuelt vedtak om endring.

6. På bakgrunn av forslag fra ansvarlig faglærer legges emnet

	JUR3011 ned, det gis tilbud om en siste eksamen, men ingen undervisning i emnet høsten 2018.
SAK 4	<p>Vedtakssak: Notat om reduksjoner i undervisningen i faget sivilprosess i JUS 4211</p> <p>Saken har vært oppe tidligere. PMR svarte negativt på spørsmålet om at det ikke var grunn for å overprøve studieårsansvarlig beslutning. Ansvarlig faglærer har sendt inn et notat og på bakgrunn av det er det utarbeidet et notat som underbygger saken.</p> <p>PMR bemerker at sivilprosessen har flere forelesningstimer og en time mer manuduksjon enn de andre fagene på emnet. Videre ser ikke PMR at det er grunnlag for å si at det er gjort en forfordeling for fag med mannlig dominans fremfor fag med kvinnelig dominans. Vurderingen som er foretatt er innenfor studieårs kompetanse som fremstår som saklig begrunnet.</p> <p>Forslag til vedtak</p> <p>PMR slutter seg til at endringen må ligge innenfor studieårsansvarlig fullmakt og ser ikke at det skal være grunn for å overprøve beslutningen.</p>
SAK 5	<p>Vedtakssak: Møtedatoer for PMR høsten 2018</p> <p>Vedtak:</p> <p>Torsdag 13. september kl 12.00-15.15</p> <p>Torsdag 25. oktober kl 12.00-15.15</p> <p>Tirsdag 4. desember kl 12.00-15.15</p>

SAK 6	<p>Diskusjonssak: Karriereutvikling som del av Masterstudiet i rettsvitenskap</p> <p>Karrieresenteret har tidligere presentert seg for PMR, det er nå et spørsmål om det er ønskelig å gi slik veiledning større plass som del av MiR og også diskutere hvilken form dette skal ha.</p> <p>Bailliet som har sendt inn forslaget kommenterte hvor imponert hun ble av Karrieresenterets tilbud, hvordan dette kunne kobles til å tenke aktivt rundt hvilke valgemner man bør ta, at det er ulike måter å bygge opp sin kompetanse og tilpasse studieløpet etter hva man søker seg inn på som arbeidstaker.</p> <p>JSU kommenterte at det er et kjempegodt tiltak og det er viktig at studentene er kjent med dette tilbudet før de skal starte på profiler.</p> <p>Studieårsansvarlig for 3. studieår kommenterte at hun er positiv til forslaget men skeptisk til å innta nye obligatoriske elementer på 3. studieår, videre presiserte hun at å la studenter på bachelornivå få adgang til praksisordningen ikke vil kunne fungere med undervisningsmengden på JUS3212/JUS3220.</p> <p>Studiedekanen oppsummerte med å vise til at det også er ønskelig å se på muligheten for å utvide samarbeidet med de frivillige rettshjelpstiltakene.</p> <p>Det er ønskelig å se på dette på en helhetlig måte og studiedekanen tar initiativ til å jobbe videre med Bailliet og administrasjonen om dette.</p>
SAK 7	<p>Diskusjonssak: Studiebarometeret</p> <p>Gry Anita Hemsing presenterte svarene fra studiebarometeret for PMR.</p> <p>Svarprosenten på rettsstudiet er kun på 26 %. Svarene kan allikevel anses som representative siden resultatene har vært</p>

	<p>stabile i de fem årene Studiebarometeret har vært gjennomført, og siden hovedtrekkene stemmer godt overens med andre evalueringer.</p> <p>Et av punktene studentene skårer oss dårlig på er medvirkning og studiedekanen stilte spørsmålet om hva god studentmedvirkning vil innebære. Vil det være et godt system når man har både Si fra systemet og en mer lavterskel mulighet for å gi tilbakemelding via Canvas.</p> <p>Studieårsansvarlig for 5. studieår kommenterte at hun har deltatt på spørretimen, der deltok kanskje mellom 20-40 studenter, på forelesning kommer kun 2 av 90 studenter opp og snakker med henne selv om hun oppfordrer til å stille spørsmål og komme med tilbakemeldinger. Er dette et storskalaproblem, bør vi generelt slutte med forelesninger, legge om til filmer og så supplere med kurs hvor vi møter studentene i mindre grupper?</p> <p>JSU kommenterte at den store skalaen er absolutt et viktig moment, særlig sammenlignet med UiT. Det ble videre kommentert at den siste tids beslutninger knyttet til Silurveien og digitale hjelpemidler er med på å skape avstand mellom fakultetet og studenter.</p>
<p>SAK 8</p>	<p>Diskusjonssak: Tiltak for økt gjennomstrømming på Masterstudiet i rettsvitenskap</p> <p>Studiedekanen orienterte om at det er et sterkt fokus fra sentralt hold og rektoratet om å se på gjennomstrømming. Ca. 50 % av alle gjentakene ved hele UiO foregår ved jurfak, slike gjentak gir ingen ny poengproduksjon for fakultetet. Tiltak for å øke gjennomstrømmingen har vært oppe ved fakultetsstyret, og styret forventer at vi iverksetter tiltak. Dette må løses med pedagogiske tiltak som det som er gjort på 3. studieår med mindre og faste grupper gjennom semesteret. Samtidig må man se på regelverket.</p>

JSU kommenterte at de høye tallene for gjentak er grunnet i at vi ikke har noen konte-ordning. Ved UiB kan studentene ved stryk umiddelbart gjenta emnet senere samme semester, dette reduserer behovet for gjentak, samtidig kan en slik konte-ordning føre til at studentene spekulerer i dette og leverer blankt for å stryke for å få adgang til ny eksamen dersom de ikke er fornøyende med eksamensoppgaven.

Studiedekanen ønsket at PMR gjennomgikk alle punktene.

Emnesperre

Studieårsansvarlig for 1. studieår støttet gjeninnføring av emnesperren. Det at man skal ta hensyn til at studentene er helt ferske er så viktig i bedømmelsen, at studentene da skal konkurrere med de som har kommet mye lengre i studiet må være en klar ulempe. Studieårsansvarlig for 2. og 3. studieår støttet også dette. JSU stilte seg ikke negative til dette, men stilte spørsmålet om det ville være et godt tiltak dersom det førte til at studenter utsatte å avlegge eksamen. Studiedekanen presiserte at det vil være et tiltak som er først og fremst faglig begrunnet og som samtidig kan ha positiv effekt på gjennomstrømmingen, selv om noen studenter kan avvente å avlegge eksamen vil tiltaket ha positiv effekt samlet sett.

Forslag om å redusere kvoten til 3 eller 2 forsøk

JSU stilte seg kritiske til dette, dette er et tiltak som kan føre til at flere utsetter og melder seg av eksamen. Gjentakene gjør det mulig å kombinere studiet med verv og deltidsjobber, da man har mulighet for å gjenta dersom man ikke har gjennomført slik man ønsket. Studieårsansvarlig for 2. studieår stilte seg også kritisk til å redusere kvoten, studentene er allerede så fokusert på å skille ut kun det som er eksamensrelevant og frykter at en tilspissing vil gi enda mindre rom for fag som ikke er i kjernen av det som kommer til eksamen. Han kommenterte videre at et tiltak som vil spare eksamensutgifter er å gå tilbake til løsningen med eksamen en gang i året, vil også gi studentene rom for å ha en periode hvor ikke

alt går på skinner og skape bedre faglig helhet. Det var likevel enighet om at man må se nærmere på dette tiltaket, men at det er viktig at det ses i en helhet for å unngå at det får utilsiktede konsekvenser,

JSU presiserte videre at dersom kvoten skal reduseres så må arbeidsgivere gjøres oppmerksomme på dette

Reduksjon av kvoten for studenter som har innpasset emner

PMR stilte seg positive til dette forslaget og administrasjonen følger opp med forslag om vedtak

Splitte opp emner

Studieårsansvarlig for 2. studieår meldte at han er sterkt kritisk til å splitte opp emner da dette gir en dårligere faglig helhet, studieårsansvarlig for 5. studieår la til at ved større emner har man anledning til å teste ferdigheter og de store sammenhengene, i motsetning ved mindre emner hvor det blir mer viktig om hvilke dommer man husker. Studiedekanen konkluderte med at PMR er negative til å splitte opp emner som tiltak for å øke gjennomstrømmingen, en slik endring må være faglig begrunnet.

Bestått/ikke bestått på emner

Studieårsansvarlig for 2. studieår foreslo å innfør B/IB på JUS1111 og eventuelt JUS1211 med tanke på at dette er helt nye studenter og gi dem en noe mykere start på studiet. Studieårsansvarlig var imidlertid skeptisk til dette, dagens studieordning har plassert de forskjellige rettsdogmatiske fag på de ulike studieårene.

Dersom JUS111 var ett innføringssemester med metode hadde det vært mer naturlig å brukt B/IB, men det vil være pussig om man får karakter på noen fag, mens andre ikke.

Regelverket for permisjon

Det ble kommentert at dersom innstramning av permisjonsreglene ikke ville ha særlig effekt var det ikke hensiktsmessig å endre disse

	<p>Det er i seg selv positivt at vi hadde en noe liberal praksis, tiltaket fikk ikke støtte.</p> <p>Andre forslag</p> <p>Representant for engelskspråklige mastergrader la til at vi burde jobbe for å finne muligheter til å bruke studiepoeng fra statsvitenskap inn i juss, slik at studenter som faller fra til andre fakulteter kan bruke de studiepoengene de avlegger.</p> <p>Representant for administrasjonen foreslo en incentivordning hvor de som fullfører på normert tid får markert dette på sitt vitnemål, det ble diskutert om dette kunne gi enda mer press, samtidig er det en måte å premiere noe annet enn kun karakterer. Administrasjonen jobber videre med å se på et forslag om det er mulig å vise på vitnemålet at man har gjennomført på normert tid.</p> <p>Videre vil fakultetet jobbe med tilhørighet til en gruppe på studiet, og det ble foreslått å gjeninnføre en spørretjeneste Orakel som også var psykososial.</p>
<p>SAK 9</p>	<p>Diskusjonssak: Forslag til Dekanvedtak om Justering av innfasingsplan for Digitale hjelpemidler</p> <p>Det ble presisert at dette vedtaket ikke legger noen føringer på arbeidsgruppen som skal jobbe med å se på stillingen til de papirbaserte hjelpemidlene.</p> <p>Forslag til dekanvedtak</p> <p>PMR hadde ingen ytterligere kommentarer til forslaget og det sendes videre til formell godkjenning</p>
<p>SAK 10</p>	<p>Orienteringssaker:</p> <p>Muntlige orienteringssaker:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Rapport fra Arbeidsgruppen for sensorveiledninger <p>En sentral arbeidsgruppe som har sett på sensorveiledninger for alle emner. Fra høsten 2018 er sensorveiledning på alle emner et krav. Sensorveiledninger kan bety konkrete sensorveiledninger knyttet til en spesifikk oppgave, mer generelle vurderingskriterier knyttet til en type emner og konkret fasit, alle disse typene kvalifiserer som sensorveiledning.</p> <p>Administrasjonen vil gjøre en gjennomgang av hva som allerede er på plass og snarlig ta kontakt med aktuelle hvor det mangler.</p> <p>Skriftlige orienteringssaker:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dekanvedtak – JF – 2018/6: Oppnevning av vara for administrativ representant i PMR • MANDAT for: Evalueringsgruppe for eksamensgjennomføring vår 2018 inkl. hjelpemidler • Dekanvedtak –JF- 2018/9 Innfasing av eksamensavvikling for emner ved Det juridiske fakultet i Silurveien • Dekanvedtak – JF – 2018/10: Oppnevninger: Studieårsansvarlig for 1. studieår, Programleder for masterprogrammet Public International Law og representant for engelskspråklige masterprogrammer i PMR
<p>SAK 11</p>	<p>Saker tatt på fullmakt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Godkjent pensumendring for emnet JUS5630 Privacy and Data Protection våren 2018
<p>SAK 12</p>	<p>Eventuelt</p> <p>Det var ingen saker til eventuelt</p>

	<p>Det ble minnet på at sak om Rapport fra tilsynssensor ble utsatt fra februar, denne blir satt opp på ny til 19. april.</p>
--	---

Til PMR
Fra Eksamensseksjonen

Sakstype: Vedtakssak
Møtedato: 19. april 2018
Notatdato: 12. mars 2018
Arkivsaksnummer: 2018/1541
Saksbehandler: Kristin Steen Slåttå

Forslag om endringer på JUS5070 Forhandlinger for høsten 2018

Bakgrunn

- Emnet JUS5070 Forhandlinger ble opprettet av PMR våren 2017 og gikk første gang høsten 2017. Det er foretatt en emneevaluering av emnet.
- Ansvarlig faglærer har på bakgrunn av sine erfaringer og tilbakemeldingene fra studentene foreslått endringer i undervisnings- og vurderingsopplegg.

Hovedproblemstillinger

- Emnet fikk for høsten 2017 innvilget en større undervisningsramme enn det som er ordinært for valgemenner (30 t), det er i tillegg satt en maksgrænse for mange studenter som kan få opptak til emnet (32 studenter) og en variert vurderingsform. Bakgrunnen for dette er at deler av undervisningen er gruppebasert med praktiske caser, videre er emnet en del av fakultetets søknad for Senter for fremragende utdanning (SFU).
- For høsten 2018 er det ønskelig å antall studenter til opp mot 64 studenter og kjøre to kurs, dette vil øke undervisningsrammen ytterligere. Ansvarlig faglærer foreslår at dette løses ved å bruke gruppeledere (viderekomne studenter) i emnet. Videre er det ønskelig å tilknytte en undervisningsassistent til emnet for å redusere ansvarlig faglæreres tidsbruk knyttet til dette. Undervisningsassistenten skal delta på all undervisning i emnet, administrere inndelingen i grupper, fordeling av konfidensiell informasjon til deltagerne i ulike rollespill og andre koordinerende oppgaver. Det foreslås at undervisningsassistenten også er gruppeleder for ett kurs slik at det til sammen tilknyttes to viderekomne studenter som undervisningsassistent/gruppeleder og gruppeleder i emnet.
- Ansvarlig faglærer kan med endringene redusere sin tidsbruk med 10 undervisningstimer, i frikjøpskostnader er dette 37 000 kr, i vikarkost er dette 20 000. Utgiftene til to gruppeledere, hvorav en også fungerer som undervisningsassistent er beregnet til 25 000, se vedlegg med budsjett for undervisningsrammen høsten 2017 og foreslått ramme for høsten 2018, kostnadene forbundet med denne endringen beregnes til 5000.
- Det er også ønskelig å endre vurderingsformen i emnet. Høsten 2017 var vurderingen tredelt hvor studentene ble gitt karakter på aktivitet i klassen (25 % vektet), refleksjonsnotater (25 % vektet) og 4 timers skoleeksamen (50 % vektet). For høsten 2018 er det ønskelig å endre dette til at vurderingsformen er kun en hjemmeeksamen over 3 dager med ordgrense 3000-4000 ord. Aktivitet i klassen skal ikke lenger vurderes. Det er ønskelig å beholde samme antall refleksjonsnotater, men kun som obligatorisk aktivitet, ikke som eksamen med karakter. Ansvarlig faglærer vurderer om hjemmeeksamen bør være individuell eller en gruppeoppgave. Se vedlegg med budsjett for høsten 2018 og foreslåtte endringer for høsten 2018, kostnadene forbundet med dette beregnes til 19 500.

- Litteratur i emnet vil bli oppdatert før oppstart høsten 2018, det utarbeides en ny fagbok i emnet av ansvarlig faglærer, denne er ikke klar til 19. april men vil bli ettersendt for godkjenning som fullmaktssak før semesterstart høsten 2018.

Videre fremdrift

- Ved eventuelt vedtak i PMR implementeres endringene for høsten 2018
- Ansvar for oppfølging: Sekretær for PMR, undervisningsplanlegger og eksamenskonsulent i studie- og eksamensseksjonen.

Forslag til vedtak:

- Antall plasser på emnet økes fra 32 til 64
- Det tilsettes to viderekomne studenter høsten 2018, en som undervisningsassistent og gruppeleder, en annen som kun gruppeleder. De gis samme lønnsbetingelser som kollokvieveiledere på rettsstudiet dvs. lønnstrinn 35 og uttelling 2 per time.
- Vurderingsformen i emnet endres til kun hjemmeeksamen over 3 dager med ordgrense 3000-4000 ord, aktivitet i klassen og innlevering av refleksjonsnotater inngår som obligatorisk krav, men ikke del av karakteren i emnet.
- Alle forslag om endringer for emnet JUS5070 Forhandlinger vedtas med virkning for høsten 2018.

Vedlegg

- Faglig begrunnelse fra ansvarlig faglærer Sverre Blandhol
- Forslag til budsjett for revidert undervisnings- og vurderingsopplegg høsten 2018
- Emneevaluering av emnet JUS5070 Forhandlinger høsten 2017

Vedlegg 2 – budsjett for revidert undervisnings- og vurderingsopplegg høsten 2018:

Endring undervisning				
Dagens undervisningsform	Antall timer	Uttelling	Vikarkost pr undervisningstime	SUM
Forelesning/kurs avholdt av ansvarlig faglærer	30	4,43	2 000	60 000
Adgangsbegrensning på emnet er 32 slik at det kun er ett parti				
Forslag ny undervisningsform	Antall timer	Uttelling	Timelønn	
Øke adgangsbegrensning på emnet til 64 slik at det er 2 partier				
Forelesninger	20	4,43	2 000	40 000
Kurs holdt av gruppeledere (2 partier)	40	2	181	14 464
Ansatte undervisningsassistent	30	2	181	10 848
				65 312
Sum økte kostnader forbundet med å øke antall studenter, ansatte gruppeledere og undervisningsassistent				5 312

Endring av vurderingsform			
Dagens vurderingsform	Uttelling per besvarelse	Antall sensorer/ oppgaver	Sum uttelling
4 t skriftlig skoleeksamen	0,90	2	1,80
4 refleksjonsnotater (3 stk opp til 500 ord med uttelling 0,5 t og 1 opp til 1000 ord med uttelling 1)	0,63	4	2,50
Aktivitet i klassen	0,25	1	0,25
Uttelling sensur per kandidat			4,55
Kostnad sensur per kandidat			1 457
Forslag om ny vurderingsform	Uttelling per besvarelse	Antall sensorer/ oppgaver	Sum uttelling
Hjemmeeksamen over 3 dager med ordgrense 3000-4000 ord	1,50	2	3,00
4 refleksjonsnotater (3 stk opp til 500 ord med uttelling 0,5 t og 1 opp til 1000 ord med uttelling 1)	0,63	4	2,50
Aktivitet i klassen endres til obligatorisk oppmøte	0	0	0,00
Uttelling sensur per kandidat			5,50
Kostnad sensur per kandidat			1 761
	Antall kandidater	Kostnads økning per kandidat	
Sum økte eksamenskostnader på emnet	64	0,95	19 468

Notat

Til: PMR

Fra: Professor Sverre Blandhol

Dato: 26. mars 2018

Vedr.: Faglig begrunnelse for foreslåtte endringer i JUS5070 Forhandlinger

Bakgrunn

Jeg viser til notater og oppstillinger fra Kristin Steen Slåtta i administrasjonen, og til epostkorrespondanse i sakens anledning. Vi foreslår oppskalering av emnet slik at det blir plass til 64 studenter, bruk av en gruppeleder som undervisningsassistent og innføring av tre timers hjemmeeksamen i stedet for skoleeksamen.

Begrunnelsen for endringene fremgår for en stor del allerede av de nevnte notater og korrespondanse. Sammenfattende og i tillegg vil jeg anføre følgende.

Om JUS5070 Forhandlinger

JUS5070 gir kunnskaper og ferdigheter i forhandlinger, og er bygget på en erfaringsbasert undervisningsmetode med bruk av rollespill, caser og øvelser som del av undervisningen. Undervisningsopplegget er utviklet etter mer enn 10 års erfaring med lignende undervisning i etter- og videreutdanning, ved observasjon og interaksjon med lærere og studenter ved Program on Negotiation, Harvard University under forskningsopphold våren 2017, og med hensyn til forskningen på effektive metoder i forhandlingsundervisningen. Jeg viser ellers til undervisningsplanen for faget og til avsnittet «Å lære å forhandle» i manuskriptet til forhandlingsboken jeg holder på å ferdigstille til bruk som hovedlitteratur i emnet. De nevnte dokumenter kan ettersendes ved ønske.

Bruk av gruppeledere

Undervisningen i JUS5070 følger en erfaringsbasert metode med høy grad av studentaktivitet og mye tilbakemelding fra faglærer. For å kunne gjennomføre dette, er det nødvendig å arbeide i mindre grupper. På Harvard Law School bruker de grupper på 24 studenter. Høsten 2017 gjennomførte vi valgemnet for første gang med 32 studenter. Jeg har lang erfaring med tilsvarende undervisning i etter- og videreutdanningsammenheng med opptil 32 studenter. Vi foreslår derfor å bruke grupper på 32 studenter, for å utnytte undervisningsressursene best mulig.

For å kunne tilby faget til flere studenter, ønsker vi å skalere opp kurset. Det kan gjøres ved å innføre en modell der deler av undervisningen foregår i plenum, og resten i mindre grupper ledet av viderekommende studenter. Dette er modellen som brukes ved utenlandske læresteder, blant annet Harvard Law School. Faglærer vil holde en teoretisk introduksjon i plenum, før studentene går i grupper med gruppeleder. Etter gjennomføring av øvelser og debrief i grupper, møtes vi igjen til felles debrief i plenum. Faglærer vil kunne besøke gruppene underveis. Det er lagt opp til at faglærer formelt sett får uttelling i undervisningsregnskapet for to av i alt tre timer for hver kursgang.

Bruk av undervisningsassistent

Studentene får 30 timer undervisning over 10 uker. Det brukes rollespill, caser eller øvelser til hver undervisningsgang. Gjennomføringen av denne undervisningen krever at blant annet følgende oppgaver utføres:

- Trykking og fordeling, eller elektronisk utsendelse, av generelle og konfidensielle instruksjoner til alle øvelser hver uke
- Fordeling i roller og oppfølging av de enkelte grupper
- Innsamling av resultat skjemaer, og innføring av resultater i oppstillinger som kan vises ved debrief i grupper og/eller plenum
- Besvare praktiske spørsmål vedrørende øvelsene og gjennomføringen av disse

For å få til dette er det behov for en undervisningsassistent, som kan bruke tid før og etter undervisningstidene til – i samråd med faglærer – å utføre disse oppgavene. Kristin Steen Slåtta har foreslått at den ene gruppelederen fungerer også som undervisningsassistent, noe jeg tror kan være en god løsning. Da emnet ble opprettet var det godkjent bruk av undervisningsassistent og beregnet kostnader til innkjøp av rollespill. Det siste har ikke vært nødvendig, da jeg har utviklet og skrevet alle øvelser og rollespill selv. Undervisningsassistent ble ikke brukt høsten 2017, siden det var første gang og det var ønskelig å høste erfaringer med opplegget. Erfaringene viste tydelig at det var behov for slik støtte.

Bruk av hjemmeeksamen

For oppnå at undervisning og eksamen er samordnet, er det av betydning at evalueringsformen i størst mulig grad gjenspeiler innholdet i undervisningen. Ved første gjennomkjøring av JUS5070 høsten 2017 søkte vi å oppnå dette formålet ved at samlet karakter ble satt ut fra 25 % for aktivitet i timene, 25 % for skriftlige innleveringer og 50 % for avsluttende skoleeksamen. Det var imidlertid reaksjoner fra en del studenter på at karakter ble satt på aktivitet i timene. Vi har så langt ikke funnet et bedre system for å gjennomføre dette. Planen er derfor fra høsten 2018 å la tilstedeværelse på undervisningen og godkjente skriftlige innleveringer være et krav for å få gå opp til eksamen. Når vi innfører denne endringen, blir det imidlertid behov for å gjøre noe med resten av eksamensformen, for at det ikke skal oppstå et uheldig sprik mellom hva det undervises i og hva studentene prøves i. Dette er begrunnelsen for å gå over til en tre dagers hjemmeeksamen, som i større grad vil kunne fungere som en videreføring av aktivitetene under kurset og de skriftlige innleveringene.

Periodisk emneevaluering JUS5070

Forhandlinger

Av professor Sverre Blandhol, fagansvarlig

Dato: 25. februar 2018

Grunnlag for emneevalueringen

Det vises til emnebeskrivelsen for emnet/emnene, statistikk over karakterer, samt studentevalueringen som er gjennomført.

Dette er den første periodiske emneevalueringen som gjennomføres for dette emnet. Emnet ble gjennomført første gang høsten 2017. Det var 26 studenter som gjennomførte eksamen i emnet. Valgemnet er adgangsbegrenset på grunn av ressursintensiv undervisning. Opprinnelig var grensen satt til 24 studenter, men det ble besluttet å la alle som leverte motivasjonsbrev (ca 30 studenter) delta i undervisningen.

Det var ingen som strøk til eksamen, beste karakter som ble gitt var A, svakeste karakter C. B var den hyppigste karakteren.¹ Evalueringen besto av en kombinasjon av prestasjoner i timene, skriftlige innleveringer og avsluttende skoleeksamen (50 %). Målet med denne evalueringsformen var å skape best mulig samsvar mellom undervisningsformen (erfaringsbasert undervisning med bruk av rollespill og øvelser) og evalueringsformen.

Det var 5 studenter som klaget på eksamen.

Det var 13 av 26 studenter som besvarte spørreskjemaet om evaluering av emnet.

Undervisning

Studentevalueringen viste at 85 % av studentene var fornøyd eller svært fornøyd med formen på undervisningen, og at 69 % av studentene var fornøyd eller svært fornøyd med innholdet i undervisningen. Flere studenter ga også individuelle kommentarer som tydet på at de var svært fornøyd med undervisningsformen («det hyggeligste kurset jeg har vært på noen gang», «et høydepunkt i hverdagen denne høsten», «gøy og spennende med en undervisningsform som skiller seg sånn ut fra den vi er vant med eller fra jussen».)

Både egen erfaring fra undervisningen og studentens evalueringer gir inntrykk av at bruken av rollespill og øvelser fungerte etter hensikten. I og med at dette var første gang emnet ble gjennomført, ble så å si samtlige rollespill og øvelser skrevet samme høst. Det medførte tidvis at materialet ble tilgjengelig for studentene først ved oppstart av den aktuelle kursdagen. Målet er at konfidensiell informasjon til øvelsene skal distribueres i forkant, slik at det blir bedre tid til å forberede forhandlingene. Det ble imidlertid vurdert som viktig og pedagogisk riktig å skrive nye

¹ Fordelingen fremgår ikke entydig av den statistikken som er utarbeidet og som har dannet grunnlag for denne rapporten.

rollespill med «norsk» kontekst. Det var en kommentar på at rollespillene skrev seg fra en forretningsmessig sammenheng, noe som vel i stor grad kan stemme. Det vil være fullt mulig å inkludere rollespill som tar opp forhandlinger om ideelle emner, som barnefordeling ved senere gjennomkjøring.

Ved siden av emnebeskrivelsen på nettsiden ble det utarbeidet en detaljert undervisningsplan, med oversikt over læringsmål, øvelser, tekster som skulle leses, mv til hver kursdag. Dette var et nyttig redskap i gjennomføringen av emnet. Det synes å være behov for å oppdatere emnebeskrivelsen basert på erfaringene etter første gjennomføring av emnet.

Mye av undervisningen besto av gjennomføring av forhandlingsøvelser og diskusjon av disse i plenum. Med bare en kursleder var det ikke praktisk mulig å gi særlig grad av individuelle tilbakemelding på gjennomføringen av forhandlingene. Dette kan forbedres ved bruk av undervisningsassistent, og ved videofilming av en av forhandlingsøvelsene.

Litteratur

Hovedlitteraturen i emnet høsten 2017 var Malhotra og Bazerman: Negotiation Genius og Lax og Sebenius: 3D Negotiation. Samtidig holder undertegnede på med å skrive ferdig en bok om Strategiske forhandlinger, som er tenkt som ny hovedlitteratur i emnet. Kapitler fra dette utkastet ble delt ut som støttelitteratur gjennom semesteret.

Studentevalueringen viser at studentene var relativt godt fornøyd med hovedlitteraturen. Flere studenter kommenterte utkastet til den norske forhandlingsboken meget positivt, og fremhevet hvordan den vil forenkle og forbedre studiesituasjonen for kommende studenter. Planen er at denne boken skal være tilgjengelig fra og med høstsemesteret 2018.

Det vil være en stor forbedring når kurset kan bygges på den norske boken, som også er skrevet i sammenheng med utarbeidelsen av selve kursopplegget.

Ressurser og infrastruktur

Med bruk av rollespill i undervisningen kunne det vært en fordel med en litt annen type undervisningsrom enn det som er tilgjengelig i dag i DN. Forhåpentligvis vil nybygget omfatte minst ett «Harvard-style» auditorium, med tilstøtende smårom. Det vil i så fall være ideelt for gjennomføringen av et emne som dette.

Eksamen

Evalueringen i emnet ble bygget opp etter følgende modell: 25 % av karakteren baseres på aktivitet i timene, 25 % av karakteren baseres på skriftlige innleveringer, og 50 % baseres på den skriftlige eksamen. En slik ordning forutsetter obligatorisk deltakelse på minimum 80 % av undervisningen.

Målet med denne evalueringsformen var som tidligere nevnt å sikre samsvar mellom undervisningens innhold og evalueringsformen.

Gjennomføringen av evalueringen synes imidlertid å ha skapt noe frustrasjon hos studentene. Flere klager over manglende tilbakemeldinger, uklarhet med hensyn til hva som var forventet av innsats i

timene, mv. Ved neste gjennomkjøring av emnet vil vi se nærmere på dette for å sikre en bedre opplevelse av dette. Det er allerede gitt klarsignal til bruk av undervisningsassistent i emnet, og det vil trolig være en stor fordel for å få gjennomført dette på en bedre måte.

Emnebeskrivelsen

Emnebeskrivelsen bør oppdateres i lys av ny hovedlitteratur og erfaringer fra første gjennomføring.

Forslag til forbedringer

Som nevnt i teksten ovenfor foreslås følgende forbedringer av undervisningen:

- Innføring av ny hovedlitteratur når boken Strategiske forhandlinger er klar, ventelig sommeren 2018.
- Oppdatering av emnebeskrivelsen i lys av ny hovedlitteratur og erfaringer fra gjennomføringen høsten 2017.
- Bruk av undervisningsassistent til å bistå med tilbakemeldinger i smågrupper, retting av skriftlige innleveringer, mv.
- videofilming av en av forhandlingsøvelsene, som grunnlag for individuelle tilbakemeldinger.
- Gjennomgang av og forbedring av evalueringsformen, slik at intensjonen om samsvar mellom evaluering og undervisning ivaretas på en måte som også oppleves som forutsigbar og forståelig for studentene.

Oppsummering til publisering på nettsidene

JUS5070 er et nyskapende emne, med høyst utradisjonelle og interaktive undervisningsformer. Hele kurset er lagt opp som erfaringsbasert undervisning med bruk av rollespill og øvelser. Høsten 2017 var første gang emnet ble tilbudt, og studentenes evaluering viser at undervisningens innhold og form ble svært positivt mottatt. Ny hovedlitteratur til emnet er under utvikling, og det vil også ellers bli foretatt visse justeringer i undervisning og evalueringsform.

Til PMR
Fra Eksamensseksjonen

Sakstype: Vedtakssak
Møtedato: 19. april 2018
Notatdato: 10. april 2018
Arkivsaksnummer: 2018/1541
Saksbehandler: Kristin Steen Slåttå

Forslag om nedleggelse av JUS5641/JUR1641 Electronic Communications Law og opprettelse av emnet JUS5xxx Robot Regulation

Bakgrunn

- Ansvarlig faglærer for valgemnet JUS5641/JUR1641 Electronic Communications Law har sendt inn et forslag om så store endringer av emnet at det anbefales at emnet nedlegges med umiddelbar virkning og emnet JUS5xxx/JUR1xxx Robot Regulation opprettes med oppstart høsten 2018. Emnet inngår i LLM i ICTL Law og tilbys også som valgemne på rettsstudiet.

Hovedproblemstillinger

- Se endringsforslag fra ansvarlig faglærer for faglig begrunnelse for forslaget.

Videre fremdrift

- Etter eventuelt vedtak i PMR vil administrasjonen følge opp med informasjon om at JUS5641/JUR1641 er nedlagt, det gis tilbud om en siste eksamen i emnet for studenter som ønsker å ta gjentak.
- Det er ikke særlige kostnader forbundet med endringen. Ansvarlig faglærer må utarbeide ekstra sett med eksamensoppgaver for høsten 2018, og det krever noe administrative ressurser for å endre og oppdatere databasen og nettinformasjon.
- Ansvar for oppfølging: Kristin Steen Slåttå, Elisabeth Reien, Axel Hjelme og Morten Slind Olsen

Forslag til vedtak:

Valgemnet JUS5641/JUR1641 Electronic Communications Law nedlegges med tilbud om en siste eksamen høsten 2018, samtidig opprettes valgemner JUS5xxx/JUR1641 Robot regulation.

Vedlegg

- Endringens Hvis det er relevant å legge ved bakgrunnsinformasjon

Endringsforslag i litteratur, hjelpemidler og læringskrav.

Med dette foreslås det at faget JUS5641 Electronic Communications Law nedlegges høsten 2018 og det opprettes ett nytt emne «Robot Regulation» samme semester. Faget inngår i LLM ICT law, og det tilbys også som valgfag i MiR (både bachelor og master).

Det er ønskelig å gjennomføre endringen allerede fra høsten 2018, av følgende grunner:

- Her erstattes det et fag preget av tradisjonelle forelesninger med et nytt tilbud som bruker varierte undervisningsmetoder basert på «flipped classroom» konseptet (inkludert studentpresentasjoner og audiovisuelle elementer, se under). Faget er ment å støtte opp under fakultetets planlagte satsning på et senter for fremragende undervisning.
- Sammenlignet med «Electronic Communications Law» er «Robot Regulation» bedre forankret i pågående og planlagt forskning ved Senter for rettsinformatikk og fakultetet forøvrig. Det er også mulig at faget kan ha større interesse blant studenter.
- Ansvarlig faglærer har ikke undervist «Electronic Communications Law» de siste 2 årene, pga. forskningstermin og sykdom. I en slik situasjon er det bedre å investere arbeidstiden i å bygge opp et fremtidsrettet fag, fremfor å oppdatere et fag opprettet på 1990-tallet.
- Dersom fokuset på Electronic Communications Law skulle opprettholdes i emnet, ville det kreve omfattende endringer før semesterstart. Det ventes at EU vedtar et nytt regelverk til sommeren, og dette kommer antagelig på et tidspunkt som gjør det vanskelig å integrere det i undervisning og eksamen. Det er lite hensiktsmessig å gjennomføre en slik oppdatering av emnet nå, dersom faget ikke skal videreføres. Det finnes p.t. heller ikke litteratur som fokuserer på det nye regelverket. Derfor er det bedre å skifte fokus nå.
- Forslaget er primært et tiltak for å oppdatere innholdet i LLM ICT law. Det er ikke meningen at forslaget skal foregripe den pågående evalueringen av valgfagsporteføljen i MiR. Det legges til grunn at valgfaget vil bli vurdert på ordinær måte i den pågående søknadsprosessen.
- Ansvarlig faglærer har diskutert den foreslåtte eksamensformen med Axel Hjelme og Kristin Steen Slåttå ved eksamensavdelingen, og det er ingen store administrative hindringer. Den nye eksamensformen vil også være rimeligere enn dagens eksamen på emnet (som består av mid-term paper pluss skoleeksamen).

- Det gjennomføres en siste eksamen i Electronic Communications Law høsten 2018 for eventuelle studenter som ønsker å gjenta emnet. (Det er mindre enn 1/3 overlapp mellom JUS5641 og det nye emnet).

Emnekode: JUS5xxx/JUR1xxx	Fagområde: Electronic communications law Robot Regulation
Navn på ansvarlig faglærer: Tobias Mahler og Kristin B. Sandvik	
<p>Forslag til endring i læringskrav (må beskrives i kategoriene: kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse):</p> <p>Knowledge</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overview of key regulatory issues raised by emerging developments in robotics, including autonomous vehicles, autonomous weapons, human-robot interaction, and cyborgs. • Knowledge of how the law regulates robots and cyber-physical systems with respect to safety and regulatory oversight, liability, privacy and security. • Knowledge of regulatory issues raised by artificial intelligence, including discrimination, transparency, privacy, and use for law enforcement. • Good knowledge of a specific sub-set of regulatory issues in a focus area selected by student groups in agreement with the teacher. <p>Skills</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ability to discuss regulatory issues in light of ethical, gender and technical perspectives in robotics. • Ability to reflect over the need for regulation of robotics and artificial intelligence. • Ability to participate in policy debates about emerging issues in robotics and their regulation at domestic, European and international level. <p>General competence</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understanding how the emergence of robotics may affect society, including in sectors such as transport, health, employment, and public security. 	

- Understanding of weaknesses and strengths of regulation, and its effect on innovation.
- Development of oral presentation skills.

Exams:

Bachelor students

- Compulsory activity: Mandatory participation in working group. The group prepares an oral presentation, which forms the basis for a short film (20-30 minutes). All students must submit a short report (up to 1 page) describing how they contributed to group work done in this course. This report must be added to the individual term paper, but it is not graded.
- Individual term paper (2000 words)

Master students

- Compulsory activity: Mandatory participation in working group. The group prepares an oral presentation, which forms the basis for a short film (20-30 minutes). All students must submit a short report (up to 1 page) describing how they contributed to group work done in this course. This report must be added to the individual term paper, but it is not graded. Each student must also submit three questions that would be suitable for the oral examination.

Exams

- Individual short paper (2000 words) – counting 50 %
- Group exam, based on the short film created by the group during the course and individual questions/discussions with each of the group members - counting 50 %

Hver gruppeeksamen kan vare opp til 30 min (filmvisning) + 45 min (diskusjon/eksaminasjon med gruppemedlemmene), sensorene har i tillegg 15 min til å diskutere karakterfastsettelsen, sensoruttellingen vil da bli 1,5 t per gruppe på mellom 4-5 studenter. Karakteren settes på basis av filmen som gruppen har

utarbeidet, gruppemedlemmene kan videre gis ulik karakter på gruppeeksamen basert på deres individuelle presentasjon i diskusjonen/eksaminasjonen. Det settes en samlet individuell karakter for hvert gruppemedlem på gruppeeksamen.

Forslag til endring i litteratur (både hovedlitteratur, støttelitteratur og tilleggslitteratur. Merk at det kun er hovedlitteratur som omfattes av sidetallsnormen. Antall sidetall må fylles inn):

Mandatory reading

Leenes, R.E., and others, "Regulatory challenges of robotics: Some guidelines for addressing legal and ethical issues", *Law, Innovation and Technology*, (2017) 9(1), 1 (44 pages)

European Parliament Resolution of 16 February 2017 with Recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)), P8_TA (2017) 005, (23 pages).

Neil M. Richards and William D. Smart, "How should the law think about robots?", in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016, 3 (20 pages)

Trevor N. White, Seth D. Baum, "Liability for Present and Future Robotics Technology", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0005 (18 pages)

F. Patrick Hubbard, "Allocating the risk of physical injury from 'sophisticated robots': Efficiency, fairness, and innovation", in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016, 25 (25 pages)

Curtis E.A. Karnow, "The application of traditional tort theory to embodied machine intelligence", in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016, 51 (26 pages)

Joanna J. Bryson, Mihailis E. Diamantis, Thomas D. Grant, "Of, for, and by the people: the legal lacuna of synthetic persons", *Artificial Intelligence and Law*, 25(3) (2017), 273-291 (18 pages)

Meg Leta Jones and Jason Millar, "Hacking Metaphors in the Anticipatory Governance of Emerging Technology: The Case of Regulating Robots", in Roger Brownsword, Eloise Scottford, and Karen Yeung, *the Oxford Handbook of Law, Regulation and Technology*, Oxford University Press, 2017, 596-619 (23 pages)

Peter Asaro, Jus nascendi, robotic weapons and the Martens Clause, in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing, 2016 (19 pages)

Total: 216 pages.

NB! Further literature must be read in connection with individual and group research conducted during this course.

Further reading (starting points for group work)

Legal approaches to robotics:

Calo, Ryan, "Robots in American Law" (2016). University of Washington School of Law Research Paper No. 2016-04, available at SSRN:

<https://ssrn.com/abstract=2737598>

Ryan Calo, [Robots as Legal Metaphors](#), 30 Harvard J. Law & Technology, 209-37 (2016).

Ryan Calo, [Robotics and the Lessons of Cyberlaw](#), 103 Calif. L. Rev. 513-63 (2015).

Autonomous vehicles:

Jason Millar, "Ethics Settings for Autonomous Vehicles", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0002

Wulf Loh, Janina Loh, "Autonomy and Responsibility in Hybrid Systems, The Example of Autonomous Cars", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0003

Jeffrey K. Gurney, "Imputing Driverhood, Applying a Reasonable Driver Standard to Accidents Caused by Autonomous Vehicles", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0004

Drones:

Rufus Ballaster, Andrew Firman, Eleanor Clot, "A Practical Guide to Drone Law", Law Brief Publishing 2017

Privacy:

M. Ryan Calo, "[Robots and Privacy](#)", in Patrick Lin et al. (eds.) *Robot Ethics: The Ethical and Social Implications of Robotics*, MIT Press 2012, 187-202

Human-Robot Interaction:

Jesse Kirkpatrick, Erin N. Hahn, Amy J. Haufler, "Trust and Human–Robot Interactions", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0010

Kate Darling, "Who's Johnny?' Anthropomorphic Framing in Human–Robot Interaction, Integration, and Policy", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0012

Kate Darling, "Extending legal protection to social robots: The effects of anthropomorphism, empathy, and violent behavior towards robotic objects", in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016, 213 (26 pages)

Healthcare robots:

Aimee van Wynsberghe, *Healthcare robots: ethics, design and implementation*, Ashgate Publishing 2015

Human-robot interaction, gender and sex:

Nomura Tatsuya, "[Robots and Gender](#)", *Gender and the Genome*, Volume 1, Issue 1, 2017

Russell, Anna C. B. 2009. "Blurring the Love Lines: The Legal Implications of Intimacy with Machines." *Computer Law & Security Review* 25 (5): 455–63.

Ezio Di Nucci, "[Sex Robots and the Rights of the Disabled](#)", in John Danaher and Neil McArthur, *Robot Sex, Social and Ethical Implications*, MIT Press 2017

Litska Strikwerda, "Legal and Moral Implications of Child Sex Robots", in John Danaher and Neil McArthur, *Robot Sex, Social and Ethical Implications*, MIT Press 2017

Law enforcement:

Kristen Thomasen, "Examining the constitutionality of robot-enhanced interrogation", in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016

Lisa A. Shay et al., "Confronting automated law enforcement", in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016

Military robots and autonomous weapons:

Peter W. Singer, "Wired for War: The Future of Military Robots", Brookings Opinions blog post, August 28, 2009, available at <https://www.brookings.edu/opinions/wired-for-war-the-future-of-military-robots/>

Leonard Kahn, "Military Robots and the Likelihood of Armed Combat", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0018

Ian Kerr and Katie Szilagyi, "Asleep at the switch? How killer robots become a force multiplier of military necessity"; in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016

Artificial intelligence:

Ryan Calo, "Artificial Intelligence Policy: A Primer and Roadmap", 2017, available at SSRN, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3015350>

Lawrence B. Solum, "Legal Personhood for Artificial Intelligences". *North Carolina Law Review*, Vol. 70, p. 1231, 1992, available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1108671>

Shannon Vallor, George A. Bekey, "Artificial Intelligence and the Ethics of Self-Learning Robots", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0022

Frank Pasquale, *The black box society: The secret algorithms that control money and information*, Harvard University Press, 2015.

Lilian Edwards, Michael Veale, "Slave to the algorithm? Why a 'right to an explanation' is probably not the remedy you are looking for", *Duke Law & Technology Review*, 2017, 16, 18-84.

Sandra Wachter, Brent Mittelstadt, Luciano Floridi, "Why a right to explanation of automated decision-making does not exist in the general data protection regulation" *International Data Privacy Law*, 2017, 7(2), 76-99.

Nick Bostrom, *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*, Oxford University Press, 2016

Forslag til endring i fagbeskrivelse:

Course content

This course addresses emerging regulatory issues related to robotics. The point of departure of the course is the increasing significance robots have in our society, which not only raises technical issues, but also regulatory and policy concerns.

Recent advances in robotics and artificial intelligence indicate that robots gradually become a reality in society, rather than just in science fiction. Applications include autonomous cars and other vehicles, autonomous weapons, as well as assistants in many fields, including healthcare. Thus, the forms and purposes of robots differ, so it may be impossible to develop one singular regulatory response to the broad field of robotics. On the other hand, there are certain recurring features of robots, which are relevant in a regulatory context.

Lawmakers are currently developing new concepts and definitions, concurrent with the potential drafting of a new legal framework. One of these attempts is the European Parliament's working definition of a "smart robot": Its characteristics include (i) the acquisition of autonomy through sensors or data exchange, (ii) potentially self-learning, (iii) at least a minor physical support, (iv) the adaptation of its behaviour and actions to the environment, as well as (v) absence of life in the biological sense.

Artificial intelligence (AI) technology is also relevant. Whether or not embodied in a physical robot, AI is increasingly deployed in a wide range of contexts. These include predictive policing, chatbots, and corporate decision-making. Amongst the challenges with AI has been the potential for bias in decision-making, which can contribute to discrimination, including for gender or race.

The analysis of regulatory issues takes particular account of ethical and gender perspectives. Ethical concerns arise, for example, when robots such as autonomous weapons or vehicles decide about life or death, and when they calculate risk. Moreover, ethical issues are crucial for all human-robot interaction, such as in the context of healthcare robots.

When humans and robots interact, there can be issues with respect to both human gender and robot gender. The clearest example of the latter is the development of sex robots.

This course examines how robots and artificial are regulated *de lege lata*, and tracks the discourse about the need for new law (*de lege ferenda*). It is far from clear how society should respond to the emergence of these technologies, and students should think creatively about these questions. The course also tracks the development of soft law, such as codes of conduct for robot engineers.

Relevant legal and regulatory issues include the following:

- Responsibility, accountability, liability and insurance
- Regulatory oversight by the proposed European Agency for Robotics and Artificial Intelligence
- Regulatory frameworks for safety, security, and privacy
- Robots and networks (network neutrality; cloud computing)
- Autonomous weapons systems and public international law
- Human dignity, gender issues and privacy in the context of healthcare robots, cyborgs and augmented humans
- Regulatory responses to emerging artificial intelligence

Forslag til internasjonale rettskilder og/eller fremmedspråklig litteratur:

Se over

Forslag til rettskilder/litteratur som vil bedre kjønnsmessig balanse i faget/emnet. Er det aktuelle kjønnsperspektiv som kan inkluderes i faget?:

When humans and robots interact, there can be issues with respect to both human gender and robot gender. The clearest example of the latter is the development of sex robots.

Forslag til endring i hjelpemidler: Ingen, men ny eksamensform (se over)

Totalt antall sider hovedlitteratur:

216 pages. NB! Further literature must be read in connection with individual and group research conducted during this course. See recommended reading.

Til:

Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Institutt for offentlig rett
Institutt for privatrett
Nordisk institutt for sjørett
Norsk senter for menneskerettigheter
Programråd for Master i rettsvitenskap
Programråd for forskerutdanning
Kontorsjef- og seksjonsledermøtet
Juridisk studentutvalg

Dato: 23.03.2018

Saksnr.: 2013/7024 JENNYGR

Høring: "Tiltaksplan for likestilling og mangfold ved Det juridiske fakultet, 2018-2020". Høringsfrist 24. april.

Likestillings- og mangfoldsutvalget (LiMU) ved Det juridiske fakultet, der representanter fra de ulike stillingskategoriene og rollene ved fakultetet inngår, har den siste tiden jobbet med å utforme en tiltaksplan for likestillings- og mangfoldsarbeidet ved fakultetet for perioden 2018-2020. Tiltaksplanen skal gjelde for hele fakultetet og ansvaret for å implementere den vil ligge på mange hender.

Tiltaksplanen har så langt vært til behandling i dekanatet og instituttledermøtet. Etter at høringsfristen er ute, vil innspillene behandles i LiMU. En endelig versjon av tiltaksplanen behandles igjen i dekanatet og instituttledermøtet i mai, før tiltaksplanen legges frem for vedtak i fakultetsstyret 11. juni.

Fakultetets arbeid med likestilling og mangfold er bundet av UiOs Handlingsplan for likestilling, kjønnsbalanse og mangfold 2018-2020, som ble vedtatt av Universitetsstyret 6. februar 2018. Denne handlingsplanen har fire hovedmål, som også må være mål for fakultetets tiltaksplan:

- Økt innsats for å forebygge trakassering, med hovedvekt på seksuell trakassering.
- Kvinneandelen i vitenskapelige stillinger og lederstillinger skal øke.
- Styrke arbeidet med mangfold ved UiO.
- Bedre kjønnsbalanse i alle studieprogrammer

LiMU sender nå ut den fakultetsvise planen på høring fordi vi ønsker innspill på de tiltakene fakultetet har utformet innenfor disse rammene og fordi vi ønsker forslag om nye tiltak. Vi ber om at innspillene utformes som **konkrete forslag til formuleringer** av nye tiltak **eller konkrete forslag til endringer** i eksisterende tekst.

LiMUs leder og sekretær kan kontaktes ved spørsmål, og kommer gjerne og informerer om LiMUs arbeid ved behov i høringsprosessen. Vi ber om at **samlede innspill** fra hvert institutt/organ sendes til LiMUs sekretær **innen tirsdag 24. april**.

Som nyttige ressurser i arbeidet med å utarbeide høringssvar, viser vi til eksisterende rutiner og tiltak ved UiO, deriblant følgende:

- Likestillingstiltak: <http://www.uio.no/for-ansatte/kompetanse/likestillingstiltak/>
- Seksuell trakassering og varsling om dette: <http://www.uio.no/om/hms/arbeidsmiljo/prosedyrer/trakassering/index.html>
- Konflikthåndtering: <http://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/personal/personaloppfolging/konflikt/index.html>
- Sakspapirer fra Universitetsstyrets behandling 6. februar 2018 av UiOs handlingsplan for likestilling og mangfold 2018-2020: <http://www.uio.no/om/organisasjon/styret/moter/2018/02-06/v-sak-5-handlingsplan-for-likestilling-kjonnbalanse-og-mangfold-2018-2020.pdf>

Med hilsen

May-Len Skilbrei
leder for LiMU

Jenny Graver
sekretær for LiMU

Dette dokumentet er godkjent elektronisk ved UiO og er derfor ikke signert.

Saksbehandler:
Jenny Graver
+4722842051, jenny.graver@jus.uio.no

Tiltaksplan for likestilling og mangfold ved Det juridiske fakultet, 2018-2020

Det juridiske fakultet ønsker at våre studenter og ansatte skal ha like muligheter uavhengig av kjønn, bakgrunn og funksjonsevne. Siden jusstudiet er en profesjonsutdanning, er det videre et mål for fakultetet at studentene våre skal være representative for befolkningen og ha innsikt i samspillet mellom juss og samfunnets ulike grupper.

Styret ved Universitetet i Oslo vedtok 6. februar 2018 UiOs Handlingsplan for likestilling, kjønnsbalanse og mangfold 2018-2020. Handlingsplanen har fire hovedmål:

- Økt innsats for å forebygge trakassering, med hovedvekt på seksuell trakassering.
- Kvinneandelen i vitenskapelige stillinger og lederstillinger skal øke.
- Styrke arbeidet med mangfold ved UiO.
- Bedre kjønnsbalanse i alle studieprogrammer.

Denne tiltaksplanen er et ledd i å realisere UiOs handlingsplan ved å ta tak i de lokale utfordringene ved fakultetet.

Et overordnet tiltak som vil være viktig for alle hovedmålene, er å spille inn til revisjonen av fakultetets Styrings- og administrasjonsreglement, for å sikre en bedre forankring av likestillings- og mangfoldsarbeidet i hele organisasjonen. Denne prosessen går parallelt med arbeidet med handlingsplanen.

Tiltak	Ansvarlig	Tidsramme
<p>Spille inn til revisjonen av Styrings- og administrasjonsreglementet på blant annet følgende områder:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ta inn et krav om at begge kjønn skal være representert i dekanatet. Dekan og prodekaner velges under ett. Et krav om kjønnsbalanse i dekanatet vil dermed føre til at valgkomite og andre forslagsstillere må fremme forslag til dekanat som inkluderer minst én av hvert kjønn. - Utvide programrådenes likestillings- og mangfoldsansvar til å også inkludere et ansvar for kjønnsperspektiver i undervisningen. - Stadfeste ansvaret for å ivareta likestillingshensyn i tilsettingsprosessen der hvor IVA ikke er innstillingsorgan. 	LiMU	Våren 2018

26.03.2018. Versjon 3 – høringsutkast.

Økt innsats for å forebygge trakassering, med hovedvekt på seksuell trakassering

Det er en viktig oppgave for arbeidsgivere å forebygge trakassering, inkludert seksuell trakassering, samt å legge til rette for sikre, effektive og formålstjenlige varslingsrutiner. I planperioden bør det derfor være en prioritering å sikre at ledere ved fakultetet har god kjennskap til sine forpliktelser til å forebygge seksuell trakassering og tilrettelegge for varsling.

I planperioden vil det foregå flere kartleggings- og koordineringstiltak som vil kaste lys over omfanget og innholdet i seksuell trakassering ved Universitetet i Oslo. Det er viktig at fakultetet generelt, men LiMU spesielt, er i stand til å utvikle egnede tiltak i lys av kunnskap som fremkommer i disse prosessene.

Universitetsmiljøer innebærer ofte maktulikhet, mellom stillingskategorier, disipliner, fagretninger og mellom juniorer og seniorer, og dette kan misbrukes og/eller påvirke arbeidsmiljøet negativt, og det kan ramme ulike grupper ulikt. I planperioden foreslås det å utrede og gjennomføre tiltak for å fremme et bedre akademisk debattklima.

Tiltak	Ansvarlig	Tidsramme
Forebygging av uønsket seksuell oppmerksomhet skal innføres som obligatorisk tema i medarbeidersamtaler. Dette skal inkludere informasjon om UiOs retningslinjer og varslingsrutiner.	Administrasjonsseksjonen	Høsten 2018
Delta på piloten og senere den faste ordningen med obligatoriske lederkurs i regi av Likestillings- og diskrimineringsombudet.	LOS, assisterende fakultetsdirektør	Pilot våren 2018
Følge med på resultatene som kommer fra UiOs ressursgruppe for arbeidet med å forebygge seksuell trakassering, og utarbeide aktuelle tiltak ved fakultetet i lys av dette.	LiMU og relevante organer og ledere ved fakultetet	Løpende
Fortsette å ha oppmerksomhet rettet mot behovet for å ivareta studenter som deltar på eksterne arrangementer hvor Det juridiske fakultet er delansvarlig.	Dekanen	Løpende
Gjennomføre tiltak for å fremme et bedre akademisk debattklima.	LiMU, instituttlederne	Høsten 2018

Kvinneandelen i vitenskapelige stillinger og vitenskapelige lederstillinger skal øke. I 2017 har fakultetet som helhet 34 % kvinner i professor- og førsteamanuensisstillinger. I tråd med måltallene i UiOs handlingsplan er det et mål at kvinneandelen i vitenskapelige toppstillinger skal øke til 40 % i løpet av planperioden. Samtidig har fakultetet i 2017 60 % kvinner blant stipendiatene. Hovedutfordringen for å bedre kjønnsbalansen i faste vitenskapelige stillinger, er med andre ord å få kvinner til å søke på og være best kvalifisert til førsteamanuensisstillinger. Mange av tiltakene retter seg derfor mot stipendiatgruppen som en viktig rekrutteringsbase for faste vitenskapelige stillinger. Andre tiltak skal sikre at kjønnsperspektiver er en del av rekrutteringsprosessen til faste vitenskapelige stillinger fra arbeidet med stillingsplan og til bedømmelsen foreligger og tilsetning vedtas.

Et annet viktig arbeidsområde i planperioden vil være kjønnsperspektiver og kjønnsbalanse i jussutdanningen. Dette arbeidet er med her blant annet fordi det anses som viktig for å rekruttere kvinner til vitenskapelige stillinger, at kvinnelige studenter møter både kvinnelige og mannlige undervisere som rollemodeller og at pensum inneholder kjønnsperspektiver. Betydningen av kjønnsperspektiver går imidlertid utover fakultetets rekrutteringsbehov; fakultetet anser det som av vesentlig betydning for samfunnet at juristene vi utdanner, har innsikt om hvordan juridiske problemstillinger i forskjellig grad og på ulike måter påvirker forskjellig grupper i samfunnet.

Flere kvinner inn i faste vitenskapelige stillinger

Tiltak	Ansvarlig	Tidsramme
<i>Rekrutteringstiltak</i>		
Kjønnsperspektiver skal fortsatt være en del av stillingsplansarbeidet ved fakultetet, det vil si arbeidet med å planlegge antall ansettelser, fordeling mellom stillingstyper og prioritering av enheter og fagområder. Dette innebærer blant annet at instituttledermøtet skal fungere som letekomite for å sikre kjønnsbalanse og mangfold i søkergrunlaget	Administrasjonsseksjonen	Løpende
Fortsette å ha som hovedregel at faste vitenskapelige stillinger lyses ut som førsteamanuensis. Utlysninger av professorater og utlysninger med førsteamanuensis/professor må begrunnes særskilt	Administrasjonsseksjonen	Løpende
Utvikle bedre opplæring og veiledning for bedømmelseskomiteer for å bevisstgjøre medlemmene om implisitte fordommer om kjønn og mangfold	LOS, LiMU, administrasjonsseksjonen	
I større grad benytte muligheten for å ta i bruk moderat kjønnkvotering når to kandidater er likt eller tilnærmet likt kvalifisert	Administrasjonsseksjonen	Løpende
<i>Karrieretiltak</i>		
Veilederoppdrag og andre oppdrag og verv er meritterende for personer i fast vitenskapelig stilling. Denne typen oppdrag skal derfor fordeles bredt mellom fakultetets ansatte så lenge de faglige behovene er ivaretatt	Prodekan for forskning, prodekan for studier, instituttlederne	Løpende
Fortsette med likestillingstiltak rettet mot stipendiatgruppa som har vist seg vellykket:		Løpende ved behov

1. Vit.ass.-hjelp for kvinnelige stipendiater i sluttfasen	1. Kontorsjefene	
2. Samling for kvinnelige stipendiater	2. Stipendiatrådet i samarbeid med LiMUs sekretær	
3. Gi økonomisk og faglig støtte til å synliggjøre likestillings- og mangfoldsutfordringer i et eventuelt felles mentorprogram for stipendiatene ved fakultetet	3. LiMU i samarbeid med stipendiatrådet	
4. Medietreningskurs for kvinnelige vitenskapelig tilsatte	4. Kommunikasjonsseksjonen i samarbeid med LiMUs sekretær	
5. Oppfordre til og tilrettelegge for å delta i UiOs sentrale ordninger for kvinnelige førsteamanuenser og postdoktorer	5. LiMUs sekretær; instituttene	
Støtte tiltak for kvinner på fagområder med særlige utfordringer med kjønnsbalanse	LiMU	Løpende

Flere kvinner i vitenskapelige lederstillinger

Tiltak	Ansvarlig	Tidsramme
Oppfordre kvinner til å melde seg på UiOs ledertreningskurs og tilrettelegge for at de kan delta	Administrasjonsseksjonen; instituttlederne	Løpende

Kjønnsbalanse og kjønnsperspektiver i undervisningen

Tiltak	Ansvarlig	Tidsramme
Videreutvikle fakultetets nettside for kjønnsperspektiver i jusstudiet	Prodekan for studier	Løpende
Følge opp de nye punktene om kjønnsbalanse og kjønnsperspektiver i undervisningen i instruks for studieårsansvarlig og ansvarlig faglærer som ble vedtatt i 2017	Prodekan for studier	Løpende
Utarbeide en oversikt som synliggjør hvordan kvinne-, kjønns- og likestillingsperspektivet er integrert i jusstudiet, herunder de obligatoriske juridiske fagene, de semi-obligatoriske juridiske fagene samt egne valgfag. Oversikten skal publiseres på nettsiden for kjønnsperspektiver	Prodekan for studier og arbeidsgruppen for integrering av kjønnsperspektiv i rettsstudiet	2018
Arbeidsgruppen for integrering av kjønnsperspektiv i rettsstudiet skal utpeke et redaksjonsutvalg med formål å utgi en Open Access-antologi bestående av artikler som tar for seg forholdet mellom kjønn og rett i utvalgte obligatoriske fag	Redaksjonsutvalget	2019

26.03.2018. Versjon 3 – høringsutkast.

Styrke arbeidet med mangfold ved fakultetet

Som IA-bedrift følger UiO retningslinjene for tilrettelegging og inkluderende arbeidsliv for å sikre ivaretagelse av ansatte med midlertidig eller varig sykdom eller funksjonsnedsettelse. UiO tilrettelegger også studiesituasjonen for studenter med særskilte behov. UiO har en egen seniorpolitikk.

Arbeidet med mangfold bygger ikke bare på en rettighetstenkning, men også på at mangfold er en viktig forutsetning for å skape gode arbeidsplasser, relevante studier og viktige samfunnsbidrag. Jurister uteksaminert fra UiO skal bidra til å løse viktige utfordringer for personer, institusjoner, organisasjoner og samfunnet, og dette sikres best om de har med seg ulike erfaringsbakgrunn.

I handlingsplanperioden prioriterer derfor fakultetet tiltak for å ivareta studenter med minoritetsbakgrunn og ansatte med utenlandsk bakgrunn, samt å rekruttere flere med minoritetsbakgrunn til rekrutteringsstillinger.

Tiltak	Ansvarlig	Tidsramme
Styrke samarbeidet med Mino.Jur med tanke på å formalisere en mentorordning for studenter med minoritetsbakgrunn.	LiMU, studieseksjonen	2019
UiOs standardformulering for vitenskapelige stillinger om personer med innvandrerbakgrunn skal tas inn også i vit.ass.-utlysninger: «UiO ønsker flere personer med innvandrerbakgrunn i faste, vitenskapelige stillinger. Disse oppfordres til å søke.»	Kontorsjefene	Løpende
Identifisere og iverksette lokale tiltak i lys av kunnskapsgrunnlaget om ansatte og studenter med minoritetsbakgrunn som skal utvikles av UiO sentralt.	LiMU og relevante organer og ledere ved fakultetet.	Løpende
Legge til rette for erfaringsutveksling mellom studenter og jurister med minoritetsbakgrunn på ulike typer arbeidsplasser, for eksempel ved hjelp av seminarer, foredrag med mer.	LiMU og studieseksjonen i samarbeid med JSU	2019
Utrede tiltak for å ivareta og bistå tilsatte med utenlandsk bakgrunn.	LiMU, PFF, Stipendiatrådet, instituttlederne.	Høsten 2018
Utrede behovene til studenter med funksjonsnedsettelse.	LiMU og studieseksjonen i samarbeid med JSU	
Sikre god universell utforming og praktisk og sosial tilrettelegging i Domus Juridica for studenter og ansatte med funksjonsnedsettelse.	Hovedbrukergruppa i samarbeid med LiMU	Løpende

26.03.2018. Versjon 3 – høringsutkast.

Bedre kjønnsbalanse i fakultetets studieprogrammer

I 2017 var det omlag 65 % kvinner på masterstudiet i rettsvitenskap. Årsakene til denne skjevheten bunnar blant annet i søkergrunnlag og opptakskrav. Dette er problemstillinger som fakultetet ikke kan løse alene, og tiltakene i handlingsplanperioden bygger derfor på samarbeid med UiO sentralt og med de juridiske fakultetene i Bergen og Tromsø.

Tiltak	Ansvarlig	Tidsramme
Ta opp problemstillinger og mulige løsninger knyttet til kjønnsbalansen på Master i rettsvitenskap på Nasjonalt fakultetsmøte.	LiMU i samarbeid med studieseksjonen.	Høsten 2019
Identifisere og iverksette lokale tiltak i lys av informasjon om søkergrunnlaget som skal utvikles av UiO sentralt.	LiMU og relevante organer og ledere ved fakultetet.	Løpende

Avdelingsdirektør Fredrik Bøckman Finstad

Justis- og beredskapsdepartementet, Lovavdelingen

Postboks 8005 Dep

0030 Oslo

Universitetet i Oslo

Det juridiske fakultet

Postboks 6706 St. Olavs plass

0130 Oslo

Oslo, 17. november 2017

Tilsynssensors rapport for fjerde studieår master i rettsvitenskap 2016/2017

1. Tilsynssensuren 2016/2017 – oppdraget

Det vises til møte 25. april 2017 med studiedekan Erling Hjelmeng, studieansvarlig lærer for fjerde studieår, Johan Boucht, eksamensansvarlig for fjerde studieår, Karoline Stensvik og rådgiver Anne Margit Tvenge, samt til etterfølgende e-postkorrespondanse med Tvenge og Stensvik.

I møtet ble det bestemt at følgende hovedforhold skulle behandles ved tilsynet av fjerde studieår master i rettsvitenskap 2016/2017, jf. også brev mottatt her 25. august 2017 fra fakultetet ved Tvenge:

- Eksamensoppgaver
- Sensorveiledninger
- Gjentak
- Læringskrav og pensum
- Klagesensur
- Oppfølging av eksterne sensorer
- Kvalitetssikring av oppgaver i oppgaveutvalg

Rapporten er i det vesentlige lagt opp som de foregående års rapporter. Jeg viser til de tidligere års rapporter særlig om synspunkter på utformingen av eksamensoppgaver, sensorveiledninger og blind klagesensur. Jeg gjentar ikke alt som er sagt i tidligere

rapporter om disse spørsmålene, men jeg kommer til å påpeke noen hovedpunkter om disse emnene i rapporten her. De tidligere års rapporter er tilgjengelige på nettet.¹

Rapporten legger til grunn at hovedvekten skal legges på JUS4211 Prosess og strafferett, jf. nevnte brev mottatt her 25. august 2017. Jeg kommer også noe inn på de øvrige fag, særlig i tilknytning til utformingen av sensorveiledningene og klagesensuren.

2. Oppsummering og anbefalinger

- **Hovedinntrykket** er at fakultetet også på fjerde studieår prøver og vurderer studentenes ferdigheter på en upartisk og faglig betryggende måte.
- **Eksamensoppgaver og klager på eksamen i JUS4211 H16:** Eksamen og sensuren ved JUS4211 - Prosess og strafferett høsten 2016 medførte en del reaksjoner i form av klager fra kandidatene. Etter min oppfatning var oppgaven omfattende, men ikke for omfattende eller for komplisert. Fakultetet bør ikke vike unna fra å gi denne typen oppgaver til eksamen.
- **Sensorveiledningene:** Jeg anbefaler at den foreslåtte malen for sensorveiledninger ferdigstilles og brukes. Veiledningene bør i større grad gå inn på sentrale momenter som bør med for å oppnå de forskjellige karakterene, slik det er tilløp til i sensorveiledningene ved noen av de øvrige fagene på fjerde studieår.
- **Gjentak:** Det var et stort antall gjentak våren 2017. Få gjentakere oppnådde A (4), en del flere fikk B. Siden det er vanskelig å trekke slutninger på grunnlag av ett års resultater, bør antallet gjentak og gjentakresultater følges videre.
- **Læringskrav til JUS4211 – prosess og strafferett:** Læringskravene i straffeprosess bør klargjøres.
- **Digitalisering av hjelpemidler:** Ved innføringen av Lovdata Pro bør fremdeles særtrykk være tillatt som hjelpemiddel under eksamen.
- **Klagesensur:** Klageandelen er fortsatt høy, men det var langt færre sprik på to karakterer eller mer (2) ved eksamen på JUS4211 våren 2017 enn tidligere. Det er et antall betydelige sprik ved annengangssensuren ved de øvrige fagene på fjerde studieår.
- **Kvalitetssikring ved vesentlige sprik mellom sensuromgangene:** Det bør innføres en ytterligere kvalitetssikringsordning dersom det avdekkes vesentlige sprik mellom de to sensuromgangene.
- **Oppfølging av eksterne sensorer:**
Det bør legges til rette for at flere interne sensorer deltar ved sensuren. Justering av nivå hos den enkelte sensor bør skje gjennom sensormøtet og i den enkelte kommisjon. Sensorene bør gjøres bedre kjent med at faglig

¹ <http://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/sta/kvalitetssystem/jus/kvalitetssystem-studier/eksamen/index.html>

eksamensleder etter eksamens- og sensurinstruksen kan oppnevnes som tredje sensor ved uenighet mellom sensorene. Eksamensseksjonen bør rutinemessig gå gjennom annengangssensuren for å avdekke eventuelle mønstre i bedømmelsen. Nivåforskjeller hos enkeltssensorer vil avdekkes ved vesentlige avvik, og ved involvering av faglig eksamensleder i sakene med vesentlige avvik.

- **Kvalitetssikring av oppgaver i oppgaveutvalg:** Eksamens- og sensurinstruksen bør vurderes endret med henblikk på å presisere studentrepresentantenes oppgaver (skrive alle oppgaver på eksamensvilkår) og representativitet.

3. Oversikt over tilsynssensors oppgaver

Det synes ikke å ha vært foretatt endringer i Universitetets eller fakultetets kvalitetssystemer inneværende år. Jeg viser for ordens skyld også i rapporten her til de overordnede føringene for tilsynssensors rolle og oppgaver:

Etter universitets- og høyskoleloven § 3-9 nr. 1 skal universiteter og høyskoler sørge for at kandidatenes kunnskaper og ferdigheter blir prøvd og vurdert på en upartisk og faglig betryggende måte. Vurderingen skal også sikre det faglige nivået ved vedkommende studium. Det fastsettes endelig at det skal foretas en ekstern evaluering av vurderingen eller vurderingsordningene.

I tråd med dette har Universitetet i Oslo vedtatt et kvalitetssystem som skal sikre jevnlig vurderinger av kvalitet og påpeke forbedringstiltak. Gjeldende utgave av kvalitetssystemet ble vedtatt av Universitetsstyret 10. mars 2015. I kvalitetssystemets kapittel 10 om ekstern evaluering av vurderingen eller vurderingsordningene fremgår følgende:

«Mellom de periodiske programevalueringene skal det foretas ekstern evaluering av vurderingen eller vurderingsordningene etter en frekvens fastsatt av fakultetet. Formålet med evalueringen er å bidra til at studentenes kunnskaper og ferdigheter blir prøvd og vurdert på en faglig betryggende måte.

Sentrale tema for evalueringen er vurderingsformer, vurderingsprosesser og standarden på vurderingsresultatene i forhold til faglig innhold, undervisningsopplegg og forventet læringsutbytte.

Evalueringen kan organiseres med bruk av eksterne bedømmersensorer, tilsynssensorer, programrådgivere eller på andre måter som er hensiktsmessig for fakultetet. Fakultetet fastsetter om evalueringen gjennomføres for emner, emnegrupper, fagområder eller studieprogram.

Resultatene fra evalueringen skal dokumenteres slik at de kan være en del av grunnlaget for den periodiske programevalueringen.»

Det fremgår av kvalitetssystemets kapittel 2 om ansvar og medvirkning at fakultetene kan tilpasse ansvarsfordelingen eller legge til ytterligere arbeidsoppgaver i samsvar

med egne satsningsområder, tiltak og organisatorisk struktur. Det fremkommer videre at ordningen med tilsynssensur er én av flere måter å evaluere vurderingsordningene på.

Juridisk fakultet har valgt å videreføre ordningen med tilsynssensur av blant annet eksamen. Tilsynssensors rolle og funksjon er beskrevet slik i fakultetets studiekvalitetssystem punkt 3.2:

«Tilsynssensors arbeidsoppgave skal minimum være: Å føre tilsyn med vurderingsformer innen rammen av emnegruppe, et studieprogram, gjennomførte vurderinger og vurderingsprosesser, standarden på resultatene, undervisningsopplegg og forventet læringsutbytte.

Tilsynssensor skal rapportere om tilsynet og gi råd om videre utvikling av vurderingsopplegg og om gjennomføring av vurderingsopplegg. Fakultetet kan også tillegge tilsynssensor andre arbeidsoppgaver.

Tilsynssensor skal få tilsendt alt relevant materiale om det eller de studiene sensoren skal jobbe innenfor.»

Om rapporten fra tilsynssensor heter det i punkt 3.3:

«Tilsynssensor skal minst hvert annet år gi rapport om sitt arbeid til fakultetet. Tilsynssensor står fritt til å komme med kommentarer om forhold ved undervisningsopplegg, struktur og innhold i det eller de studier sensor er oppnevnt for. Fakultetet skal sende kopi av rapporten til berørte programledere, instituttledere og ansvarlig faglærere. [...]»

På denne bakgrunn og sett hen til beskrivelsen av oppdraget, tillater jeg meg underveis i rapporten å knytte noen kommentarer til forhold som går utover selve eksamensavviklingen.

4. Tilsendt materiale

På bakgrunn av de spørsmål som ønskes belyst, jf. punkt 1 over, er følgende materiale mottatt fra fakultetet:

- Eksamensoppgaver og sensorveiledninger fra høst 2016 og vår 2017 for JUS4211, JUS4111, JUS 4121, JUS 4122 og JUS 4123
- Karakterstatistikk for fjerde studieår høst 2016 og vår 2017
- Kopi av eksamenskomisjonenes protokoller høst 2016 og vår 2017
- Administrativ informasjon sendt sensorene høst 2016 og vår 2017
- Klagestatistikk
- Hele saken om eksamen i JUS4211 - Prosess og strafferett høst 2016
- Hele saken om mal for sensorveiledning
- Retningslinjer for oppgaveutvalg og studentrepresentanter
- Oversikt over gjentak våren 2017
- I forbindelse med sensorkonferansen 31. oktober 2017:

- Kopi av sak 29. september 2017 fra Eksamensseksjonen til PMR: «Kommentarer til klageomgangen på Master i rettsvitenskap våren 2017»
- Kunnskapsdepartementets brev 16. mai 2017 vedrørende de juridiske fakultetenes anmodning om å revurdere ordningen med blind klagesensur
- Kunnskapsdepartementets høringsnotat 26. september 2017 om endring i universitets- og høyskoleloven – oppfølging av Kvalitetsmeldingen mv.
- Kopi av presentasjonene holdt av professor Ola Mestad og professor og studiedekan Erling Hjelmeng

5. Administrativ gjennomføring - generelt

Fakultetets administrative gjennomføring av eksamen fremstår også på fjerde studieår som upartisk, profesjonell, gjennomtenkt og effektiv.

Jeg peker imidlertid på følgende punkter som bør vurderes fra fakultetets side:

Fakultetet har høstet dels sterk kritikk etter eksamen høsten 2016 i JUS4211 - Prosess og strafferett. Etter min oppfatning har fakultetet respondert godt på den kritikken som har vært reist. Oppgaven som ble gitt var omfattende, men den var godt innenfor de foreliggende læringskrav, pensumdekning mv. Jeg kommer nærmere tilbake til den aktuelle oppgaven i punkt 6 nedenfor.

På generelt grunnlag kan det være verdt å se nærmere på hvordan *oppgaveutvalget* håndterer eksamensoppgavene, se punkt 12 om kvalitetssikring av oppgavene i oppgaveutvalg.

Informasjon til studentene om oppmelding, gjennomføring, sensur, begrunnelse og klage, gjentak mv. er lett tilgjengelig på fakultets hjemmeside, se likevel om læringskravene i straffeprosess i punkt 9 nedenfor.

Informasjonen fra fakultetet til sensorene gis også på fjerde studieår ved særskilte sensorbrev. Brevet opplyser om faglig eksamensleder og om vara. Brevet inneholder pekere til detaljert instruks for arbeidet som sensor, samt til læringskrav, litteraturliste og liste over lovlige hjelpemidler. Til sistnevnte understreker jeg igjen at det vil være en fordel for sensorene om sensorveiledningene gjennomført viser til materialet studentene kan ha med seg på eksamen, dette gjelder særlig for høyesterettspraksis og øvrig rettspraksis som det vises til i utstrakt grad i veiledningene, og som det er en fordel at sensorene får klar beskjed om at ligger i kandidatens materiale under eksamen.

Jeg har ved tidligere tilsyn fremholdt at *sensorveiledningene* ved fakultetet gjennomgående er solide og gir et godt grunnlag for sensuren. Sensorveiledningene ligger nok på et høyt nivå sammenlignet med det veiledningsmaterialet som utarbeides ved universiteter og høyskoler ellers. Jeg har imidlertid også tatt til orde for en viss

justering av utformingen av sensorveiledningene. Fakultetet vurderer nå å innføre en mal for sensorveiledninger. En slik mal kan etter min oppfatning heve kvaliteten på veiledningene ytterligere ved at sensorene i veiledningene møter et fast oppsett med lærings- og kompetansekrav, pensumdekning, hvorvidt temaene oppgaven omhandler, har vært gjenstand for undervisning på forelesninger og kurs, samt innholdet av hjelpemidlene til eksamen utover lovsamlingen. Etter min oppfatning kan også økt oppmerksomhet om bedømmelseskriteriene som en slik mal kan innebære, og ikke minst hvordan deloppgaver skal vurderes opp mot hverandre, gi bedre veiledning for sensorene ved karakterfastsettelsen. Jeg viser til punkt 7 nedenfor.

Sensormøtet: Sensormøtet er en nøkkelinstitusjon ved nivåkontrollen. Når man melder seg som sensor, *forplikter man seg til å delta* i sensormøtet, eventuelt ved å delta per telefon. Sensorbrevet fra fakultetet og tidligere tilsynsrapporter har understreket viktigheten av at man møter i sensormøtet. Jeg peker igjen på at eksamensinstruksen § 3-3 nr. 1 fastsetter at sensormøtet skal diskutere sensorveiledningen og generelle tvilsspørsmål ved karakterfastsettelsen. Etter min erfaring gjør sensormøtet nettopp det – ved sensormøtet til eksamen ved annet studieår våren 2017, hvor jeg deltok som ekstern sensor, diskuterte sensorene inngående hvordan oppgavens forskjellige spørsmål og deler skulle vurderes.

Sensormøtets betydning har blitt ytterligere aksentuert etter innføringen av blind klagesensur. Klageantallet er høyt ved alle studieår, mens antallet betydelige sprik i vurderingene har blitt færre ved fjerde studieår ved eksamen i JUS4211 våren 2017. Det var likevel ved fjerde studieår også i 2016-17 fremdeles et høyt klageantall og et betydelig antall justeringer til gunst og ugunst. Ordningen med blind klagesensur ble diskutert under sensorkonferansen 31. oktober 2017. For å gi sensorkorpset en felles forståelse av vurderingskriteriene, ble plikten til å delta i sensormøtet understreket av både studiedekan Erling Hjelmeng og professor Ola Mestad. Sensorer som ikke stiller i sensormøtet uten gyldig forfall, bør vurderes utelukket som sensor ved nye eksamener, jeg peker i denne sammenheng på eksamensinstruksen § 3-1.

Jeg tillater meg endelig å vise til anbefalingene fra fjorårets tilsynsrapport, der jeg foreslår å skyve sensormøtet noe ut i tid, slik at det legges til rette for at sensorene kan ha gått gjennom flere besvarelser enn det som kan være tilfellet nå.

6. Eksamensoppgaver

Fjerde studieår består av fire emner: JUS4211 - Prosess og strafferett (30 studiepoeng), JUS4111 – Metode og etikk (10 studiepoeng), tre semiobligatoriske emner (rettsøkonomi, rettsfilosofi og rettssosiologi på 10 studiepoeng) samt et valgemne eller utveksling. Nedenfor legger jeg hovedvekten på JUS4211 - Prosess og strafferett, men jeg skal innledningsvis knytte noen bemerkninger til JUS4111 - Metode og etikk.

JUS4111 – Metode og etikk omfatter den tradisjonelle rettskildelæren (7 studiepoeng) som studentene stifter bekjentskap med i det første studieåret i «rettskilder til fots» som del av JUS1111, og selvsagt løpende gjennom studiet av de enkelte fag. Faget omfatter videre en etikk-komponent på 3 studiepoeng. Etikkdelen av faget tar opp «de utfordringer som for jurister generelt er knyttet til anvendelsen av rettskildeprinsippene, argumentasjon og opptreden, samt sentrale yrkesetiske krav i de vanligste juristprofesjoner. Forelesningene tar opp teoretiske sider av faget, og følges av et obligatorisk kurs der den anvendte etikken er tema», jf. omtalen på fagsiden på nettet.

Høsten 2016 ble det til eksamen gitt en oppgave om profesjonsetiske spørsmål. Oppgavens faktum var forholdsvis omfattende, men reiste sentrale og svært aktuelle advokatetiske og påtale-etiske spørsmål. Regler for god advokatskikk og de etiske retningslinjer for medarbeidere i påtalemyndigheten var vedlagt eksamensoppgaven.

Våren 2017 var oppgavesettet delt i to. Den første oppgaven stilte et sentralt og klassisk etisk spørsmål om dommers adferd overfor grove angrep på rettsstatsverdier. Del II fra metodelæren knyttet seg til Høyesteretts rettskildebruk i HR-2016-1836-A samt avgjørelsens eventuelle vekt i senere saker.

Så vidt jeg kan se er begge oppgaver i JUS4111 godt innenfor kunnskaps- og ferdighetskravene. Jeg peker særlig på at kunnskapskravene i etikk presiser at studenten «skal ha god kjennskap til hvilke etiske regler og retningslinjer som gjelder for de sentrale juristprofesjoner». Videre fremholder ferdighetskravene innen etikk at studenten «skal i aktuelle situasjoner reflektere over mulige etiske utfordringer i juristrollen og hvorfor det både er etisk riktig og i det lange løp faglig klokt å følge yrkesetiske normer». Videre understrekes det at studenten «skal være på vakt overfor faktiske og mentale prosesser som kan påvirke jurister til å fravike de etiske krav.»

Jeg ser ikke bort fra at oppgavene som er gitt i JUS4211 (særlig etikkdelen) har vært utfordrende for studentene, og at de også kan by på utfordringer for sensorene ved vurderingen av kandidatens prestasjoner. På denne bakgrunn anbefaler jeg fakultetet i undervisningen å legge vekt på hvordan forskjellige eksamenstyper kan håndteres, og at dette reflekteres i sensorveiledningene.

Jeg vil imidlertid oppfordre fakultetet til å videreføre faget med en metodedel og en etikkdell, og også jevnlig å sørge for at de etiske sidene av faget prøves ved eksamen. Oppgavene som ble gitt høsten 2016 og våren 2017, er meget aktuelle og godt dekket av pensum og undervisning. De prøver studentene i viktige dimensjoner ved studiet og ikke minst i evnen til selvstendig faglig-etisk refleksjon. Faget sett i sammenheng med masterstudiet i rettsvitenskap ellers, setter de juridiske grunnverdier på studentenes faglige dagsorden. Det er viktigere nå en noen gang å vektlegge dette.

Den største delen av fjerde studieår utgjøres av faget JUS4211 – Prosess og strafferett. Høsten 2016 ble det gitt et oppgavesett som reiste en rekke sivilprosessuelle spørsmål.

Oppgaven falt krevende for studentene, og det ble gitt få A-er ved sensuren (1,6 %). Andelen B-er var også forholdsvis lav (17,8 %), og strykprosenten var høy (13,8 %).

Oppgaven og sensuren avfødte kritikk fra kandidater som hadde vært oppe til eksamen. Det ble blant annet hevdet at oppgaven var altfor omfattende, at man fra fakultetet forsettlig utsetter studentene for innviklede og uforståelige spørsmål ved eksamensbordet, at sensuren burde tatt bedre hensyn til at oppgaven var omfattende og vanskelig og at sensuren skulle vært justert etter en normalfordeling («gaussing»). Innsigelsene mot eksamen er sendt fakultet i brev form og publisert i *Stud.Jur.* nr 1/2017, og fakultetet har mottatt ytterligere åtte klager. Fakultetet har behandlet klagen. Studiedekan Erling Hjelmeng har gitt et tilsvarende svar til klagen som ble trykt i *Stud.Jur.*, se nr. 2/2017, s. 48-49. Hjelmeng uttaler der at fakultetet ikke har begått noen feil ved utarbeidelsen av oppgaven, gjennomføringen av eksamen, sensuren eller klagesensuren. Jeg er enig i dette. Jeg tillater meg likevel følgende bemerkninger:

Jeg har ingen problemer med å forstå kandidatenes frustrasjon ved å ikke treffe på eksamen, og også det skuffende ved overhodet ikke å bli prøvd i stoff (strafferett og straffeprosess) som står sentralt i emnet ved siden av sivilprosess, og som man har brukt mye tid på å studere. Jeg har også forståelse for at oppgaven kan oppfattes som omfattende og vanskelig å håndtere i en presset eksamenssituasjon.

Når det er sagt, kan jeg ikke se at de spørsmålene som var reist på eksamen, faller utenfor læringskravene i sivilprosess. Noen av spørsmålene var krevende, men faget sivilprosess reiser nettopp en del kompliserte og detaljerte spørsmål, som blant annet er gjenstand for grundig behandling på fakultets kurs i sivilprosess. Noen av spørsmålene i oppgavesettet på eksamen var da også vel kjent fra de oppgavene som løses og diskuteres på sivilprosesskursene.

Tradisjonelle eksamensoppgaver i sivilprosess har en tendens til å vektlegge reglene om søksmålgjenstand, partstilknytning, søksmålskompetanse, partsevne og rettskraftens avvisningsfunksjoner. Dette er viktige spørsmål i sivilprosessen, men fakultetet har en lovpålagt plikt til etter universitets- og høyskoleloven i å prøve studentene i ferdigheter og kunnskaper innen det aktuelle faget på en betryggende måte. Da må fagets fulle bredde over tid bli prøvd, og fakultetet verken kan eller bør vike unna fra å gi oppgavesett som stiller spørsmål som krever at kandidatene er godt kjent i tvisteloven ut over §§ 1-3, 2-1 og 19-15.

Som nevnt over kan oppgavesettet samlet sett fremstå som omfattende, men jeg kan ikke se at det går ut over det som kan forventes ved en krevende eksamen på fjerde studieår. Noe av prøven under eksamen går nettopp ut på å skaffe seg oversikt over de spørsmål som reises i oppgaven, og å fordele tiden man har til rådighet på de aktuelle spørsmålene, en situasjon som for øvrig vil være jevnlig tilbakevendende for kandidatene i resten av deres yrkeskarriere som jurister – og som studiet, inkludert eksamen, hverken kan eller bør underslå.

Når det gjelder sensuren ved JUS4211 høsten 2016, derunder etterlysningen fra klagerne på behovet for normalfordeling av karakterene, viser jeg til studiedekan Hjelmengs tilsvare i *Stud.Jur.* nevnt ovenfor. Jeg viser også til brev 15. mars 2017 fra faglig eksamensleder professor Anne Robberstad til sensorene ved eksamen høst 2016 i JUS42111 – Prosess og strafferett. Det fremgår i brevet at inntrykket fra faglig eksamensleders side var «at enkelte sensorer denne gangen hadde vært for strenge, både ved første gangs sensur og klagesensuren». Det fremholdes at dette «vil bli tatt opp med dem det gjelder.» Så vidt jeg forstår, har fakultetet fulgt opp faglig eksamensleders brev til sensorene.

Våren 2017 ble det i JUS4211 – Prosess og strafferett gitt et oppgavesett der del I gav spørsmål i strafferett og straffeprosess, mens del II reiste sivilprosessuelle spørsmål. Oppgavesettet reiste sentrale spørsmål innenfor læringskrav og pensumdekning. Jeg nevner at karakternivået ble noe bedre våren 2017 enn høsten 2016; antall kandidater som fikk A var 20 mot 4, og antallet B-kandidater var en god del høyere (78 mot 44). Jeg nevner at antallet gjentak var høyt våren 2017. Dette kan også ha hatt en viss betydning for karakternivået, se punkt 8 nedenfor.

7. Sensorveiledninger

Sensorveiledningen i JUS4211 – Prosess og strafferett høsten 2016 tar utgangspunkt i kunnskapskravene i sivilprosess, og det pekes på de læreverkene studentene kan velge mellom.

Veiledningen går rett løs på oppgavesettets oppbygning og vanskelighetsgrad. Det er fortjenstfullt at det understrekes at mange av oppgavens temaer er behandlet på fakultetets kurs i sivilprosess, samt at kursoppgavene er tilgjengelige for alle på fagets nettside.

Veiledningen går oversiktlig og greit gjennom oppgavesettets spørsmål. Det er bra at det løpende vises til de alternative lærebokverk, samt at sentrale rettsavgjørelser løftes frem. Sensorene ville vært ytterligere hjulpet dersom det hadde vært opplyst om at dommene det vises til, står i domssamlingen som kandidatene har med til eksamen.

Veiledningen har løpende kommentarer til vurderingen av kandidatenes drøftelser, se for eksempel avslutningsvis i punkt 3 på s. 3, avslutningsvis i punkt 4 på s. 4, nest siste avsnitt på s. 5, avslutningsvis i punkt 6 på s. 6 og siste avsnitt i punkt 10 på s. 8. Det gis endelig en avsluttende og samlet kommentar til vurderingen, der det blant annet fremholdes at det «må legges større vekt på de positive elementene enn på eventuelle feil og utelatelser». Det er videre presisert at det er «fullt mulig å få en god karakter uten at en behandler alle underspørsmålene som er tatt med i denne veiledningen». Oppsummeringen løfter frem forholdet mellom deloppgavene og verdien av en oversiktlig struktur.

Det fremgår avslutningsvis at veiledningen er endret etter sensormøtet.

Sensorveiledningen til JUS4211 Prosess og strafferett våren 2017: I del I om de straffeprosessuelle og strafferettslige spørsmål gås oppgavens spørsmål gjennom på en grei måte, og det fremgår ved særskilt påskrift at veiledningen er oppdatert etter sensormøtet. Det gis løpende anvisning på forhold som bør honoreres ved vurderingen.

Verken i del I eller del II sies det noe om hvorvidt de dommer det henvises til, står i kandidatenes domssamling.

I veiledningens del II tas, i motsetning til i del I, utgangspunkt i læringskrav og litteratur. Relevante deler av pensumlitteraturen knyttes videre eksplisitt til de spørsmålene oppgaven reiser. I oppsummeringen minnes det om noe som kan synes selvsagt, men som bør understrekes i prosessfagene: «De alt vesentlige av spørsmålene i del II lar seg langt på vei besvare på grunnlag av lovteksten. Det dreier seg om å finne frem i loven og se bestemmelsene i sammenheng. Men det dreier seg også om å finne frem til de sentrale elementene i de bestemmelsene som skal drøftes. Dette er kanskje en særlig utfordring ved behandlingen av §§ 1-3 og 2-1.»

Jeg har ved tidligere tilsyn lagt til grunn at sensorveiledningene utgjør et viktig grunnlag for sensorenes vurdering av kandidatenes besvarelser. Jeg har berømmet fakultets veiledninger for gjennomgående å være gode og poengterte ved behandlingen av de faglige spørsmål oppgavene reiser. Dette gjelder også ved årets tilsyn. Jeg har imidlertid tillatt meg å anbefale at veiledningene kan gå noe lenger ved beskrivelsen av hva som bør kreves for å nå de forskjellige karakternivåene. Dette er blitt enda viktigere ved innføringen av blind klagesensur og ved innfasingen av nye sensorer i sensorkorpset.

Jeg vil understreke at jeg ikke anbefaler at det skal gis detaljerte instruksjoner om hvordan den endelige karakter skal settes. Dette er da heller ikke meningen etter gjeldende instruks for sensorene i master i rettsvitenskap § 3-6. Man skal etter tredje ledd annet punktum la *totalinntrykket* for kandidatens prestasjoner være avgjørende, og dette totalinntrykket vil alltid innebære et rom for skjønn som kan medføre ulike vurderinger av kandidatenes prestasjoner. Instruksens oppregning av kriterier som skal vektlegges ved sensuren, se instruksens § 3-6 fjerde ledd nr. 1 til 7, kan nok i større grad vises til i sensorveiledningene, i tillegg til at de legges ved sensorbrevet, slik praksis er nå.

Jeg viser i denne forbindelse til at det under sensorkonferansen 31. oktober 2017 fremkom at noen sensorer aktivt bruker instruksens bedømmelseskriterier i form av standardstikkord i sine egne notater med vurderingene av kandidatene, og at det kan være verdt å vurdere å standardisere en slik stikkordsmessig disposisjon.

Utover dette kan jeg ikke se at gjeldende instruks stenger for at det kan gis tydeligere indikasjoner på hva som skal til for å oppnå de forskjellige karakterene. Jeg viser til at dette allerede til en viss grad gjøres på fakultetet, se for eksempel gjennomgåelsen av

sensorveiledningene på tredje studieår, jf. tilsynsrapporten for 2015/2016 på s. 11. Jeg viser videre til de instruktive sensorveiledningene i de semiobligatoriske fagene på fjerde studieår, der det nettopp gis kortfattede anvisninger på hva som skal til for å oppnå de forskjellige karakterene, se for eksempel sensorveiledningene til oppgavene i retts sosiologi og rettsfilosofi høsten 2016 og våren 2017.

I forbindelse med at fakultetet har diskutert om det skal innføres en mal for sensorveiledninger, har det også vært diskutert om bedømmelsen skal strammes til ved at det innføres et poengsystem, eventuelt som et supplement til den totalbedømmelsen som instruksene nå gir anvisning på. Bruk av poeng ved sensuren er vel kjent, blant annet i Finland og i Sverige, jf. Eksamensseksjonens sak til PMR datert 16. januar 2017. Så vidt jeg forstår er det foreløpig ikke aktuelt å gå inn for en slik ordning, jf. protokoll etter møte i PMR 7. februar 2017.

For egen del antar jeg at man ikke uten videre bør avvise et poengsystem som foreslått, eventuelt etter en prøveperiode med parallell vurdering der man ser hvordan systemet virker. Hvorvidt det er nødvendig å innføre ytterligere kvalitetssikringstiltak, bør vurderes når man ser hvordan ordningen med blind klagesensur utvikler seg videre. Avdekkes det fortsatt gjentatte sprik på mer enn to karakterer mellom ordinær sensur og annengangssensur, taler det for at det innføres en form for nivåkontroll utover sensormøtet eller et poengsystem. Jeg antar for så vidt at disse utslagene ved sensuren i første omgang kan håndteres ved at det innføres en mekanisme for å kvalitetssikre de vesentlige spriktilfellene etter annengangssensuren, se punkt 10 nedenfor.

Oppsummeringsvis anbefaler jeg at man innfører en mal for sensorveiledninger som foreslått av professor Ola Mestad. Jeg anbefaler videre at det legges til rette for at veiledningene gir klarere indikasjoner om karakternivå enn det som er tilfellet nå. Jeg anbefaler at de overordnede kriteriene for sensuren i eksamens- og sensurinstruksen vurderes nedfelt i et forslag til standarddisposisjon eller lignende som kan brukes av den enkelte sensor ved sensuren.

8. Gjentak

Antallet gjentak på fjerde studieår har vært nokså høyt de senere år, men var ved JUS4211 – Prosess og strafferett våren 2017 meget høyt. Antallet gjentak var til sammen på 66 kandidater, det utgjør 19,7 % av det samlede antallet kandidater som møtte til eksamen. Av kandidatene som tok eksamen høsten 2016, gikk de fleste frem, mens noen få ble stående.

Av de 11 gjentakskandidatene med F fra før, fordelte resultatene etter gjentak slik:

F til E: 3

F til D: 5

F til C: 1

F til B: 2

Av de 5 gjentakskandidatene som hadde fått E, fordelte karakterene seg slik:

Fra E til D: 2

Fra E til C: 2

Fra E til B: 1

Av de 31 gjentakskandidatene som hadde D fra før, fordelte karakterene seg slik:

Fra D til E: 1

Fra D til D: 1

Fra D til C: 17

Fra D til B: 12

Av de 14 gjentakskandidatene som hadde C fra før, fordelte karakterene seg slik:

Fra C til C: 2

Fra C til B: 9

Fra C til A: 3

1 gjentakskandidat hadde B fra høsten 2016. Vedkommende gikk frem til A våren 2017.

Sammenlignet med gjentak fra tredje studieår, er antallet gjentak på fjerde studieår høyt: 19,7 % gjentakskandidater av det samlede antallet kandidater som møtte til eksamen, er et betydelig antall. De fleste av gjentakskandidatene tok JUS4211 høsten 2016, og det var som beskrevet i punkt 6 ovenfor få A-er og B-er ved sensuren for JUS 4211 høsten 2016.

Tendensen for gjentakskandidatenes resultater er klar: De fleste har typisk fått D eller C, og de fleste går frem én karakter, en del kandidater går frem to karakterer. På tross av et høyt antall ikke bestått (F) høsten 2016, var forholdsvis få av disse gjentakskandidater våren 2017. Av de 17 som fikk A våren 2017, var 4 gjentakskandidater, mens 24 av 78 B-er var gjentak.

Grunnene til at kandidatene går frem kan ha forskjellige årsaker. Jeg antar at noen av kandidatene har mestret oppgavesettet gitt våren 2017 bedre enn det som ble gitt høsten 2016, men ut fra de klagene fakultetet mottok etter sensuren på JUS4211, kunne man kanskje ventet at denne tendensen var enda tydeligere. En viss faglig fremgang etter et ekstra semesters studier er også å forvente.

Samlet gir ikke gjentakresultatene etter min oppfatning noe sikkert grunnlag for å si at karakternivået eller vurderingsgrunnlaget påvirkes i vesentlig grad av gjentak.

Forholdsvis få av gjentakerne får A (4 av H16-gjentakere), og disse utgjorde altså 4 av 17 A-er våren 2017. En noe tydeligere tendens ser vi ved at det ble gitt nokså mange B-er til gjentakerne (24 av gjentakerne fikk B), og dette utgjør en forholdsvis stor andel av det samlede antallet B-er (78). Det er vanskelig å si noe fornuftig om dette på grunnlag av ett års resultater. Jeg anbefaler fakultetet å følge utviklingen i antallet gjentak og hvilke resultater som oppnås, for slik å danne et sikrere bilde av om det blir et kunstig høyt nivå ved gjentak. Siden det likevel ikke blir så mange flere A-er, kan det være at gjentakene ikke påvirker sensorenes generelle inntrykk av eksamensbunken.

9. Informasjon på nettet om læringskrav og pensum

I arbeidsbestillingen fremgår det at man ønsker en vurdering av om læringskrav og pensum er kvalitativt bra nok, særlig med henblikk på JUS4211.

Jeg peker innledningsvis på at fagkravene på masterstudiet er delt i tre: kunnskapskrav, ferdighetskrav og kompetansekrav, dette følges så av en generell beskrivelse av fagområdet. Videre gis det en litteraturbeskrivelse som igjen er delt i tre: innføringslitteratur, hovedlitteratur og tilleggslitteratur. Det er i hovedsak kunnskapskravene og beskrivelsen av hovedlitteraturen som skal vurderes nedenfor. Avslutningsvis knyttes noen kommentarer til innføringen av Lovdata Pro som hjelpemiddel ved eksamen.

Strafferett: Kunnskapskravene gjengis kortfattet og oversiktlig. Det samme gjelder ferdighets- og kompetansemålene. Fagbeskrivelsen er også ryddig og informativ. Det er lett å se sammenhengen mellom kunnskapskravene og hovedlitteraturen, selv om det i litteraturbeskrivelsen tas forbehold om at «læringskravene refererer til gjeldende rett, og ikke anbefalt hovedlitteratur», og videre at studentene «selv må skaffe seg oversikt over på hvilke områder det er kommet ny lovgivning og praksis». Jeg antar at disse vendingene uttrykker at det er enhver jurists plikt å være faglig oppdatert, men jeg går ut fra at sentrale utviklingstrekk behørig omtales i forelesninger og på kurs. Det bør for øvrig være en opplagt oppgave for fakultetet å sørge for jevnlig oppdaterte lærebokverk som henger skikkelig sammen med kunnskapskravene fakultetet setter.

Andenæs' bok *Alminnelig strafferett* er en klassiker innen faget, og er godt oppdatert. Boken er brukt som lærebokverk i mange tiår, men var nok bedre egnet som lærebok i tidligere studiemodeller, da man hadde en god del mer tid til å fordype seg i og reflektere over strafferetten. Dette kan tale for at verket nå settes på listen over tilleggslitteratur, og at fakultetet finner frem til hovedlitteratur som står bedre til kunnskapskravene. Det bør legges opp til at studentene konsentrert kan lese sammenhengende tekster uten å måtte hoppe fra punkt til punkt i forskjellige kapitler, noe man må gjøre i både Andenæs' bok og dels i Eskelands bok.

Straffeprosess: Kunnskapskravene er angitt som at man skal ha innsikt i den straffeprosessuelle metoden og i «grunnsetningen om rettferdig rettergang», og ved en rekke øvrige prinsipper. Det kan stilles spørsmål ved om studentene studerer jus godt og effektivt med utgangspunkt i angivelse av grunnsetninger og en lang rekke prinsipper med dels uklart innhold og rettslig betydning. Det kan synes som om mange eller alle angivelsene av «prinsipper» i læringskravene kan fjernes eller byttes med «reglene om».

Vendingen satt i klammer om at kravet til god forståelse «gjelder både hva prinsippene går ut på i menneskerettsteorien og hvordan de er oppfattet og gjennomført i gjeldende rett» kan nok virke uklar fra et studentsynspunkt. Betyr dette noe mer eller noe annet enn at man skal kunne vurdere innholdet i det straffeprosessuelle regelverket med en MR-side fra et kritisk rettspolitisk synspunkt? Bør man i tilfelle si dette klarere? Hvorfor gjelder dette i tilfellet bare regler med et eksplisitt menneskerettsteoretisk utgangspunkt? Konstitusjonelle rammer om straffeprosessen er vel også sentrale, også de som ikke nødvendigvis er «menneskerettsteoretiske».

Det er videre vanskelig å få tak i hva de tre kulepunktene om EMD fordrer av studentene. Det er antagelig det nest siste punktet som er det sentrale: «de rettssetninger som fastslås og metoden som anvendes i de EMD-dommer som er angitt i hovedlitteraturen». Det er usikkert om punktet om hvordan «EMD-dommer skal analyseres i engelsk originaltekst» og punktet «Av de sentrale rettslige prinsippene som andre relevante EMD-dommer bygger på», gir studentene noe mer enn det siterte metodepunktet over.

Studentene bør videre kunne forvente at kunnskapskravene rimelig greit og effektivt kan knyttes til den oppgitte pensumlitteraturen. Dette er etter min oppfatning ikke tilfellet i straffeprosess, i hvert fall ikke overfor Andenæs' læreverk i straffeprosess. I boken er noen kapitler angitt ved prinsipper som i læringskravene, men verket er bygget helt annerledes opp enn angivelsen av læringskravene. Det behøver selvsagt ikke å være parallellitet her, men studentene skal bruke tiden og kreftene sine på å tolke rettsregler, ikke læringskrav. Jeg anbefaler at kunnskapskravene i straffeprosess avfattes over samme lest som for sivilprosessens vedkommende, se rett nedenfor.

Sivilprosess: Kunnskapskravene er tydelig og åpent angitt og stort sett lette å forstå, i hvert fall etter man er gjennom første gjennomlesning av tvisteloven og innføringslitteraturen. Noen tekniske termer kan kanskje vurderes byttet ut eller fjernet, for eksempel uttrykket «partenes disposisjon», selv om det nok ikke er så lett å finne en annen kortfattet uttrykksform som får frem poenget. Kunnskapskravene står godt til hovedlitteraturen i sivilprosess.

Man kan vurdere utformingen av kulepunkt 1 og 2 i ferdighetskravene; jeg antar at å «tolke norske rettskilder» og å «bruke rettspraksis om sivilprosessuelle spørsmål» er

langt på vei overlappende. Dersom meningen er å løfte viktigheten av rettspraksis som rettskilde særlig frem, bør kanskje det sies enda tydeligere.

Samlet anbefaler jeg fakultetet å gå grundig gjennom læringskravene i straffeprosess.

Jeg tillater meg å fremkomme med enkelte merknader i forbindelse med innfasingen av Lovdata Pro som hjelpemiddel ved eksamen mv. Tverrvitenskapelig forskning kan tyde på at vi lærer best ved «motoriske» studier.² Det betyr blant annet at vi kan *lære mer effektivt* ved å skrive notater mv. for hånd og å studere på den tradisjonelle måten ved å lese lærebøker på papir og innarbeide hjelpemidler med eller uten bruk av farveblyanter.³ Vi kan kanskje registrere en avmatning i studentenes evne til å arbeide konsentrert over tid, og til å reflektere over og forstå den form for sammensatt analyse og tolkningsvirksomhet som god jus kan kreve, jf. de resultater våre studenter, som altså kommer fra videregående skole med svært gode karakterer, oppnår ved eksamen ved Juridisk fakultet, for eksempel til JUS4211 høsten 2016. Konstant bruk av nett, skjerm og telefoni, også på lesesalen, kan muligens ha noe med dette å gjøre. Jeg nærer på denne bakgrunn bekymring for at man går enda et skritt bort fra tradisjonelle studievaner ved å innføre Lovdata Pro som hjelpemiddel ved eksamen mv. («digitalisering av hjelpemidler»).

Jeg vil peke på at det kanskje særlig er ved de tunge «lovfagene» som blant annet studeres på fjerde studieår, at det er behov for rett og slett å kunne ha sitt eget kjente, innarbeidede og gjennomstuderte eksemplar av loven med kaffeflekker fysisk for hånden, for å kunne ha ordentlig oversikt og innsikt i faget som forutsatt i læringskravene. Jeg anbefaler derfor at man, i hvert fall i noen fag, som strafferett og prosessfagene, kan innarbeide og ha med seg særtrykk av loven på eksamen. Det kan ikke være noen uoverkommelig oppgave for eksamensvaktene å kikke gjennom tre-fire særtrykk som studentene kan ha med seg før eksamen tar til – så vidt jeg forstår er det disse praktiske vanskelighetene i Silurveien som har beveget rettskildene som skal beherskes ved eksamensbordet over i cyberspace.

Jeg legger for øvrig til at det nok kan herske en viss optimistisk tro på at tilgjengeligheten av rettskilder på nettet også under eksamen, skal bringe studentene nærmere en slags profesjonsvirkelighet, og at det skal bedre innlæringsprosessen og avhjelpe studiestresset i løpet av semesteret. De fleste som har tatt «*open book exams*» eller lignende vet at dette ofte ikke stemmer, i hvert fall ikke når det gjelder prestasjonene ved eksamensbordet. Man må vanligvis besitte et betydelig korpus av juridisk kunnskap for å lykkes som jurist, og det kan stilles spørsmål om man lærer inn dette bedre ved å bruke pro-funksjoner i Lovdata før og under eksamen. Den juridiske referansekunnskapen må kunne hentes frem umiddelbart og direkte i pressede

² Se for eksempel <https://forskning.no/skole-og-utdanning-informasjonteknologi/2010/10/laerer-vi-mer-med-blyant>

³ Se videre <https://forskning.no/menneskekroppen-hjernen-media-sprak-psykologi/2013/03/skjonner-mindre-og-leser-darligere-pa-skjerm>

situasjoner under et forhandlings- eller rettsmøte. Da ligger ofte ikke forholdene så godt til rette for å ta en pause for å slå opp i Lovdata for å finne det tolkningsmaterialet man trenger. Ønsker man å eksaminere studentene på måter som kanskje kan hevdes å ligge nærere en arbeidshverdag som jurist, anbefaler jeg at man i tillegg til skoleeksamen og stor eller liten avhandling, arrangerer muntlig eksamen eller vurderer studentenes innsats under kurs eller prosedyrekonkurranser, jf. lignende forslag som fremkom under sensorkonferansen 31. oktober 2017.

10. Klagesensur

Jeg viser til tilsynsrapportene fra 2015 og 2016 om innføring av blind klagesensur ved Det juridiske fakultet. Tilsynsrapporten her redegjør kort for klageomgangene høsten 2016 og våren 2017, samt knytter noen merknader til Kunnskapsdepartementets høringssak om blind klagesensur.

Ved JUS4211 – Prosess og strafferett høsten 2016 var klageprosenten meget høy: 35,4 %. Det var således 95 av 268 kandidater som møtte til eksamen som ba om ny sensur. Klageprosenten lå 17 % over V16 og 10 % over H15. 27 kandidater ble satt opp, mens 30 kandidater ble satt ned. 11 karakterer ble flyttet to karakterer, typisk fra E til C eller fra F til D. Kun 2 kandidater med B var blant klagerne (1 ble stående, 1 gikk ned til D).

Våren 2017 var klageprosenten ved JUS4211 noe lavere, men den lå fremdeles på et høyt nivå: 26,9 % av kandidatene som møtte til eksamen, ville ha ny sensur. 31 gikk frem, 12 ble satt ned, mens 47 ble stående. Det er verdt å merke seg at det var langt færre (2) som ble flyttet 2 karakterer denne gangen: begge fra E til C. Igjen kan man også merke seg at det er svært få opprinnelige B-er blant klagerne (4: 2 ble stående, 1 gikk frem til A, 1 gikk ned til C), mens 10 opprinnelige C-er ble satt frem til B. Dette viser nok en gang hvor uheldig ordningen med blind klagesensur er – med et så høyt klageantall og med såpass mange som justeres opp, kan karaktersettingen som helhet bli skjev for hele kullet.

Også ved JUS4111 – Metode og etikk, og ved de semiobligatoriske fagene på fjerde studieår, er klageandelen dels høy. Klageandelen var for eksempel våren 2017 på 22,7 % ved JUS4111 – Metode og etikk og 27 % ved JUS4121 - Rettsøkonomi. Sprik på to karakterer eller mer forekommer også her: ved rettsøkonomi gikk 14 av 20 kandidater frem, 3 med to karakterer, 1 med tre karakterer (fra D til A – altså fra vesentlige mangler til fremragende). Ved JUS4111 ble 8 av 52 klager justert med 2 karakterer eller mer, hvorav 1 ble satt ned 3 karakterer fra C til F. Denne besvarelsen ble altså først bedømt som en god prestasjon som er tilfredsstillende på de fleste områder, og kandidaten har vist god vurderingsevne og selvstendighet på de viktigste områdene. Ved den nye sensuren ble prestasjonen ved eksamensbordet vurdert til ikke å tilfredsstillende de faglige minimumskravene, og kandidaten har vist både manglende vurderingsevne og selvstendighet.

Samlet er det betryggende å se at vårens eksamen i JUS4211 viser at det er langt færre kandidater i det faget som justeres opp eller ned med mer enn 2 karakterer. På den annen side er det fremdeles en del betydelige sprik, blant annet i JUS4111 – Metode og etikk og i de semiobligatoriske fagene. Jeg antar på denne bakgrunn at det kan være grunn til å vurdere en sikkerhetsventil ved vesentlig karakteravvik å la det som foreslås i Kunnskapsdepartementets høringsnotat 26. september 2017 punkt 1.5 (s. 4 flg.). Det kan for eksempel være hensiktsmessig at faglig eksamensleder trekkes inn sammen med sensorparene for å sette den endelige karakteren, dersom den nye sensuromgangen viser et avvik på 2 karakterer eller mer (se høringsnotatet s. 6).

11. Oppfølging av eksterne sensorer

I oppdragsbeskrivelsen fremkommer det at det er en høy andel eksterne sensorer på Master i rettsvitenskap, og at andelen eksterne sensorer er størst på fjerde studieår. Det uttales videre at det er ønskelig med en vurdering av hva slags tilbakemeldinger sensorer bør få, og hvordan det bør følges opp dersom man ser at sensorer generelt legger seg på et annet nivå enn de andre sensorene.

Jeg legger til grunn at det på ingen måte er sikkert at det bare er de eksterne sensorene som kan ha behov for oppfølging i forbindelse med sensuren – også interne sensorer kan altså måtte følges opp på hensiktsmessig måte ved behov.

Jeg vil innledningsvis få påpeke at andelen eksterne sensorer kan være meget høyt også ved avviklingen av eksamen på øvrige studieår, jf. tilsynsrapporten fra 2015 om annet studieår. Det fremkommer i tilsynsrapporten på s. 16 at det våren 2015 ved JUS2111 og JUS2211 til sammen deltok 1 – én – intern sensor og 15 eksterne sensorer. Semesteret før var andelen eksterne og interne sensorer mer balansert.

Jeg tar som utgangspunkt at det er positivt at det i nokså stor grad brukes eksterne sensorer ved fakultetet. Bruk av eksterne sensorer knytter jusprofesjonene sammen, og kan samlet utgjøre en styrke for eksamensavviklingen og for det juridiske miljøet – det er etter min oppfatning et betydelig gode i seg selv at mange høyt kvalifiserte jurister fra ulike hold holder kontinuerlig kontakt med utviklingen på fakultetet og med studentene, og at de gjennomgående utgjør et høyt kvalifisert og godt sensorkorps sammen med de interne sensorene.

Det kan likevel spørres om fakultetet bør legge til rette for bruk av flere interne sensorer. De interne sensorene kjenner undervisningen, studentene og pensumlitteraturen bedre enn det de eksterne sensorene gjør, og de kan og bør spille en viktig rolle ved nivåkontrollen gjennom sensormøtet og sensuren ellers. Jeg anbefaler derfor at flere interne sensorer trekkes inn i sensuren.

Når det gjelder den konkrete oppfølgingen av sensorer som legger seg på et for strengt eller mildt nivå, må det i første rekke være opp til *sensormøtet* og

sensormakkeren gjennom den ordinære sensorkonferansen å gi den nødvendige tilbakemelding og korreksjon. Det bør vanligvis ikke være et vesentlig problem at en av sensorene har lagt seg på en for streng eller mild linje. Hele poenget med å ha to sensorer i bedømmelseskommisjonen ved eksamen, er å legge til rette for at sensorparet sammen skal diskutere seg frem til hvordan kandidatens prestasjon skal bedømmes på bakgrunn av føringene i sensorveiledningen og sensormøtet. Dette er også bakgrunnen for at man vanligvis har to forskjellige makkere under sensuren.

Dersom den andre sensoren av en eller annen grunn ikke «byr på nok motstand» ved å fremføre sine innvendinger til et karakterforslag, kan det medføre et for snevert bedømmelsesgrunnlag. Poenget er altså at uenighet eller ulike syn på prestasjonene må ordentlig «på bordet» sensorene imellom, og det er vesentlig at sensorene ikke oppfatter uenighet som noe negativt.

Fakultetet kan vurdere å understreke under sensormøtet eller i sensorbrevet at gjeldende eksamensinstruks inneholder regler som slår inn ved uenighet mellom sensorene: det skal da oppnevnes en tredje sensor. Tredje sensor skal være intern ved fakultet og kan være faglig eksamensleder, jf. instruksens § 3-5 nr. 2 bokstav a.

Fakultetet oversender hvert semester resultatene fra klagesensuren til sensorkorpset. Jeg legger til grunn at hver sensor går inn og sjekker den nye sensuren til «sine» kandidater, for slik å se om ny sensur avviker vesentlig fra den opprinnelige sensuren. Jeg understreker derfor at *den enkelte sensor* har et primært og opplagt ansvar for å vurdere sin egen egnethet som sensor.

Ut over dette bør fakultetet rutinemessig gå gjennom annengangssensuren for å vurdere om det er mønstre ved sensur og klagesensur som bør lede til skritt overfor en eller flere sensorer fra fakultetets side. Vesentlige avvik mellom sensuromgangene og eventuelle enkeltsensorers avvikende nivå, bør også kunne sees klart ved for eksempel å trekke inn faglig eksamensleder ved vesentlige avvik mellom sensuromgangene, se avslutningsvis under punkt 10 ovenfor.

Samlet bør disse forhold gi et tilstrekkelig grunnlag for eksamensadministrasjonens vurdering av hvem som skal være sensorer, og derved for hvem som skal oppnevnes som sensorer av prodekanen for studier, jf. eksamensinstruksens § 3-1.

12. Kvalitetssikring av oppgaver i oppgaveutvalget

Som en del av kvalitetssikringen av eksamensoppgavesettet, deltar hvert semester to studentrepresentanter for hver eksamen. Instruks for eksamen og sensur § 2-3 fastsetter nærmere regler for oppnevningen av studentrepresentanter.

Arbeidsbeskrivelsen ber om en vurdering av om retningslinjene i instruksens bør være mer spesifikke med hensyn til studentrepresentantenes rolle.

Etter instruksen § 2-3 nr. 8 skal studentrepresentantene «særlig vurdere oppgavens omfang, litteraturdekning, vanskelighetsgrad og om oppgaven er forståelig på det enkelte studieår».

Å løse oppgaven i sin helhet på tilnærmet like vilkår som ved eksamen, kan være vesentlig for å oppfylle formålet etter instruksen. Fra egen deltagelse som ekstern representant i oppgaveutvalg ved fakultetet, er min erfaring at studentrepresentantene løste oppgaven på tilnærmede eksamensvilkår med hensyn til tid og hjelpemidler, og dette var meget nyttig ved den endelige utformingen av eksamensoppgavene. Det er mulig det kan være noe forskjellig praksis i oppgaveutvalgene, og det kan uansett være en fordel at instruksen er klar med hensyn til at studentenes oppgaveløsning skal gjøres på en enhetlig måte. Instruksen bør videre presisere at *begge* studentrepresentanter skal løse oppgaven på eksamensvilkår, slik at man får godt frem eventuell uenighet mellom studentrepresentantene. Man bør sørge for at studentene som løser oppgaven ligger på forskjellig karakternivå, se nedenfor.

Studentrepresentantene bør etter min klare oppfatning på eksamensvilkår arbeide seg gjennom *teorioppgaver* også.

Studentene som sitter i oppgaveutvalget, utpekes av Juridisk studentutvalg, jf. instruksen § 2-3 nr. 1. Instruksen inneholder i nr. 2 flg. en del regler om avlønning, at studentrepresentantene ikke må ha avlagt den eksamen oppgaveutvalget er oppnevnt for, habilitetsregler, taushetsplikt mv. Instruksen omhandler, så vidt jeg kan se, ikke nærmere hvilket nivå studentene ligger på karaktermessig. Poenget her er at en A-kandidat nok kan vurdere oppgavens omfang og vanskelighetsgrad annerledes enn en C-kandidat. C-kandidaten kan således ha minst like gode innspill om oppgaven som en A-kandidat kan ha. Jeg anbefaler derfor at det vurderes om retningslinjene skal spesifisere at studentrepresentantene som utpekes til oppgaveutvalg skal være *representative* med hensyn til karakternivå.

Samlet anbefaler jeg at fakultetet spesifiserer instruksen med hensyn til studentrepresentantenes oppgaveløsning av praktiske og teoretiske oppgaver, samt at de skal være representative for studentene med hensyn til karakternivå.

Fredrik Bøckman Finstad

Til: PMR

Dato: 11. april 2018

Evalueringresultater fra periodiske emneevalueringer høsten 2017

Periodisk emneevaluering er gjennomført for femten emner høsten 2017. Flere ansvarlige faglærere har utarbeidet rapport med utgangspunkt i spørreundersøkelse som studentene har besvart i «Questback», rapport om gjennomføringsfakta for emnet (FS), tidligere emnerapporter, samt andre relevante tilbakemeldinger fra administrasjonen, underveisevaluering av undervisning og fra faglærergruppen.

Fakultetets rutiner for periodiske emneevalueringer er beskrevet i kvalitetssystemet:

<https://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/sta/kvalitetssystem/jus/kvalitetssystem-studier/emner/rettsvitenskap.html#periodisk-emneeva-rettsvitenskap>

Rapporter

I de vedlagte rapportene fra faglærerne har de beskrevet ulike mulige tiltak. De fleste tiltakene er av en slik art at ansvarlig faglærer selv allerede har gjort eller planlegger å gjennomføre konkrete forbedringer. Vedlegg 1 oppsummerer tiltakene fra emnerapportene.

Vedlegg:	Emne:	Fagansvarlig:	Rapport:	Antall svar og svarprosent:
1	HUMR5502- Ethnic Challenges to the Nation State (...)	Stener Ekern	Side 5	3 (7%)
2	JUR1240/JUS5240 Comparative Private Law	Mads Andenæs	Nei	5 (12%)
3	JUR1511/JUS5511 Arbeidsrett I	Bernard Johan Mulder	Side 8	62 (7%)
4	JUR5030/5060 – Masteroppgave	Tarjei Bekkedal	Side 11	69 (23%)
5	JUS1111 Privatrett I	Henrik Bjørnebye	Side 13	52 (19%)
6	JUS3111 Formuerett I	Inger Berg Ørstavik	Kommer	44 (18%)
7	JUS3212 Formuerett II	Inger Berg Ørstavik	Kommer	41 (16%)
8	JUS4111 Metode og etikk	Metode: Christoffer Conrad Eriksen Etikk: Sverre Blandhol	Kommer	49 (17%)
9	JUS5070 Forhandlinger	Sverre Blandhol	Side 19	13 (48%)
10	JUS5502 – Lovgivningslære	Inge Lorange Backer	Kommer	6 (21%)
11	JUS5503 - Human Rights and Counter Terrorism	Cecilia Bailliet	Kommer	17 (17%)

Studieseksjonen

Postadr.: Postboks 6706 St. Olavs plass,
0130 Oslo
Kontoradr.: Urbygningen, Karl Johans gate
47, 0162 Oslo

Telefon: 22 85 95 00
postmottak@jus.uio.no
www.jus.uio.no
Org.nr.: 971 035 854

12	JUS5520 - International Environmental Law	Ole Kristian Fauchald	Nei	8 (18%)
13	JUS5540- Public International Law	Cecilia Bailliet	Kommer	7 (13%)
14	JUS5550/JUR1550 - Helserett	Morten Kjelland	Nei	19 (7%)
15	JUS5660 - Intellectual Property Law in the information Society	Ole-Andreas Rognstad og Lee Bygrave	Side 22	12 (22%)

Videre oppfølging

De ansvarlige faglærere får en tilbakemelding på sin rapport i etterkant av PMR-møtet, slik at det videre arbeidet med tiltakene synliggjøres og ansvaret tydeliggjøres. Rapportene og tiltakene bør også gjøres kjent for øvrige faglærere som er tilknyttet emnet og andre studieprogram som hvor emnet inngår. Det er ifølge rutinen studieårsansvarlig og ansvarlig faglærer som er ansvarlig for dette.

Med hilsen

Erling Hjelmeng

Prodekan for studier

Saksbehandler:

Morten Slind Olsen

22 85 94 28, m.s.olsen@jus.uio.no

Vedlegg 1 - Oversikt over foreslåtte tiltak – oppfølging av periodisk emneevaluering høsten 2017

Vedlegg 2 – Evalueringsrapporter høsten 2017

Vedlegg 3 – Innsamlet evalueringsdata for emner der det ikke foreligger rapport fra lærer høsten 2017

Vedlegg 1 - Oversikt over foreslåtte tiltak – oppfølging av periodisk emneevaluering høsten 2017

Emne	Tiltak/beskrivelse fra faglærer	Ansvarlig for Gjennomføring
HUMR5502- Ethnic Challenges to the Nation State (...)	<p>Pågående pensumoppdateringer og koordinering mellom faglærerne.</p> <p>Vi vil forsøke få til en eller flere forelesninger med flere lærere for bedre samkjøring av våre forventninger som lærere.</p>	Ansvarlig faglærer
JUR1511/JUS5511 Arbeidsrett I	<p>Ämnet arbetsrätt kommer förhoppningsvis att under hösten 2018 förstärkas med ytterligare en lärarresurs. Det ger utrymme att utarbeta förbättringar.</p> <p>En åtgärd som ur undervisningskvalitetshänsyn närmast är självklar är en uppdelning av ämnet i ett bachelorämne och ett masterämne. Det kommer att arbetas för att en sådan uppdelning görs.</p>	Ansvarlig faglærer
JUR5030/5060 – Masteroppgave	<p>Lage sensorveiledning</p> <p>Lage korte informasjonsvideoer angående aspekter ved å skrive oppgave.</p> <p>Justere undervisningen slik at det innarbeides praktisk anvendelige læringspunkter om språk- og fremstillingsteknikker</p> <p>Utarbeide et kort pensum / skriveveiledning</p>	Ansvarlig faglærer
JUS1111 Privatrett I	<p>PMR bør diskutere om det er behov for større innslag av muntlige aktiviteter for studentene på JUS1111.</p> <p>PMR bør diskutere om det er behov for flere tiltak helt i innledningen av studiet for å bidra til ytterligere forbedring av læringsmiljøet, herunder mulige tiltak for å unngå drikkepress mv i fadderuka.</p> <p>Læringsutbytteformuleringene bør vurderes i tråd med kommentarene ovenfor i punkt 4.</p> <p>En mer utførlig emnebeskrivelse må utarbeides.</p>	<p>Ansvarlig faglærer</p> <p>PMR</p>

<p>JUS5070 Forhandlinger</p>	<p>Innføring av ny hovedlitteratur når boken Strategiske forhandlinger er klar, ventelig sommeren 2018.</p> <p>Oppdatering av emnebeskrivelsen i lys av ny hovedlitteratur og erfaringer fra gjennomføringen høsten 2017.</p> <p>Bruk av undervisningsassistent til å bistå med tilbakemeldinger i smågrupper, retting av skriftlige innleveringer, mv.</p> <p>videofilming av en av forhandlingsøvelsene, som grunnlag for individuelle tilbakemeldinger.</p> <p>Gjennomgang av og forbedring av evalueringsformen, slik at intensjonen om samsvar mellom evaluering og undervisning ivaretas på en måte som også oppleves som forutsigbar og forståelig for studentene.</p>	<p>Ansvarlig faglærer</p>
<p>JUS5660 - Intellectual Property Law in the information Society</p>	<p>Studentevalueringen viser at studentene i stor grad er fornøyd med det undervisningstilbudet som gis, men det vil vurderes å lage 'videosnutter' som kan supplere undervisningen, og noe mer interaktivitet, f.eks. i form av 'kahooter' og andre former for direkte tilbakemelding fra studenter, vil også bli vurdert.</p>	<p>Ansvarlig faglærer</p>

Vedlegg 2 – Evalueringsrapporter høsten 2017

Periodisk emnerapport – HUMR 5502 – høst 2017 (Dealing With Diversity)

1. Gi en vurdering av:

- Litteratur (innhold, omfang).
- Undervisning (undervisningsformer, timeantall, spredning over semesteret, obligatoriske aktiviteter, kvalifiseringsoppgaver).
- Ressurser og infrastruktur (undervisningsrom, audiovisuelle hjelpemidler, bibliotekressurser m.m.).
- Eksamen (eksamensordning, vurderingsform).

Som navnet signaliserer er HUMR 5502 et tverrfaglig kurs som diskuterer hvordan det internasjonale menneskerettighetssystemet kan hanskkes med kulturelt mangfold, eller, om en vil, spenningene mellom kollektivt og individuelt baserte rettigheter. Kulturelt mangfold, med særlig vekt på etnisk mangfold, belyses ut fra juridiske, statsvitenskapelige og antropologiske perspektiver. Det har tre hovedlærere (Stener Ekern, antropolog, kursleder), Nils Butenschön (statsviter) og Gentian Zyberi (jurist) og inkluderer «gjester» fra senteret og fakultetet for øvrig til å ta for seg cases som kan belyse problemstillingene.

Litteraturlista (som er på 677 sider) speiler denne satsingen og omfatter litteratur fra de nevnte tre fagfelt. Lista oppdateres jevnlig i tråd med at de tre hovedlærerne finner mer egnet materiale.

I 2016 skiftet kurset navn fra 'Ethnic Challenges' til det nåværende 'Dealing with Diversity' blant annet for å signalisere at de utfordringer som gruppebaserte rettigheter reiser ikke bare er av typen etnisk baserte. Dog ligger hovedvekten stadig på det etniske som kulturell og sosial størrelse.

Forrige emnerapport (fra 2014) diskuterte hva som kunne gjøres etter et fall i student-søkningen i perioden fram til 2013. Det året gikk søkningen opp fra 12-15 til 27 for så å falle til 13. Dermed besluttet kursleder å endre navn og satse på å gjøre kurset mer kjent. Til dette fikk vi god hjelp av administrasjonen (dvs Morten Slind Olsen) som tok kontakt med studieadministrasjonene på andre fakulteter ved UiO (HF, TF, SV) samt Ås.

De tre faglærerne besluttet også å koordinere sine bidrag bedre. Før kursstart møtes de og ser til at pensumbidrag og undervisningsemner «snakker sammen». Til sammen har dette gitt resultater, de siste årene har kurset regelmessig hatt i overkant av 20 påmeldte. I 2017 tok 19 av 24 påmeldte eksamen. Av de 19 kom 9 fra HUMR og 3 var utvekslingsstudenter ved JF. 7 kom fra HF (3), SV (3) og TF og faktisk var alle disse utvekslingsstudenter. Med andre ord ser det ut til at kurset har en særlig appell blant utenlandske studenter.

På den annen side har det faktiske oppmøtet hele tiden vært mindre, kanskje rundt to tredeler. I 2017 møtte kun rundt 10 av de 24 jevnlig. Til gjengjeld har dette vært høyt motiverte studenter, i en gruppe med variert (og dermed spennende for lærerne) bakgrunn.

Én grunn til det lave oppmøtet kan ha vært at forelesningsrommet (DN 653) er for lite og har (sier noen studenter) for dårlig luft. En annen kan være at HUMR 5502 er et kurs flere de JF-eksterne studentene føler de kan ta uten å være så aktivt til stede. Karakterkurven (og lesingen av essayene) for 2017 med en topp på A-B-C og én på D-E kan tolkes som et resultat av at mange ikke deltok i undervisningen.

Bare tre av de 24 svarte på questback-evalueringen av kurset, med andre ord er resultatet for spinkelt til å si noe mer. De tre som svarer er imidlertid fornøyd og til dels svært fornøyd med det akademiske. Mitt inntrykk etter kurset er da også at studentene som deltar er svært fornøyd med tema og pensum og det meste av undervisningen. De som deltar vet ikke noe om hvor de mange som bare registrerer seg blir av, det er som antydning en meget spredt søkermasse. Dette inntrykket av fornøyde studenter har jeg også hatt i foregående år og følgelig tenker jeg at på mange måter har læringsmål, pensum osv funnet sin form. Jeg har heller ikke mottatt noen kritikk av eksamensformen, dvs hjemmeeksamen med skrivning av essay på 5000 ord.

En kommentar fra en av de tre studentene som svarte på undersøkelsen er verdt å følge opp. Vedkommende sier at lærerne gir forskjellige signaler mht hva som forventes av faglige resultater. Dette vil kursleder ta fatt i. Én ide er å få til en felles forelesning (slik vi hadde før 2010).

HUMR 5502 er et 10-poengs valgfritt kurs med 11 dobbeltforelesninger. Den siste forelesningen er viet eksamensforberedelser, tre er viet cases (i 2017 Indonesia, Zimbabwe og ICC), og resten er fordelt på de tre nevnte disipliner etter en innledende forelesning. Flere ganger er studentene tilbudt midtveisøvelser i form av en frivillig hjemmeeksamen, men ingen har tatt tilbudet. Kurset har aldri omfattet SMR-organiserte seminarer, til det finnes det neppe ressurser i og med at midlene SMR har til dette først og fremst går til de obligatoriske kursene. Selvsagt oppfordres studentene til å kollokvare.

Eksamensresultatene fra 2017 er gode, med et snitt på B blant den gruppen som følger undervisningen og C når de eksterne tas med. Videre er snittet høyest blant SMRs egne HUMR-studenter og lavest blant de tre fra HF og TF. Hjemmeeksamenene (essays på opptil 5000 ord) vurderes av en ekstern sensor og kursleder. Som ekstern har vi benyttet statsvitere fra CMI og Universitetet i Stavanger.

2. Gir læringsutbytteformuleringene i emnebeskrivelsen en god beskrivelse av hva studentene skal kunne etter avlagt eksamen?

Ja, jeg synes det.

3. Fungerer emnebeskrivelsen tilfredsstillende? Sjekk følgende:

- Statistikk over karakterer, frafall og klager.
- Tilbakemeldinger til lærere og administrasjon.
- Tilbakemeldinger på informasjonen/veiledningen studentene får om emnet.
- Hvordan emnet fungerer i emnegruppene det inngår i.
- Om emnet er riktig plassert med hensyn til nivå/anbefalt semester.
- Om emnet er riktig definert med hensyn til anbefalte/påkrevde forkunnskaper.

Som nevnt over er karakterene jevnt over gode, i hvert fall blant dem som møter jevnlig opp. I 2017 var det lite frafall mht å avlegge eksamen, på den annen side deltok bare halvparten i undervisningen. Vi vet ikke hvorfor, men som antydning holder mange av dem til utenfor juridisk fakultet. Tilbakemeldingene er jevnt over gode, men som antydning for få til å kunne anses som representative.

Jeg tror emnet er riktig plassert mht sin plass i det tredje semesteret for HUMR-studentene, diskusjonene og eksamensresultatene tyder på det. Tilbakemeldinger fra studentene fra andre

fakulteter er også at dette er et interessant og godt kurs på grunn av sin tverrfaglige behandling av et viktig emne.

4. Har du gjort noen endringer siden forrige periodiske evaluering? Hvilke?

Ja, se under spørsmål 1 over.

5. Forslag til forbedringer.

Som antydnet: Pågående pensumoppdateringer og koordinering mellom faglærerne. Vi vil forsøke få til en eller flere forelesninger med flere lærere for bedre samkjøring av våre forventninger som lærere.

6. Gi en kort oppsummering av denne rapporten som skal publiseres på nettsidene til studentene.

In 2017, 24 students registered for the 'Dealing with Diversity' (HUMR 5502) course and 19 took the exam. However not more than a half of them participated regularly in the lectures; we believe this is because many of those who took it do their main studies outside the Faculty of Law and thus spend most of their time at other campuses. The results were good, though, (an average above C) and probably best among those who regularly attend lectures and participate in the discussions.

HUMR 5502 is an elective course meant to be taken in the third term of the two-year HUMR programme. However, given that over the last four years around half of the typical class of 20 have come from outside the Faculty, it seems that the multidisciplinary perspective it offers on the challenges of combining individual and collective rights is on target for a large group of students with bachelor-level skills in discussions about cultural diversity and rights.

Judging from student feedback over the last four years, the general feeling is that most students believe the course provides a stimulating mix of perspectives—i.e., from the viewpoints of anthropology, political science and law—on the challenges of accommodating diversity within states based on human rights and the rule of law. The reading list and the mix of teachers from different disciplines comes across as well balanced. The reading list is regularly updated, and the teachers and the administration will continue efforts at coordinating their teaching and stimulating attendance and class participation.

Oslo, 05.04.2018

Stener Ekern

Periodisk emnerapport – arbeidsrett, den individuelle del (JUR1511/JUS5511)

Inledning

Ämnet omfattar både bachelornivå och masternivå. Det medför en rad utmaningar för undervisningen. Studentantalet är stort. Sammantaget ämnar sig undervisningen dåligt till annat än envägskommunikation genom föreläsning.

Med hänsyn tagen till den begränsade timtilldelningen genomförs undervisningen i huvudsak på masternivå. Förutom de pedagogiska utmaningarna detta medför, kan detta medföra utmaningar för studenterna, inte minst för de studenter som inte har studerat juridiska ämnen tidigare.

Fokuset på masternivån visar sig också i informationen på nätsidan. Informationen för JUR1511 är kortfattad och hänvisar i mångt och mycket till informationen på nätsidorna till kursen JUS5511.

Vurdering (punkt 1 mal for periodiske emnerapporter)

Litteratur

Kursernas har båda som "Hovedlitteratur" Individuell arbeidsrett på ca 490 sidor. Den motsvarar väl behovet av en samlad framställning på området mot bakgrund av vad som krävs av "læringsutbyttelsesformuleringene". Boken kompletteras med en artikel på bachelornivån, med nio på masternivån.

Litteraturen kompletteras med "Innføringslitteratur" och "Støtte- og tilleggslitteratur" for både bachelor- og masternivåerna. Litteraturen är emellertid något fragmentarisk i det att huvudboken kompletteras med ett stort antal skrifter i olika teman för att täcka behovet av möjligheter till fördjupade studier i ämnet.

Undervisning

Undervisningen är gemensam för bachelorämnet och masterämnet. Inalles är det tilldelat 20 timmar som fördelar sig över tio tvåtimmarsspass med start i början på höstterminen. Undervisningen bedrivs genom föreläsningar på i huvudsak masternivå. Det låga timantalet som står till förfogande medger inte annat.

Mot denna bakgrund kan bara några temafält i ämnet gås igenom i undervisningen. Det kräver att studenterna förbereder sig på egen hand i ganska stor omfattning. Den höga graden av genomströmningen visar att studentförberedelserna får anses vara tillfredsställande.

Några "obligatoriske aktiviteter" eller "kvalifiseringsoppgaver" är det inte utrymme till inom ramen för det tilldelade timantalet. Det stora antalet studenter och de få undervisningstimmar medger inte någon omdisponering av föreläsningar till annan aktivitet.

Det säger sig närmast självt att den brokiga studentbakgrunden – från studenter utan någon utbildning i något juridiskt ämne alls, till juridikstudenter som kommit ganska långt i utbildningen samt till studenter med praktisk erfarenhet av ämnet – gör

undervisningssituationen vanskelig. Både antalet studenter i respektive kurskategori (bachelor och master) och nivåerna i sig (bachelor och master) talar emellertid för att ämnet borde kunna delas upp i åtminstone två kurser med separat undervisning: en bachelorkurs och en masterkurs.

Min företrädare, professor emeritus Stein Evju, höll utanför föreläsningsserien ett "orienteringsmøte". På så sätt hjälptes studenterna in i ämnet och undervisningen. Det undervisningserbjudandet (utanför det tilldelade antalet timmar) har emellertid inte jag som nuvarande ansvarlig faglærer fortsatt med. I stället belastar min något förkortade introduktion det totala antalet undervisningstimmar.

Resurser og infrastruktur

På grund av det stora studentantalet krävs stora salar och undervisningen har getts i Storsalen, i Misjonssalen och DB Auditorium 14. Det har fungerat bra med undantag för DB Auditorium 14; den salen är för liten för JUR1511/JUS5511.

Via Fronter har studenterna tillgång till "Forelesningsplan" som ger en skiss över vilka moment som behandlas vid de olika föreläsningstillfällena med hänvisning till litteraturen. Föreläsningarna spelas in på podcast och föreläsningen genomförs med presentationsbilder. Min bedömning är att materialet är ett uppskattat tillskott till litteraturen och undervisningen och att de tekniska lösningarna, inklusive ljudupptagningen av föreläsningarna, fungerar tillfredsställande.

Eksamen

Examianation ges i form av en fyra timmars "skoleksamen" av typen "teorioppgave" som är separata för bachelor- och masternivåerna. Svaren bedöms av en "kommisjon" med två "sensorer" i varje. Ssuren för bachelor- och masterexaminationen är skilda.

Læringsutbytteformuleringene i emnebeskrivelsen (punkt 2 mal for periodiske emnerapporter)

Vad studenterna ska kunna efter avlagd examen följer av "læringsutbytteformuleringene i emnebeskrivelsen". De får anses vara adekvata i förhållande till detta.

Emnebeskrivelsen (punkt 3 mal for periodiske emnerapporter)

Emnebeskrivelsen är kort, men adekvat och får anses fungera tillfredsställande. Den ses emellertid över kontinuerligt

Statistiken över betyg ("karakterer") ger mig inte anledning till att göra annan bedömning. Några återkopplingar ("tilbakemeldinger") till lärare eller administration eller på informationen studenterna får om ämnet ger mig heller inte anledning att göra annan bedömning.

"Hvordan emnet fungerer i emnegruppene det inngår i" är inte relevant att besvara annat än förhållandet till profilen "Arbeidsliv og ikke-diskriminering". Här synes ämnet fungera väl, men det verkar inte vara många studenter som över huvud taget väljer profiler.

Masterkursen är "plassert" i det femte studieåret. Som bachelorkurs kan ämnet tas av studenter i master i rettsvitenskap på tredje studieåret. Båda kursernas inplaceringar är

enligt min mening rätt. Det gör att studenterna i någon mån kan dra växlar på juridisk metod de dittills tillgodogjort sig i utbildningen. Notabelt är att arbetsrätt inte finns som obligatoriskt ämne i utbildningen för master i rettsvitenskap vid Universitetet i Oslo. Mer problematiskt att följa undervisningen kan det vara för "enkeltemnestudenter" som endast behöver ha "generell studiekompetanse". (Det skulle alltså kunna vara möjligt att dela in kursen i tre: en för "enkeltemnestudenter" utan rettsvetenskaplig bakgrund, en för studenter med sådan bakgrund som vill ta kursen på masternivå, och en för studenter med rettsvetenskaplig bakgrund som vill ta kursen på bachelornivå.)

Endringer (punkt 4 mal for periodiske emnerapporter)

Jag har inte haft tillgång till den förra periodiska utvärderingen och kan inte överblicka om några ändringar sedan den gjorts, annat än några ändringar i litteraturen.

Forslag til forbedringer (punkt 5 mal for periodiske emnerapporter)

Ämnet arbetsrätt kommer förhoppningsvis att under hösten 2018 förstärkas med ytterligare en lärarresurs. Det ger utrymme att utarbeta förbättringar. En åtgärd som ur undervisningskvalitetshänsyn närmast är självklar är en uppdelning av ämnet i ett bachelorämne och ett masterämne. Det kommer att arbetas för att en sådan uppdelning görs.

Kort oppsummering (punkt 6 mal for periodiske emnerapporter)

Kursen ges som bachelorkurs och som masterkurs och examen kan avläggas av både studenter på utbildningen av master i rettsvitenskap och studenter på andra utbildningar. Undervisningen ges huvudsakligen på masternivå, vilket medför svårigheter att anpassa undervisningen till en viss nivå för att tillgodose så många studenters intressen som möjligt, samtidigt som det medför utmaningar för studenterna att tillgodogöra sig utbildningen på den valda nivån. Det lilla antalet timmar som finns till förfogande för undervisning bidrar till utmaningarna.

Som huvudlitteratur finns upptagen en samlad framställning över ämnet som täcker stora delar av det. Tillsammans med övrig litteratur får läromedelssituationen anses vara någorlunda tillfredsställande.

Johann Mulder
Ansvarlig farlærer

Periodisk emnerapport jus 5030 og 5060 (masteroppgave)

1. Litteratur, undervisning ressurser og eksamen

Undervisning i faget har kun blitt gitt i fire semestre. I og med at masteroppgaven ikke knytter seg til et bestemt fagfelt, og fordi undervisningstilbudet er ganske nytt, finnes det ingen litteratur. Det finnes heller ingen mulighet for å prøve kandidatene i konkrete kunnskaper knyttet til et bestemt pensum. Det er likevel en målsetting at det skal utarbeides litteratur som beskriver sentrale aspekter ved det å skrive masteroppgave. Dette fordrer imidlertid at man først opparbeider en viss erfaring gjennom undervisningen om hva som er sentralt og praktisk viktig. Som fagansvarlig har jeg en målsetting om å utarbeide litteratur og jeg har hatt innledende diskusjoner med kurslærer Morten Kjelland om dette. En målsetting er å ha noe klart i løpet av året. I første omgang vil det bli utarbeidet en sensorveiledning dette semester.

Det tilbys tre dobbelttimer forelesning og tre dobbelttimer kurs («fellesveiledning»). Opplegget har blitt utviklet de siste semestre. Omfanget er passende. Etter min vurdering er undervisningstilbudet godt og vi har flinke lærere. I tillegg til det faglige tilbudet tilbyr biblioteket undervisning knyttet til kildesøk og kildebruk. Denne supplerer den alminnelige undervisningen på en god måte.

På jus 5060 tilbyr vi et årlig nasjonalt seminar i samarbeid med fakultetene i Tromsø og Bergen. Dette har vært svært vellykket.

Vi har ikke andre undervisningsressurser. Fagansvarlig vil produsere korte videoer om sentrale temaer så fort det finnes tid.

Alle som skriver oppgave har tilbud om 15/30 timer veiledning. Det kommer relativt sett få klager på veiledningen – i snitt ca 5 i semestret. Disse knytter seg særlig til veileders tilgjengelighet og innsats. Som fagansvarlig har jeg nær og løpende kontakt med studentene. På dette grunnlag er det min klare oppfatning at veilederne i all hovedsak gjør en god jobb. Undervisningstilbudet gir en nærhet til studentene som gjør det mulig å raskt fange opp de som har problemer av ulik art. Slike er det en del av – jeg har som fagansvarlig prioritert studenthenvendelser. Dermed tjener undervisningen også som lyttepost og sikkerhetsnett. Mange mindre ting er fanget opp før det har blitt problemer ut av det.

2. Læringsutbytteformuleringen

I lys av at studentene skriver master innenfor ulike fagområder er emnebeskrivelsen grei nok. Det kan vurderes å gjøres mer substansiell, men dette er nok neppe viktig fordi det uansett er begrenset hva den kan tilføre.

3. Sjekkliste emnebeskrivelse

Eksamensresultatene er tilfredsstillende. Plasseringen av emnet likeså. Samarbeidet med lærere og administrasjon fungerer godt. En sensorsveiledning kan være tjenlig som rettesnor for veiledere, studenter og sensorer.

4. Endringer siden forrige rapport

Dette er første rapport.

5. Forbedringspunkter

Arbeid som vil gjøres på kort og mellomlang sikt:

1. Lage sensorveiledning
2. Lage korte informasjonsvideoer angående aspekter ved å skrive oppgave.
3. Justere undervisningen slik at det innarbeides praktisk anvendelige læringspunkter om språk- og fremstillingsteknikker
4. Utarbeide et kort pensum / skriveveiledning

6. Kort oppsummering

Undervisningen på jus 5030 / jus 5060 består av 3 dobbelttimer forelesning og 3 dobbelttimer kurs. I tillegg får hver student oppnevnt en veileder. Biblioteket tilbyr kurs i kildesøk og kildebruk. Undervisningsopplegget er relativt nytt. Det har funnet en god form som vi vil holde fast ved. På kort og mellomlang sikt vil det bli utarbeidet sensorveiledning i faget; det vil bli laget korte informasjonsvideoer angående aspekter ved å skrive oppgave og det vil bli utarbeidet et pensum av begrenset omfang (skriveveiledning).

Professor Tarjei Bekkedal
fagansvarlig

Periodisk emnerapport – JUS1111, høsten 2017

1 Innledning

Denne periodiske emneevalueringen av JUS1111 bygger på en spørreundersøkelse for studentene gjennomført høsten 2017. Som grunnlag for rapporten foreligger blant annet et dokument med resultater fra spørreundersøkelsen samt et dokument med gjennomføringsfakta.

Evalueringen er gjort på grunnlag av situasjonen høsten 2017, og omfatter derfor ikke de endringene som er gjennomført med virkning fra våren 2018 (digitale hjelpemidler mv.).

2 Undervisning og læringsmidler

Emnet JUS1111 består av fagområdene rettskilder til fots (1 studiepoeng), avtale- og kjøpsrett (10 studiepoeng) og erstatningsrett (9 studiepoeng). De aller fleste av studentene i spørreundersøkelsen er svært fornøyde (48,1 %) eller fornøyde (42,3 %) med denne fagsammensetningen.

Det er ingen obligatoriske aktiviteter på JUS1111, men studentene har tilbud om å følge forelesninger og kurs, å delta på kollokvier med en kollokvieveileder og å levere fakultetets- og kursoppgaver til retting. Kun et mindretall av studentene (19,3 %) ønsker obligatorisk(e) undervisning eller oppgaver.

Rettskilder til fots er et introduksjonsopplegg for studentene som gir en innføring i juridisk metode på grunnlag av en praktisk oppgave med spørsmål innen kjøps- og erstatningsrett. Et viktig pedagogisk grep er at studentene skal løse spørsmålene på grunnlag av de relevante rettskildene uten å bruke lærebøkene. Det finnes derfor ikke egen hovedlitteratur for faget utover to innledende bokkapitler om hvordan man søker etter rettskilder i praksis (Pål A. Bertnes og Halvor Kongshavn, Praktisk rettskildelære, juridisk informasjonssøking (Oslo, 2012)). Kurslærerne blir imidlertid oppfordret til å dele ut kapittelet om ”Rettsens kilder og anvendelse” i Knophs Oversikt over Norges rett” v/Ola Mestad (14. utg, 2014, § 2 (s. 4-25)), som er hovedlitteratur i juridisk metodelære på JUS1211.

Hele undervisningsopplegget i rettskilder til fots går over en uke fra mandag til fredag, og består av ni kurstimer (1+2+2+2+2 timer mandag til fredag), en introduksjonsforelesning (1 time mandag) og en avslutningsforelesning (2 timer fredag) samt en dobbeltime kurs med innføring i Lovdata mv. Undervisningen finner sted første uke etter fadderuka, og er følgelig det første undervisningsopplegget studentene møter på rettsstudiet. Tilbakemeldingene på spørreundersøkelsen viser at studentene er fornøyde med undervisningsstart og igangsetting av emnet.

Erfaringene med rettskilder til fots som introduksjonsopplegg har vært svært gode helt siden det ble innført. Opplegget får også meget gode tilbakemeldinger av studentene i spørreundersøkelsen høsten 2017. De fleste er også fornøyde med den generelle informasjonen om emnet, men noen etterspør mer informasjon om praktiske forhold, som opplysninger om lesesaler, innkjøp av litteratur, mv. Det blir også pekt på at lærerne bruker

forskjellige plattformer til å dele informasjon, og at det er behov for større grad av samkjøring. Med innføringen av Canvas som erstatning for fronter fra våren 2018, er det grunn til å tro at dette vil bedre seg.

Undervisningsopplegget i avtale- og kjøpsrett består av 18 forelesningstimer og 36 kurstimer som samlet går over om lag to måneder nokså tidlig i semesteret (høsten 2017 fra slutten av august til utgangen av oktober). Som en integrert del av kursopplegget får studentene også opplæring i oppgaveteknikk, særlig med henblikk på å skrive praktikumsoppgaver. Det blir dessuten avholdt en egen forelesning over to timer om det å skrive praktikumsoppgave, løsrevet fra avtale- og kjøpsrettsundervisningen.

I erstatningsrett omfatter undervisningsopplegget 16 timer forelesninger og 16 timer kurs. Denne undervisningen pågår om lag en måned mot slutten av semesteret (høsten 2017 fra 23. oktober til 21. november).

Plenumsforelesningene finner sted i de største forelesningslokalene som fakultetet disponerer (stort sett Misjonssalen og Storsalen), hvor det er god tilgang på audiovisuelle hjelpemidler. De fleste kurs finner sted i egnede undervisningsrom i Domus Nova. Et fåtall av rommene er litt trange, men de fleste rommene fungerer godt til formålet.

Hele 98,1 % av studentene som har besvart spørreundersøkelsen har deltatt på forelesninger og kurs. De aller fleste svarer at de har deltatt på all undervisning eller svært mye av den (76,9 %), og det er svært få med lav deltakelse. 44,2 % av studentene har deltatt på andre aktiviteter, som kollokvier, manduksjoner og spørretimer. Når det gjelder deltakelse i kollokvier er denne andelen overraskende lav. Ut i fra formuleringen av spørsmålet i undersøkelsen kan det være at en del respondenter ikke har oppfattet kollokvier som undervisningsaktivitet, og derfor ikke registrert deltakelsen.

De fleste er svært fornøyd eller fornøyd med både forelesninger og kurs, men kursopplegget får generelt noe bedre tilbakemeldinger enn forelesningene. I de individuelle tilbakemeldingene spriker det litt i hvilke deler av undervisningen studentene mener å ha best utbytte av, men flere peker på at lysarkene som blir brukt på noen av forelesningene er for mange og med for mye informasjon. Noen etterlyser mer gruppeundervisning og gruppearbeid i mindre grupper. Mitt generelle inntrykk er likevel at undervisningsopplegget på JUS1111 fungerer bra.

De fleste i spørreundersøkelsen er fornøyd med læringsmiljøet blant studentene, men det må være en målsetning at miljøet skal bli enda bedre (21,2 % er svært fornøyd, 40,4 % er fornøyd, 15,4 % er litt fornøyd, 13,5 % er litt misfornøyd, 3,8 % er misfornøyd og 1,9 % er svært misfornøyd). I de individuelle tilbakemeldingene blir det blant annet pekt på drikkepress og manglende inkludering under fadderuka. Dette er et tema som også tidligere har vært oppe til diskusjon i PMR, men som fakultetet bør ta bedre grep om. Det er ikke akseptabelt at nye studenter opplever drikkepress og/eller å falle utenfor sosialt som følge av at man ikke drikker alkohol.

Studentene kan velge mellom alternativ hovedlitteratur innen både avtale-, kjøps- og erstatningsrett.

I avtalerett kan studentene velge mellom tre alternativer: Geir Woxholth, Avtalerett (9. utg., Oslo 2014 høsten 2017, erstattet med 10. utg., Oslo 2017 fra vårsemesteret 2018); Jo Hov og

Alf Petter Høgberg, *Alminnelig avtalerett* (Oslo 2009) eller Johan Giertsen, *Avtaler* (3. utg., Bergen 2014). I kjøpsrett kan studentene som hovedlitteraturkilde velge mellom Viggo Hagstrøm (ved Herman Bruserud), *Kjøpsrett* (2. utg., Oslo 2015) eller Erling Selvig og Kåre Lilleholt, *Kjøpsrett til studiebruk* (5. utg., Oslo 2015). I tillegg omfatter hovedlitteraturen en artikkel av Giuditta Cordero-Moss, *Innføring i lovvalg for kjøpskontrakter* (Jussens Venner, 2010 s. 85–97), som supplerer begge de alternative hovedfremstillingene.

I erstatningsrett kan studentene også velge mellom tre alternative hovedlitteraturkilder: Viggo Hagstrøm og Are Stenvik, *Erstatningsrett* (2015); Morten Kjelland, *Erstatningsrett - en lærebok* (Universitetsforlaget 2016) og Trine-Lise Wilhelmsen og Birgitte Hagland, *Om erstatningsrett – Med utgangspunkt i tekster av Peter Lødrup* (Gyldendal 2017).

Etter mitt syn er læreboksituasjonen på JUS1111 meget god. Det foreligger gode og oppdaterte fremstillinger innen alle fag, og studentene har flere alternativer å velge mellom. Denne vurderingen av læreboksituasjonen ser ut til å samsvare med tilbakemeldingene fra studentene, som er jevnt over fornøyde med de skriftlige læremidlene (17,3 % er svært fornøyd og 63,5 % er fornøyd; kun 3,8 % er litt misfornøyd, og ingen er misfornøyd eller svært misfornøyd).

Studentene får tilbud om å levere i alt tre fakultetsoppgaver (en i avtalerett, en i kjøpsrett og en i erstatningsrett) og to kursoppgaver (en i avtale- og kjøpsrett, og en i erstatningsrett). Spørreundersøkelsen viser at studentene er jevnt over fornøyde med tilbakemeldingene de får på innleverte fakultets- og kursoppgaver. Ut i fra de konkrete tilbakemeldingene, kan det virke som det er for store individuelle forskjeller på hvor omfattende og hvilke typer tilbakemeldinger de enkelte oppgaveretterne gir.

3 Eksamen

Eksamen i JUS1111 gjennomføres som seks timers skriftlig digital skoleeksamen. Høsten 2017 ble eksamen avholdt 15. desember. Studentene blir testet i læringskravene gjennom praktikums- og/eller teorioppgaver. Eksamensoppgavene fra de siste årene har som oftest bestått av en kombinasjon av praktikums- og teorioppgave med hovedvekt på praktikum.

De aller fleste studentene synes at gjeldende eksamensform «er en god måte å få vist min faglige kompetanse på» (30,8 % er helt enige og 55,8 % er enige i denne påstanden). En god del studenter mener at eksamensoppgaven høsten 2017 var for omfattende, men her er det delte oppfatninger: Samlet er 46,2 % av studentene helt enige eller enige i at oppgaven var for omfattende, 21,2 % er verken enige eller uenige, og 32,7 % er uenige eller helt uenige i at oppgaven var for omfattende. De aller fleste studentene ønsker seg *ikke* en annen eksamensform (67,3 %) eller har ikke en klar mening om det (23,1 %). Blant de individuelle tilbakemeldingene er det flere som ønsker å dele opp eksamen i flere eksamensdager, og som ønsker at eksamen favner bredere slik at man blir testet både i avtale-, kjøps- og erstatningsrett.

Eksamensstatistikken for høsten 2017 viser et karaktergjennomsnitt som ligger noe over normalkurven med noe større innslag enn normalen av karakterene B og C, og lavere andel D, E og F. Andelen studenter som fikk karakteren ikke bestått (F) var kun 3 %.

Studentenes tilbakemeldinger og eksamensstatistikken foranlediger ikke behov for å vurdere endringer i selve eksamensformen.

4 Læringsutbytteformuleringene

På fakultetets nettsider er læringsutbytteformuleringene knyttet til krav om kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse. De er formulert som følger:

«Kunnskaper:

Etter endt emne skal studenten ha kunnskaper om rettssystemets oppbygging og regler og sammenhenger innen fagområdene avtale- og kjøpsrett og erstatningsrett.

Dette innebærer at studenten skal ha kunnskaper om og forståelse av

- *Nasjonal rett på fagområdene avtale- og kjøpsrett og erstatningsrett*
- *Betydningen av de internasjonale aspektene ved kjøps- og avtaleretten og erstatningsretten*
- *Grunnleggende forståelse av juridisk metode*

Ferdigheter:

Etter endt emne skal studentene kunne anvende juridisk metode til å analysere, drøfte og ta standpunkt til rettslige problemstillinger. Dette innebærer å kunne

- *Identifisere rettslige problemstillinger i et saksforhold*
- *Finne frem til, analysere og sammenstille rettskilder med sikte på å fastlegge gjeldende rett. Drøfte og løse konkrete rettsspørsmål innenfor rettsområdene kjøps- og avtalerett og erstatningsrett*
- *Utarbeide skriftlige analyser av reglene innen rettsområdene kjøps- og avtalerett og erstatningsrett*
- *Argumentere skriftlig og muntlig for et rettslig standpunkt*

Generell kompetanse:

De nevnte juridiske kunnskapene og ferdighetene skal etter ferdigstilt Master i Rettsvitenskap kunne brukes i ulike former for juridisk arbeid.»

Sistnevnte krav til «Generell kompetanse» er så generelt utformet at det nærmest blir meningsløst. På dette punktet er fakultetets beskrivelse av generell kompetanse etter endt jusstudium tydeligere og bedre, men disse kravene kan man ikke stille allerede etter ett semesters jusstudium. Det er derfor et spørsmål om man like gjerne skal fjerne det nokså innholdsløse kravet til generell kompetanse innen JUS1111 isolert sett.

Kunnskaps- og ferdighetskravene gir ellers en grei, om noe generell, beskrivelse av hva studentene skal kunne etter avlagt eksamen. Man kan reise spørsmål ved om «Betydningen av de internasjonale aspektene ved kjøps- og avtaleretten og erstatningsretten» bør stå oppført som ett av tre punkter under kunnskaper. Den stadig økende internasjonaliseringen er utvilsomt viktig for fagenes utvikling, men av pedagogiske hensyn er det begrenset rom for å vektlegge de internasjonale aspektene i løpet av det aller første semesteret av jusstudiet. Nasjonal rett utgjør derfor en klart større del av undervisning og eksamen enn det beskrivelsen av kunnskapskravene kan gi inntrykk av.

I studentundersøkelsen er samtlige studenter enige i at de har opparbeidet seg faglig innsikt innen fagområdet (78,8 % er helt enige og 21,2 % er enige). De aller fleste er også enige i at de har opparbeidet seg relevant metodisk kunnskap (50 % er enige og 38,5 % er litt enige). De aller fleste mener også å ha opparbeidet seg ferdigheter innen *skriftlig* kommunikasjon og formidling av faget (53,8 % enige, 38,5 % litt enige og de resterende verken enige eller uenige). Tilbakemeldingene spriker derimot mye mer når det gjelder ferdigheter til å kunne fremstille og presentere faget *muntlig*. Noe over halvparten av studentene er enige eller litt enige i at de har tilegnet seg slike muntlige ferdigheter, men 15,4 % er litt uenige og 9,6 % er uenige. Disse tilbakemeldingene er ikke så overraskende, gitt at det ikke finnes noen egne aktiviteter på JUS1111 som oppøver muntlig fremstilling utover diskusjoner og enkelte presentasjoner på kursene.

Når en ser undervisningen og læringsmidlene under ett, opplever de aller fleste studentene at de i stor grad dekker læringskravene for emnet (34,6 % opplever at de gjør det i svært stor grad, 53,8 % i stor grad, og de resterende 11,5 % til en viss grad).

5 Emnebeskrivelsen

Emnebeskrivelsen for JUS1111 på fakultetets nettsider under tittelen «Kort om emnet» er formulert som følger:

«Emnet består av fagområdene:

- *Rettskilder til fots (1 stp)*
- *Avtale- og kjøpsrett (10 stp)*
- *Erstatningsrett (9 stp)*

Emnets fagområder er alle, på hver sin måte, sentrale og videreføres i senere semestre av studieprogrammet [Rettsvitenskap \(jus\)](#) (master - 5 år).»

Denne formuleringen er for kortfattet og den gir ingen informasjon om fagområdene eller sammenhengen mellom dem. En mer utførlig emnebeskrivelse må utarbeides. For øvrig viser jeg til vurderingene ovenfor i punkt 2 til 4.

6 Endringer siden forrige periodiske evaluering

De siste årene og frem til og med høsten 2017 har det ikke vært gjennomført større endringer innen JUS1111, foruten innføring av det integrerte opplegget for opplæring i oppgaveteknikk på avtale- og kjøpsrettskursene, som har blitt svært godt mottatt av studentene. Derimot har det vært større endringer på JUS1211, hvor faget menneskerettigheter nylig har blitt flyttet opp til andre studieår og har blitt erstattet med utvidet undervisning i juridisk metodelære (inkludert klarspråkinitiativet) og i fast eiendoms rettsforhold (som har fått en utvidet miljørettskomponent). Endringene på JUS1211 faller utenfor denne evalueringen.

Fra og med våren 2018 er det innført en pilot i bruk av digitale hjelpemidler (Lovdata Pro) i studiesituasjonen og til eksamen for studentene på JUS1111. Videre skal eksamen i JUS1111 avholdes i Silurveien for aller første gang våren 2018. Endelig erstatter Canvas den tidligere

læringsplattformen Fronter for hele rettsstudiet fra dette semesteret. Disse endringene er klart nok av betydning for situasjonen på JUS1111, men det er for tidlig og evaluere dem og de faller uansett utenfor denne rapporten som gjelder situasjonen ved utløpet av 2017.

6 Forslag til forbedringer

Underlagsmaterialet viser at emnet JUS1111 fungerer godt, og at det ikke er behov for å vurdere større endringer. Som følge av innføringen av digitale hjelpemidler fra våren 2018 er dessuten en viktig reform nylig gjennomført.

Jeg har likevel følgende forslag til forbedringer:

- PMR bør diskutere om det er behov for større innslag av muntlige aktiviteter for studentene på JUS1111.
- PMR bør diskutere om det er behov for flere tiltak helt i innledningen av studiet for å bidra til ytterligere forbedring av læringsmiljøet, herunder mulige tiltak for å unngå drikkepress mv i fadderuka.
- Læringsutbytteformuleringene bør vurderes i tråd med kommentarene ovenfor i punkt 4.
- En mer utførlig emnebeskrivelse må utarbeides, se punkt 5 ovenfor.

7 Oppsummering

Denne periodiske emneevalueringen av JUS1111 bygger på en spørreundersøkelse for studentene gjennomført høsten 2017, og tar utgangspunkt i studiesituasjonen ved utløpet av 2017. Tilbakemeldingene på spørreundersøkelsen viser at flesteparten av studentene er fornøyde med fagsammensetning, undervisning, læringsmidler og læringsutbytte på JUS1111. Flertallet av studentene er fornøyde med læringsmiljøet, men fakultetet bør ha som målsetting at det skal bli enda bedre. Et klart flertall av studentene ønsker å beholde dagens eksamensform med skriftlig digital skoleeksamen. Undersøkelsen og øvrig grunnlagsmateriale oppfordrer ikke til å vurdere større endringer på JUS1111, men det kan være behov for å diskutere enkelte nye tiltak av hensyn til læring og læringsmiljø. Det er dessuten behov for å justere og utdype noen av formuleringene i læringsutbytte og emnebeskrivelse slik at de gir et bedre bilde av emnets innhold.

* * *

Oslo, 3. april 2018

Henrik Bjørnebye

Periodisk emneevaluering JUS5070

Forhandlinger

Av professor Sverre Blandhol, fagansvarlig

Dato: 25. februar 2018

Grunnlag for emneevalueringen

Det vises til emnebeskrivelsen for emnet/emnene, statistikk over karakterer, samt studentevalueringen som er gjennomført.

Dette er den første periodiske emneevalueringen som gjennomføres for dette emnet. Emnet ble gjennomført første gang høsten 2017. Det var 26 studenter som gjennomførte eksamen i emnet. Valgemnet er adgangsbegrenset på grunn av ressursintensiv undervisning. Opprinnelig var grensen satt til 24 studenter, men det ble besluttet å la alle som leverte motivasjonsbrev (ca 30 studenter) delta i undervisningen.

Det var ingen som strøk til eksamen, beste karakter som ble gitt var A, svakeste karakter C. B var den hyppigste karakteren.¹ Evalueringen besto av en kombinasjon av prestasjoner i timene, skriftlige innleveringer og avsluttende skoleeksamen (50 %). Målet med denne evalueringsformen var å skape best mulig samsvar mellom undervisningsformen (erfaringsbasert undervisning med bruk av rollespill og øvelser) og evalueringsformen.

Det var 5 studenter som klaget på eksamen.

Det var 13 av 26 studenter som besvarte spørreskjemaet om evaluering av emnet.

Undervisning

Studentevalueringen viste at 85 % av studentene var fornøyd eller svært fornøyd med formen på undervisningen, og at 69 % av studentene var fornøyd eller svært fornøyd med innholdet i undervisningen. Flere studenter ga også individuelle kommentarer som tydet på at de var svært fornøyd med undervisningsformen («det hyggeligste kurset jeg har vært på noen gang», «et høydepunkt i hverdagen denne høsten», «gøy og spennende med en undervisningsform som skiller seg sånn ut fra den vi er vant med eller fra jussen».)

Både egen erfaring fra undervisningen og studentens evalueringer gir inntrykk av at bruken av rollespill og øvelser fungerte etter hensikten. I og med at dette var første gang emnet ble gjennomført, ble så å si samtlige rollespill og øvelser skrevet samme høst. Det medførte tidvis at materialet ble tilgjengelig for studentene først ved oppstart av den aktuelle kursdagen. Målet er at konfidensiell informasjon til øvelsene skal distribueres i forkant, slik at det blir bedre tid til å forberede forhandlingene. Det ble imidlertid vurdert som viktig og pedagogisk riktig å skrive nye rollespill med «norsk» kontekst. Det var en kommentar på at rollespillene skrev seg fra en

¹ Fordelingen fremgår ikke entydig av den statistikken som er utarbeidet og som har dannet grunnlag for denne rapporten.

forretningsmessig sammenheng, noe som vel i stor grad kan stemme. Det vil være fullt mulig å inkludere rollespill som tar opp forhandlinger om ideelle emner, som barnefordeling ved senere gjennomkjøring.

Ved siden av emnebeskrivelsen på nettsiden ble det utarbeidet en detaljert undervisningsplan, med oversikt over læringsmål, øvelser, tekster som skulle leses, mv til hver kursdag. Dette var et nyttig redskap i gjennomføringen av emnet. Det synes å være behov for å oppdatere emnebeskrivelsen basert på erfaringene etter første gjennomføring av emnet.

Mye av undervisningen besto av gjennomføring av forhandlingsøvelser og diskusjon av disse i plenum. Med bare en kursleder var det ikke praktisk mulig å gi særlig grad av individuelle tilbakemelding på gjennomføringen av forhandlingene. Dette kan forbedres ved bruk av undervisningsassistent, og ved videofilmning av en av forhandlingsøvelsene.

Litteratur

Hovedlitteraturen i emnet høsten 2017 var Malhotra og Bazerman: Negotiation Genius og Lax og Sebenius: 3D Negotiation. Samtidig holder undertegnede på med å skrive ferdig en bok om Strategiske forhandlinger, som er tenkt som ny hovedlitteratur i emnet. Kapitler fra dette utkastet ble delt ut som støttelitteratur gjennom semesteret.

Studentevalueringen viser at studentene var relativt godt fornøyd med hovedlitteraturen. Flere studenter kommenterte utkastet til den norske forhandlingsboken meget positivt, og fremhevet hvordan den vil forenkle og forbedre studiesituasjonen for kommende studenter. Planen er at denne boken skal være tilgjengelig fra og med høstsemesteret 2018.

Det vil være en stor forbedring når kurset kan bygges på den norske boken, som også er skrevet i sammenheng med utarbeidelsen av selve kursopplegget.

Ressurser og infrastruktur

Med bruk av rollespill i undervisningen kunne det vært en fordel med en litt annen type undervisningsrom enn det som er tilgjengelig i dag i DN. Forhåpentligvis vil nybygget omfatte minst ett «Harvard-style» auditorium, med tilstøtende smårom. Det vil i så fall være ideelt for gjennomføringen av et emne som dette.

Eksamen

Evalueringen i emnet ble bygget opp etter følgende modell: 25 % av karakteren baseres på aktivitet i timene, 25 % av karakteren baseres på skriftlige innleveringer, og 50 % baseres på den skriftlige eksamen. En slik ordning forutsetter obligatorisk deltakelse på minimum 80 % av undervisningen.

Målet med denne evalueringsformen var som tidligere nevnt å sikre samsvar mellom undervisningens innhold og evalueringsformen.

Gjennomføringen av evalueringen synes imidlertid å ha skapt noe frustrasjon hos studentene. Flere klager over manglende tilbakemeldinger, klarhet med hensyn til hva som var forventet av innsats i timene, mv. Ved neste gjennomkjøring av emnet vil vi se nærmere på dette for å sikre en bedre

opplevelse av dette. Det er allerede gitt klarsignal til bruk av undervisningsassistent i emnet, og det vil trolig være en stor fordel for å få gjennomført dette på en bedre måte.

Emnebeskrivelsen

Emnebeskrivelsen bør oppdateres i lys av ny hovedlitteratur og erfaringer fra første gjennomføring.

Forslag til forbedringer

Som nevnt i teksten ovenfor foreslås følgende forbedringer av undervisningen:

- Innføring av ny hovedlitteratur når boken Strategiske forhandlinger er klar, ventelig sommeren 2018.
- Oppdatering av emnebeskrivelsen i lys av ny hovedlitteratur og erfaringer fra gjennomføringen høsten 2017.
- Bruk av undervisningsassistent til å bistå med tilbakemeldinger i smågrupper, retting av skriftlige innleveringer, mv.
- videofilming av en av forhandlingsøvelsene, som grunnlag for individuelle tilbakemeldinger.
- Gjennomgang av og forbedring av evalueringsformen, slik at intensjonen om samsvar mellom evaluering og undervisning ivaretas på en måte som også oppleves som forutsigbar og forståelig for studentene.

Oppsummering til publisering på nettsidene

JUS5070 er et nyskapende emne, med høyst utradisjonelle og interaktive undervisningsformer. Hele kurset er lagt opp som erfaringsbasert undervisning med bruk av rollespill og øvelser. Høsten 2017 var første gang emnet ble tilbudt, og studentenes evaluering viser at undervisningens innhold og form ble svært positivt mottatt. Ny hovedlitteratur til emnet er under utvikling, og det vil også ellers bli foretatt visse justeringer i undervisning og evalueringsform.

Periodisk emnerapport, JUS 5660**1. Gi en vurdering av:**

- Litteratur (innhold, omfang).
 - o Litteraturen er ikke ideell, fordi det mangler en fremstilling om europeisk og internasjonal immaterialrett som spesifikt fokuserer på informasjonssamfunnet, men vi mener pensumsituasjonen er tilfredsstillende og det beste vi får til på dette stadiet
- Undervisning (undervisningsformer, timeantall, spredning over semesteret, obligatoriske aktiviteter, kvalifiseringsoppgaver).
 - o Studentevalueringen viser at studentene i stor grad er fornøyd med det undervisningstilbudet som gis, men det vil vurderes å lage 'videosnutter' som kan supplere undervisningen, og noe mer interaktivitet, f.eks. i form av 'kahooter' og andre former for direkte tilbakemelding fra studenter, vil også bli vurdert.
- Ressurser og infrastruktur (undervisningsrom, audiovisuelle hjelpemidler, bibliotekressurser m.m.).
 - o Ut fra den rådende ressursituasjonen på fakultetet, antar vi at ressursene utnyttes tilfredsstillende.
- Eksamen (eksamensordning, vurderingsform).
 - o Eksamen er i realiteten en blanding av skole- og hjemmeeksamen, ettersom hjemmeoppgaven som gis midt i semesteret teller 30 % av karakteren. Vi mener blandingen gjør at studentene for testet flere egenskaper, og mener det fungerer tilfredsstillende.

2. Gir læringsutbytteformuleringene i emnebeskrivelsen en god beskrivelse av hva studentene skal kunne etter avlagt eksamen?

- Ja

3. Fungerer emnebeskrivelsen tilfredsstillende? Sjekk følgende:

- Vi mener emnebeskrivelsen fungerer tilfredsstillende.

4. Har du gjort noen endringer siden forrige periodiske evaluering? Hvilke?

- Litteraturen er endret, undervisningsstaben likeså.

5. Forslag til forbedringer.

- Se under pkt. 1.

6. Gi en kort oppsummering av denne rapporten som skal publiseres på nettsidene til studentene.

The evaluation report for the course as taught in the autumn semester of 2017 concludes that students are generally satisfied with the way in which the course is taught and assessed, but that there is room for greater use of procedures that facilitate and encourage interactivity –

both between students and between students and teachers. The teachers responsible for the course will consider introducing more such procedures in the future.

Ole-Andreas Rognstad og Lee A. Bygrave
Oslo, 10. april 2018

Vedlegg 3 – Innsamlet evalueringsdata for emner der det ikke foreligger rapport fra lærer høsten 2017

Periodisk emnerapport JUS 3111 Formuerett I (Obligasjonsrett)

1. Innledning

Emnerapporten bygger på spørreundersøkelse utført blant studentene etter avsluttet semester høst 2017. Endringer som gjøres første gang i vårsemesteret 2018 er derfor ikke reflektert, se pkt. 9.

JUS3111 består av fagene avtalerett (4stp), obligasjonsrett I (kontraktsrett) og obligasjonsrett II (pengekravsrett) (til sammen 20 stp), dynamisk tingsrett (1 stp) og obligatorisk kurs (5 stp).

Totalt 204 studenter var registrerte til semesteret. Av disse var 185 påmeldt til undervisning. 247 kandidater var oppmeldt til eksamen, og av disse besto 226 (= 8.3% stryk). Snittkarakteren til eksamen var C. 44 studenter har besvart spørreskjemaet.

2. Litteratur

Studentene kan velge mellom flere (hvv 2 eller 3) alternative pensumfremstillinger i alle fagene. Nesten alle studentene (84%) er fornøyd eller svært fornøyd med fagsammensetningen i semesteret. Svarene viser at studentene er litt mindre fornøyd med litteraturen.

Det er materielle forskjeller mellom de ulike pensumalternativene, særlig i obligasjonsrett I og II. Flere studenter påpeker at studentene på begynnelsen av semesteret har dårlige forutsetninger for å gjøre gode valg med hensyn til litteratur. Selv om alle (hvv 2 og 3) pensumalternativer i og for seg dekker alle temaene som er nevnt i læringskravene, er det stor forskjell på hvor omfattende og grundige fremstillingene er på de ulike punktene (mest i obligasjonsrett II). Jeg oppfatter tilbakemeldingene i undersøkelsen slik at studentene enten ønsker at fakultetet i større grad tar avgjørelsene om hvilken litteratur som bør velges, og/eller at omtalen av litteraturen på semestersiden er mer informativ for studentene som ikke kjenner verken litteraturen eller fagene på forhånd.

Studentene leser omtalen av litteraturen på semestersidene, og gir uttrykk for at de synes det er positivt å ha en beskrivelse av pensumalternativene på semestersiden som gjør det mulig å velge litteratur. Beskrivelsen bør imidlertid til enhver tid være oppdatert og egnet til å gi studentene en god nok forståelse av forskjellene mellom de ulike alternative fremstillingene.

For fagene obligasjonsrett I og delvis II, har Kåre Lilleholt utgitt ny bok i 2017 som er alternativt pensum fra og med våren 2018 (Kåre Lilleholt, *Kontraktsrett og obligasjonsrett*).

3. Undervisning

Undervisningen har vært lagt opp med forelesninger, frivillig kurs, obligatorisk kurs og frivillig basisgrupper. Det synes som om studentene også i nokså høy grad benytter seg av undervisningstilbudet. 90% av de som svarer på undersøkelsen har deltatt på forelesninger og kurs. 185 av 204 studenter med studierett har vært påmeldt til kursundervisning.

Studentene er jevnt over svært fornøyd med innholdet i undervisningen, selv om enkeltkommentarer i de frie kommentarene i undersøkelsen også inneholder enkeltstående negative tilbakemeldinger.

Flere av de negative (enkelstående) tilbakemeldingene knytter seg til at det er et obligatorisk kurs med en obligatorisk innlevering, og at det er passive elementer i kurset (høre på andre gruppers

presentasjoner). I de felles spørsmålene, fremgår det imidlertid at de aller fleste opplever å ha fått godt læringsutbytte med hensyn til muntlig fremstillingsevne. Jeg antar derfor at det egentlig ikke er behov for endring av det obligatoriske kurset, og at det er overordnet positivt at studentene i løpet av semesteret har ett læringselement knyttet til muntlig fremstilling.

Flere av studentene har påpekt at det i perioder, og særlig tidlig i semesteret, er nokså intenst med mye undervisning, og at det kan være vanskelig å få forberedt seg godt nok. Det er også påpekt at det er stor variasjon mellom gruppene, og at det negativt påvirker læringssituasjonen (noen har mange studenter, andre har mye frafall etc). Kursundervisningen på JUS3111 er lagt om fra og med våren 2018, se nedenfor pkt. 9, blant annet nettopp med det formål at undervisningsmengden skal være mer forutsigbar og jevnere fordelt.

Flere studenter påpeker også at det tar lang tid å få tilbakemelding på innleverte fakultets- og kursoppgaver. Det reduserer læringsutbyttet fra oppgaveløsningen, og fakultetet bør ta tak i det.

4. Ressurser, infrastruktur

Noen studenter påpeker sammenhengen mellom fakultetets infrastruktur og læringsmiljøet blant studentene. Når fakultetet er så spredt fysisk, med undervisningslokaler og lesesaler ulike steder, blir det få fysiske møtepunkter for studentene. Flere naturlige møtepunkter kan kanskje bidra til et bedre studentmiljø.

5. Eksamen

Eksamen er 6 timer skoleeksamen. Snittkarakter er C, og karakterene fordeler seg eller slik: A-7%, B-32%, C-33%, D-21%, E-3% og F-3%.

Generelt gir studentene uttrykk for stress knyttet til eksamen, at det kun er en eksamensdag etter et helt semester, og at eksamenssituasjonen er sårbar. Noen ønsker en delt vurdering, der den obligatoriske innleveringen kunne telle som en del av karakteren. Andre ønsker muntlig evaluering, hjemmeeksamen eller andre eksamensformer. Jeg oppfatter at dette er ønsker og innspill som egentlig gjelder alle semestre med kun en skoleeksamen og at fakultetet bør ha disse tilbakemeldingene med seg i alt arbeid med eksamener og eksamensformer, men at det ikke er tilbakemeldinger i undersøkelsen som tyder på et særlig behov for endring på 3111.

6. Læringsutbytteformuleringene

Læringskravene er nokså detaljert angitt for alle tre fagene i semesteret. Med en punktvis men likevel detaljert angivelse av temaene bør det være mulig å orientere seg i flere litteraturalternativer med hensyn til hvordan temaene er behandlet. Det er ikke kommet kommentarer til denne i undersøkelsen.

7. Emnebeskrivelsen og resultater

Emnebeskrivelsen på fagsiden og semestersiden for faget er ganske omfattende og grundig.

Semesteret består av fagene avtalerett, obligasjonsrett I (kontraktsrett) og II (pengekravsrett). Faglig er det en nær indre sammenheng mellom fagene, og studentene kan trekke på kunnskap fra ett emne inn i

neste. Det er ikke noe absolutt skille mellom særlig obligasjonsrett I og II. Mitt inntrykk er at semesteret ikke oppfattes som spesielt krevende, blant annet på grunn av den gode sammenhengen mellom fagene.

Emnebeskrivelsen synes å gi et godt utgangspunkt for eksamensforberedelser. Det er lav strykprosent (5%), og kun et fåtall (3) som avbrøt eksamen eller ikke møtte (7). Resultatene fordeler seg godt på kurven, med klart flest B (32%) og C (33%). 22.6% av fremmøtte klaget på eksamenskarakteren. 50.9% av klagene fikk samme karakter i klagerunden, mens 30% fikk endret karakteren til gunst og 19% til ugunst. Av disse var det fire klager som resulterte i en endring med to karakterer (to til gunst og to til ugunst). Antallet som klager på eksamenskarakteren synes å være synkende, og antallet som får justert karakteren to nivåer har også blitt lavere de siste semestrene.

Studentene i undersøkelsen er i hovedsak fornøyd med informasjonen på nettsidene og emnebeskrivelsen. Tilbakemeldingene om informasjonsflyt gjelder først og fremst individuell informasjon, altså informasjon om gjennomføring av kursundervisning, endringer i undervisningsplan etc, som enkelte opplever som lite tilgjengelige.

Emnet har kommunisert med studentene dels på semestersidene, og dels i FRONTER portalen. Fra og med vår 2018, bruker emnet CANVAS plattformen, og forhåpentligvis vil kommunikasjonen være enklere med ny plattform.

8. Endringer/forbedringer

Jeg tar opp med ansvarlige faglærere i obligasjonsrett I og II og avtalerett om omtalen av pensumalternativene i fagene på semestersiden kan forbedres/utdypes.

Fra og med våren 2018 er gruppeundervisningen på JUS3111 endret. Studentene har nå en fast gruppe hele semesteret med 25 studenter. Den første delen av kurset erstatter de tidligere basisgruppene, og behandler temaer fra de tre fagene, med stigende vanskelighetsgrad og læringskurve. Det obligatoriske kurset ligger som ett integrert element midt i kursrekken. Den siste delen av kurset er mer eksamensrettet og fokuserer på metode og skrivetrening, og oppgaveløsning der fagenes temaer er integrert. Lærerne kan enten følge hele rekken eller ta en eller flere av tre i og for seg adskilte deler. Studentene er imidlertid i samme gruppe hele semesteret. Med det ønsker vi å gjøre læringsmiljøet i gruppeundervisningen bedre og mer stabilt. Vi håper at studentene blir bedre kjent med hverandre og gruppen, og at det kan gjøre det lettere å få til mer dialog i undervisningen, og senke terskelen for at studentene er aktive i undervisningen. I undersøkelsen for høsten 2017 oppgir mange av studentene at de ikke er så fornøyd med læringsmiljøet blant studentene, (9.1% er misfornøyd, 15.9% er litt misfornøyd og 27.3% er litt fornøyd, til sammen 39% er svært fornøyd eller fornøyd).

Overgang til én kursgruppe gjør også undervisningssituasjonen og planleggingen mer oversiktlig for både studentene og administrasjonen. Foreløpige tilbakemeldinger fra studenter, lærere og administrasjon er udelt positive.

9. Oppsummering av rapporten

Fagsammensetningen på semesteret fungerer fint, da fagene har nær indre sammenheng og undervisningen lett kan integrere alle tre fagene.

Det er et nokså stort tilfang av litteratur om fagene, og det kan være vanskelig for studentene å orientere seg i pensumalternativene. Beskrivelsen av faglitteraturen på semestersiden gir noe veiledning, men ansvarlige faglærere bør følge opp at det går frem av beskrivelsen dersom og eventuelt hvordan det er vesentlige forskjeller mellom alternativ pensumlitteratur.

Frem til nå har studentene hatt et undervisningstilbud der gruppeundervisningen har bestått av tre uavhengige elementer (kurs, obligatorisk kurs og basisgrupper). Tilbakemeldingene er positive med hensyn til kvaliteten og innholdet av undervisningen, men flere oppgir at det er travelt med undervisning i perioder, og at det er vanskelig å samordne. Fra våren 2018 legges all gruppeundervisningen inn i ett sammenhengende kursopplegg, med ønske om å bedre læringsmiljøet blant studentene og å spre gruppeundervisningen jevnere utover semesteret.

12.04.2018 Inger Berg Ørstavik

Periodisk emnerapport JUS 3212 Formuerett II (Dynamisk tingsrett og selskapsrett)

1. Innledning

Emnerapporten bygger på spørreundersøkelse utført blant studentene etter avsluttet semester høst 2017.

JUS3212 består av fagene dynamisk tingsrett (6stp) og selskapsrett (6 stp).

Totalt 212 studenter var registrerte til semesteret. Av disse var 202 påmeldt til undervisning. 251 kandidater var oppmeldt til eksamen, og av disse besto 220 (= 14,6% stryk). Snittkarakteren til eksamen var C. 41 studenter har besvart spørreskjemaet.

2. Litteratur

Studentene kan velge mellom 2 alternativer som hovedlitteratur i både dynamisk tingsrett og selskapsrett. Det er også noe tilleggslitteratur for hvert av fagene. Semestersidene har ingen beskrivelse av litteraturen utover angivelsen av hva som er relevant pensumlitteratur.

Studentene synes å være greit fornøyd med litteraturen.

3. Undervisning

Undervisningen har vært lagt opp med forelesninger og frivillig kurs. Det synes som om studentene også i nokså høy grad benytter seg av undervisningstilbudet. Nesten 90% av de som svarer på undersøkelsen har deltatt på forelesninger og kurs. 202 av 212 studenter med studierett har vært påmeldt til kursundervisning.

Studentene er jevnt over fornøyd med innholdet i undervisningen. 63% av studentene er svært fornøyd eller fornøyd med forelesningene, og det er få konkrete kommentarer om forelesningene. De aller fleste studentene virker også fornøyde med kursundervisningen, 41,5% er svært fornøyde og 19,5% er fornøyde. I undersøkelsen har studentene skrevet en god del enkeltkommentarer om kursundervisningen. Det har i flere semestre vært slik at enkelte kursholdere er veldig populære blant studentene og «alle» ønsker å komme med på kursgruppene deres. Dette gjelder særlig kursene i dynamisk tingsrett. Det skaper frustrasjon blant studentene fordi noen grupper har blitt overfylt, fordi det også møter mange studenter som ikke har plass på de aktuelle kursene. Det skaper også frustrasjon hos studenter på andre kursgrupper, fordi enkelte grupper blir svært små og det kan påvirke læringsmiljøet i negativ retning.

Kursundervisningen både i fagene dynamisk tingsrett og selskapsrett bygger på et felles kursopplegg, som alle kursholderne skal bruke. Studieårsansvarlig og ansvarlig faglærer bør følge opp at det faktisk er det samme kursopplegget som brukes. Selv om samme kursopplegg ligger til grunn, vil det være individuelle forskjeller mellom lærerne. Det blir imidlertid også ulikhet i undervisningen når det er stor forskjell på gruppestørrelsen. Grupper med 40+ studenter fungerer helt annerledes enn grupper med 12 studenter.

For våren 2018 er det gjort flere tiltak for å jevne ut størrelsen på kursgruppene, og legge til rette for noe mindre grupper. Se pkt. 9. Jeg avventer tilbakemeldinger om dette arbeidet.

Flere studenter påpeker at det tar lang tid å få tilbakemelding på innleverte fakultets- og kursoppgaver. Resultatene i undersøkelsen spriker veldig om studentene er fornøyde med rettetiden og med de faglige tilbakemeldingene både på kurs- og fakultetsoppgaver. Det har også vært ganske mange klager til administrasjonen om rettetiden. Svært lang rettetid og ulike faglige tilbakemeldinger er ikke så bra for læringsutbyttet fra oppgaveløsningen, og fakultetet bør ta tak i det.

4. Eksamen

Eksamen er 6 timer skoleeksamen. Snittkarakter er C, og karakterene fordeler seg ellers slik: A-6%, B-23%, C-39%, D-19%, E-7% og F-6%.

Generelt gir studentene uttrykk for stress knyttet til eksamen, at det kun er en eksamensdag etter et helt semester, og at eksamenssituasjonen er sårbar. Noen ønsker en delt vurdering, der den obligatoriske innleveringen kunne telle som en del av karakteren. Andre ønsker muntlig evaluering, hjemmeeksamen eller andre eksamensformer. Jeg oppfatter at dette er ønsker og innspill som egentlig gjelder alle fag der eksamen er én skoleeksamen og at fakultetet bør ha disse tilbakemeldingene med seg i alt arbeid med eksamener og eksamensformer. JUS 3212 inngår i et semester der studentene i tillegg har hjemmeeksamen i JUS3220 rettshistorie (8stp) og eksamen i ett valgfag (10 stp), som i de fleste tilfellene er 4 timer skoleeksamen. Jeg synes derfor det er nokså vanskelig å tenke seg endringer i eksamensformen på JUS3212 som innebærer ytterligere vurderingssituasjoner, men jeg mener at eksamenssituasjonen alltid bør inkluderes i eventuelle vurderinger av hvordan emnene legges opp.

5. Læringsutbytteformuleringene

Læringskravene er kun stikkordsmessig angitt for faget dynamisk tingsrett. Dette kan forbedres, uten at studentundersøkelsen egentlig tar opp dette særskilt, se kommentarer om at forventningen til læringsutbytte oppfattes som høy i forhold til antallet studiepoeng i pkt. 6. Læringskravene for selskapsretten er noe mer utfyllende, men den stikkordsmessige angivelsen er ikke alltid helt presis. Det er ikke kommet kommentarer til denne i undersøkelsen.

6. Emnebeskrivelsen

Emnebeskrivelsen på fagsiden og semestersiden for faget er nokså kort. Særlig i dynamisk tingsrett er emnebeskrivelsen svært kortfattet. Flere studenter oppgir å være fornøyde med studieinformasjonen som gis på semesteret, men at emnebeskrivelsene ikke tjener til å forberede studentene på hva de kan forvente å bli prøvd i på eksamen. Dette henger sammen med formuleringen av læringskravene – se over.

Ansvarlig faglærer på dynamisk tingsrett bruker en egen nettside som supplement til forelesninger i faget. Studentene er svært positive til det, og roser engasjementet fra ansvarlig faglærer. Nettsiden er oppdatert med henvisninger til rettspraksis og kilder, og brukes aktivt som et verktøy i tillegg til undervisningen. Siden er ikke integrert med semestersidene.

Ansvarlig faglærer har også en facebook side for faget dynamisk tingsrett hvert semester. Der publiseres spørsmål fra studenter og svar fra ansvarlig faglærer. Dette er en spesiell service til

studentene som mange uttrykker at de setter stor pris på, både faglig og at de setter pris på engasjementet fra ansvarlig faglærer. Jeg synes at spørsmålsstrøm i fagenes nettressurser ville være veldig bra, og at fakultetet kan vurdere om det finnes hensiktsmessige løsninger for det innenfor CANVAS plattformen.

Til eksamen er strykprosenten på 14,6% og 17 av 251 studenter møtte ikke til eksamen. 14.2% av de som møtte til eksamen klaget på karakteren. Dette er en svært lav klageprosent i forhold til tidligere semestre. Av disse ble 35% (12) endret til gunst og 17% (6) endret til ugunst. Ingen ble endret mer enn ett trinn på karakterskalaen.

En del av tilbakemeldingene i undersøkelsen tar opp at studentene opplever at den faglige forventningen til dem er høy i forhold til de studiepoengene som disse to emnene har (til sammen 12stp). Jeg oppfatter undersøkelsen slik at studentene ville følt det mer tilfredsstillende å ha mer tid særlig til dynamisk tingsrett, som er noe fragmentarisk med så lite plass til pante- og konkursrett. Flere tar opp den generelle studiesituasjonen dette semesteret, der studentene først har JUS3220 rettshistorie (8stp), så JUS3212 (12 stp) og parallelt et valgfag på 10stp. Til sammen utgjør nok dette en større arbeidsbelastning enn for eksempel semesteret før, der studentene fordyper seg i tre sammenhengene fag gjennom ett semester. JUS3212 oppleves mer krevende fordi studentene må håndtere fire fag med liten eller ingen indre sammenheng, og tre ulike undervisningsopplegg. Det gir en fragmentarisk og for flere utilfredsstillende arbeidssituasjon. Mange opplever det som positivt at JUS3220 er skilt ut til en egen eksamen som avvikles før undervisningen i JUS3212 starter opp, men når JUS3212 starter opp, har studentene dårlig tid.

Dette er det vanskelig å gjøre noe med uten å endre fagsammensetningen på annet semester tredje studieår.

7. Endringer/forbedringer

Jeg tar opp med ansvarlig faglærer i dynamisk tingsrett om emnebeskrivelsen i fagene kan gjøres noe mer utfyllende og presis.

Jeg tar opp med ansvarlige faglærere på hele tredje studieår om de digitale læringsverktøyene (CANVAS) kan brukes mer effektivt og direkte i kontakt med studentene.

Fra og med våren 2018 er gruppeundervisningen på JUS3212 omfordelt noe. Kursgruppene er noe mindre (ca. 34 studenter mot 40-42 tidligere semestre). Studentene har samme gruppe i både dynamisk tingsrett og selskapsrett. Vi har kun gjort dette ett semester, og avventer en tilbakemelding fra lærerne om dette kan bidra til bedre læringsmiljø. I inneværende semester (vår 2018), har administrasjonen bistått kurslederne med å sjekke av at de studentene som møter til kursundervisning faktisk er de studentene som har plass på den aktuelle gruppen. Dette har gitt noe bedre fordeling av studenter på kursgruppene, og jeg, administrasjonen og ansvarlige faglærere følger opp alle sider av arbeidet med kursundervisningen fremover med sikte på best mulig læringsmiljø og læringsutbytte.

Studentene er også spurt om sin opplevelse av læringsmiljøet blant studentene. Resultatene for JUS3212 for høsten 2017 er bedre enn for JUS 3111. Flere studenter tar opp at de ville ønsket at flere studenter deltok mer aktivt i kursundervisningen. Jeg melder dette videre til de ansvarlige faglærerne, for å høyne oppmerksomheten på dette i lærermøtene.

8. Oppsummering av rapporten

Undervisning og litteratur for emnet fungerer godt, selv om den interne sammenhengen mellom fagene dynamisk tingsrett og selskapsrett ikke er så tett.

I eksamensavviklingen har antall klager gått ned ganske mye fra tidligere semestre, og det er ingen studenter som har fått endret karakter med mer enn ett trinn på karakterskalaen.

Organiseringen og avviklingen av kursundervisningen følges tett opp både av studieårsansvarlig, administrasjonen og ansvarlige faglærere, særlig når det gjelder allerede igangsatte tiltak for å bedre læringsmiljøet blant studentene i gruppeundervisning.

Emnebeskrivelsen bør oppdateres og utvides, særlig for dynamisk tingsrett.

Studentene opplever generelt at semesteret der de tar JUS3212 (formuerett II), JUS3220 (rettshistorie), og ett valgfag, er travelt og at undervisning og fag er fragmentariske. De opplever at fagene på JUS3212 er krevende i forhold til antall studiepoeng på emnet (12). Studieårsansvarlig tar dette opp til diskusjon med ansvarlig faglærer for dynamisk tingsrett og selskapsrett.

12.04.2018 Inger Berg Ørstavik

Til: PMR

Dato: 26.03.2018
Deres ref.:
2018%1541
Vår ref.:

Kommentarer til klageomgangen på Master i rettsvitenskap høsten 2017

Vedlagt er detaljert oversikt over resultatene fra klageomgangen høsten 2017.

Gjennomgang av studieårene

For første studieår var det en lav prosentandel klager sammenlignet med andre studieår, særlig på JUS1111. De største endringene var ett tilfelle av tre nivåer opp og ett tilfelle av to nivåer opp. De fleste klagen på studieåret forble uendret, men på JUS1111 fikk hele 42,9 % av kandidatene som klaget omgjort karakter til gunst.

For andre studieår var det større endringer i karakterer etter klageomgangen. For JUS2111 fikk 43,4 % av kandidatene som klaget karakteren omgjort til gunst. Tre kandidater forbedret resultatet med to nivåer opp. Den største endringen ned var ett tilfelle av to nivåer ned. For JUS2211 var de fleste karakterene uendret og nesten like høy andel av klagerne gikk ned som opp. Det var to tilfeller av forbedring av resultat med to nivåer og ett tilfelle hvor klager gikk ned to nivåer i klagesensuren. Ex.fac har en svært lav klageprosent med kun 8,7 % klager av antall eksamensmøtte. Ingen av klagerne fikk omgjort karakteren til ugunst, og det var ingen større endring enn ett trinn opp.

På tredje studieår forble størsteparten av klagen uendret, klageprosenten på studieåret var normal, men JUS3212 hadde denne høsten en lav andel klager med kun 14,2 % av eksamensmøtte. På JUS3111 var de største endringene to tilfeller av to nivåer opp og to tilfeller av to nivåer ned. På JUS3220 gikk hele fire kandidater to trinn opp, men det var ingen endringer til ugunst som var større enn ett trinn ned. På JUS3212 var det ingen større endringer hverken til gunst eller ugunst på mer enn ett trinn.

JUS4111 hadde et normalt antall klager, men hele 49,1 % av klagerne fikk sin karakter omgjort til gunst. Videre er det 7 kandidater som gikk to trinn opp i klagesensuren, to av kandidatene gikk fra F til D, mens de resterende gikk fra E til C. Det var ingen større endring til ugunst enn ett nivå ned.

Eksamensseksjonen

Postadr.: Postboks 6706 St. Olavs plass,
0130 Oslo
Kontoradr.: Urbygningen, Karl Johans gate
47, 0162 Oslo

Telefon: 22 85 95 00
Telefaks: 22 85 96 58
postmottak@jus.uio.no
www.jus.uio.no
Org.nr.: 971 035 854

På de semiobligatoriske var det en høy andel klager på JUS4121 med 30 % klager av antall eksamensmøtte, her ble også hele 58,3 % av klagen omgjort til gunst, og ingen klager ble omgjort til ugunst, ingen av kandidatene gikk imidlertid mer opp enn ett nivå. På JUS4122 var andelen klager normal, to kandidater gikk to nivåer opp, og det var ingen større endring til ugunst enn ett nivå ned. På JUS4123 var fordelingen mellom uendret, gunst og ugunst normal, og ingen kandidater gikk mer enn ett nivå opp eller ned.

Resultatene av klageomgangen i JUS4121 og også verdt å merke seg. Det er en høy klageprosent og størsteparten av klagerne har fått omgjort til gunst. Her finner vi også den største endringen på studieårene. En kandidat har gått fire nivåer opp, fra E til A, en kandidat har gått tre nivåer opp fra D til A. I tillegg til dette har fire kandidater gått to trinn opp i klagesensuren. Ingen av klagerne har gått mer enn ett nivå ned.

Masteroppgaver

På masteroppgaver er det som tidligere en relativt lav prosentandel klager (8 %). De største endringene ved klagesensuren er ett tilfelle av tre karakterer opp (F til C) og to tilfeller av to karakterer opp (F til D), det er ett tilfelle av en karakter ned.

Oppsummering

Generelt har fakultetet en høy andel klager, det juridiske fakultetet er det fakultetet med desidert høyest antall klager ved UiO. Antall klager har økt veldig siden 2011 som kan ha klar sammenheng med studiereformen og at man kan påklage hver enkelt eksamensdag. Videre ser vi en høy økning i antall klager fom. 2014 og 2015, som har klar sammenheng med endringen i Universitets- og høyskoleloven hvor vi ble pålagt å gå over til blind klagesensur. Denne endringen kan man også se tydelig i vedlegget «Mønster for klagevedtak, grafisk fremstilt» som er hentet ut for fakultetet. Den største andelen av klagen er forblir fortsatt uendret, men andelen som går opp og andelen som går ned har økt betraktelig etter lovendringen.

Muligheten for å gå opp i klagesensuren har økt betraktelig de siste tre årene, samtidig som risikoen for å gå ned også har økt. Samlet sett kan det allikevel se ut som det lønner seg å klage, og at programstudentene har en lavere treskel for på klage på de senere studieårene.

[Kunnskapsdepartementet har nylig sendt ut en pressemelding](#) hvor de konkluderer med at stort sprik mellom ordinær sensur og klagesensuren skal bety at oppgaven skal forelegges en tredje vurdering for å komme frem til endelig karakter. [Fakultetet og Universitetet stilte seg kritiske til dette forslaget](#) da det ble sendt på høring før jul, og ba da departementet heller se på ordningen med blind klagesensur. Departementet har allikevel valgt å legge frem forslaget til Stortinget og skriver at endringen kan tre i kraft så tidlig som 1. juli 2018. Administrasjonen må komme tilbake til hvordan en slik tredje vurdering skal gjennomføres dersom lovendringen blir vedtatt.

Kunnskapsdepartementet vil også innføre krav om sensorveiledninger på alle emner, slikt krav har allerede UiO vedtatt for alle sine emner, med virkning fom. høsten 2018. Eksamensseksjonen

arbeider nå med å få oversikt over hvilke emner som ikke har sensorveiledning og hva slags type sensorveiledning som bør legges til grunn for de ulike fagene.

Dette til orientering.

Kristin Steen Slåttå
Avdelingsleder
Eksamensseksjonen

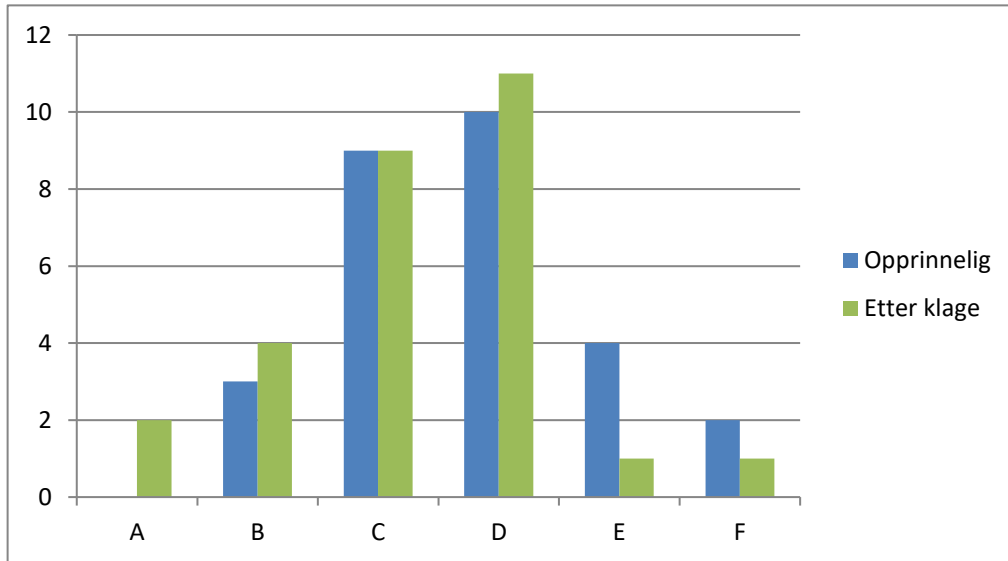
Emne JUS1111 SPC
Semester 2017 HØST

Antall møtt 248

Antall klager	28	11,3 %	I PROSENT AV MØTTE	Største endring opp	2
Til gunst	12	42,9 %	I PROSENT AV KLAGE	Største endring ned	-1
Til ugunst	1	3,6 %	I PROSENT AV KLAGE	Endring i snitt	0,46
Uendret	14	50,0 %	I PROSENT AV KLAGE	Absolutt endring i snitt	0,54

Kand.nr.	Opr. Kar.	Ny kar.	Endring	Endring i trinn
1002 D		C	TIL GUNST	1
1018 D		D	UENDRET	0
1019 E		E	UENDRET	0
1022 C		B	TIL GUNST	1
1026 B		A	TIL GUNST	1
1034 D		C	TIL GUNST	1
1036 C		C	UENDRET	0
1040 C		C	UENDRET	0
1041 C		C	UENDRET	0
1044 C		D	TIL UGUNST	-1
1058 F		F	UENDRET	0
1061 D		B	TIL GUNST	2
1064 E		D	TIL GUNST	1
1068 E		D	TIL GUNST	1
1071 D		D	UENDRET	0
1094 D		D	UENDRET	0
1095 D		D	UENDRET	0
1096 B		B	UENDRET	0
1105 D		D	UENDRET	0
1111 D		D	UENDRET	0
1131 D		C	TIL GUNST	1
1188 C		C	UENDRET	0
1189 C		B	TIL GUNST	1
1195 C		C	UENDRET	0
1216 C		C	TRUKKET	0 (A i klagesensur.)
1242 E		D	TIL GUNST	1
1250 B		A	TIL GUNST	1
1272 F		D	TIL GUNST	2

Karakter	Opprinnelig		Etter klage	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
A	0	0 %	2	7 %
B	3	11 %	4	14 %
C	9	32 %	9	32 %
D	10	36 %	11	39 %
E	4	14 %	1	4 %
F	2	7 %	1	4 %
Total	28	100 %	28	100 %

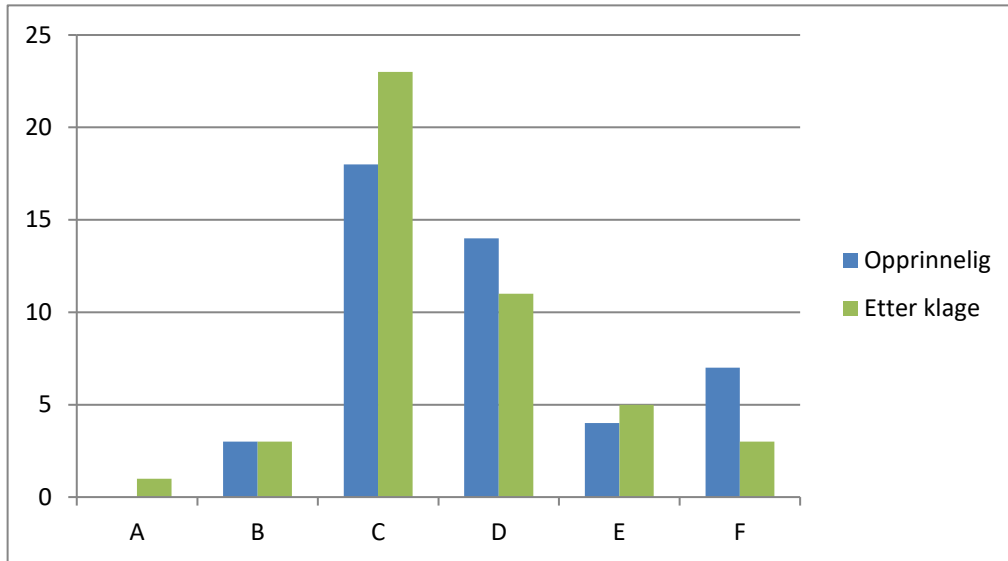

Emne JUS1211 SPC
Semester 2017 HØST

Antall møtt	221			
Antall klager	46	20,8 %	I PROSENT AV MØTTE	Største endring opp 3
Til gunst	15	32,6 %	I PROSENT AV KLAGE	Største endring ned -1
Til ugunst	3	6,5 %	I PROSENT AV KLAGE	Endring i snitt 0,33
Uendret	27	58,7 %	I PROSENT AV KLAGE	Absolutt endring i snitt 0,46

Kand.nr.	Opr. kar.	Ny kar.	Endring	Endring i trinn
1303	C	C	UENDRET	0
1305	C	C	UENDRET	0
1319	C	D	TIL UGUNST	-1
1320	B	C	TIL UGUNST	-1
1332	C	C	UENDRET	0
1336	C	C	UENDRET	0
1341	D	C	TIL GUNST	1
1344	C	C	UENDRET	0
1348	F	F	UENDRET	0
1353	D	D	UENDRET	0
1366	E	C	TIL GUNST	2
1367	E	B	TIL GUNST	3
1369	C	C	TRUKKET	0 (B i klagesensur)
1372	D	C	TIL GUNST	1
1373	D	C	TIL GUNST	1
1378	C	C	UENDRET	0
1381	C	C	UENDRET	0
1390	D	C	TIL GUNST	1
1399	B	A	TIL GUNST	1
1411	F	F	UENDRET	0
1434	E	D	TIL GUNST	1
1436	D	D	UENDRET	0
1450	D	D	UENDRET	0
1456	D	D	UENDRET	0
1461	C	C	UENDRET	0
1472	E	D	TIL GUNST	1
1474	D	C	TIL GUNST	1
1484	D	D	UENDRET	0
1485	D	E	TIL UGUNST	-1
1487	C	B	TIL GUNST	1
1488	F	E	TIL GUNST	1
1489	F	E	TIL GUNST	1
1494	C	C	UENDRET	0
1497	C	C	UENDRET	0
1500	D	D	UENDRET	0
1503	C	C	UENDRET	0
1504	F	E	TIL GUNST	1
1508	C	C	UENDRET	0
1513	C	C	UENDRET	0
1517	D	D	UENDRET	0
1522	F	E	TIL GUNST	1
1524	B	B	UENDRET	0
1529	C	C	UENDRET	0
1531	D	D	UENDRET	0
1534	C	C	UENDRET	0
1544	F	F	UENDRET	0

Karakter	Opprinnelig		Etter klage	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
A	0	0 %	1	2 %
B	3	7 %	3	7 %
C	18	39 %	23	50 %
D	14	30 %	11	24 %
E	4	9 %	5	11 %
F	7	15 %	3	7 %
Total	46	100 %	46	100 %

Statistikk for klagesensur i JUS2111 høsten 2017

Emne	JUS2111	SPC		
Semester	2017 HØST			
Antall møtt	228			
Antall klager	53	23,2 %	I PROSENT AV MØTTE	
Til gunst	23	43,4 %	I PROSENT AV KLAGE	
Til ugunst	8	15,1 %	I PROSENT AV KLAGE	
Uendret	22	41,5 %	I PROSENT AV KLAGE	
Kandidatnumr	Karakter o	Etter klage	Endring	Endring i trinn
2024	C	C	UENDRET	0
2025	D	D	UENDRET	0
2033	D	D	UENDRET	0
2034	C	B	TIL GUNST	1
2036	C	D	TIL UGUNST	-1
2037	C	B	TIL GUNST	1
2039	D	C	TIL GUNST	1
2041	D	C	TIL GUNST	1
2043	D	D	UENDRET	0
2049	C	D	TIL UGUNST	-1
2052	D	D	UENDRET	0
2069	D	D	UENDRET	0
2076	C	B	TIL GUNST	1
2077	E	D	TIL GUNST	1
2090	E	E	UENDRET	0
2093	D	D	UENDRET	0
2094	D	D	UENDRET	0
2095	D	C	TIL GUNST	1
2098	F	F	UENDRET	0
2100	C	C	UENDRET	0
2108	C	B	TIL GUNST	1
2116	D	D	UENDRET	0
2117	D	D	UENDRET	0
2126	D	C	TIL GUNST	1
2127	C	A	TIL GUNST	2
2128	C	B	TIL GUNST	1
2132	E	C	TIL GUNST	2
2136	C	C	UENDRET	0
2137	F	E	TIL GUNST	1
2139	C	C	UENDRET	0
2140	D	D	UENDRET	0
2144	D	C	TIL GUNST	1
2149	F	E	TIL GUNST	1
2150	E	D	TIL GUNST	1
2151	D	B	TIL GUNST	2
2153	D	C	TIL GUNST	1

2156	D	C	TIL GUNST	1
2160	F	F	UENDRET	0
2164	C	B	TIL GUNST	1
2170	D	D	UENDRET	0
2171	F	E	TIL GUNST	1
2172	E	D	TIL GUNST	1
2173	F	F	UENDRET	0
2174	D	D	UENDRET	0
2178	C	D	TIL UGUNST	-1
2180	D	D	UENDRET	0
2184	D	E	TIL UGUNST	-1
2194	C	D	TIL UGUNST	-1
2198	D	C	TIL GUNST	1
2209	C	C	UENDRET	0
2210	C	D	TIL UGUNST	-1
2212	C	E	TIL UGUNST	-2
2222	D	E	TIL UGUNST	-1

Statistikk for klagesensur i JUS2211 høst 2017

Emne	JUS2211	SPC		
Semester	2017 HØST			
Antall møtt	253			
Antall klager	63	24,9 %	I PROSENT AV MØTTE	
Til gunst	18	28,6 %	I PROSENT AV KLAGE	
Til ugunst	16	25,4 %	I PROSENT AV KLAGE	
Uendret	27	42,9 %	I PROSENT AV KLAGE	
Kandidatnumr	Karakter o	Etter klage	Endring	Endring i trinn
2301	C	C	UENDRET	0
2303	F	E	TIL GUNST	1
2304	C	D	TIL UGUNST	-1
2337	D	C	TIL GUNST	1
2339	D	D	UENDRET	0
2341	C	D	TIL UGUNST	-1
2345	C	D	TIL UGUNST	-1
2347	D	D	UENDRET	0
2348	C	D	TIL UGUNST	-1
2349	C	C	UENDRET	0
2353	D	D	UENDRET	0
2354	E	D	TIL GUNST	1
2356	D	D	UENDRET	0
2367	F	F	UENDRET	0
2387	C	C	UENDRET	0
2398	C	D	TIL UGUNST	-1
2401	D	E	TIL UGUNST	-1
2404	D	D	UENDRET	0
2411	E	E		0
2423	C	C	UENDRET	0
2425	D	E	TIL UGUNST	-1
2428	D	D	UENDRET	0
2434	C	B	TIL GUNST	1
2439	B	C	TIL UGUNST	-1
2442	C	C	UENDRET	0
2443	C	C	UENDRET	0
2444	F	F	UENDRET	0
2445	C	D	TIL UGUNST	-1
2447	E	F	TIL UGUNST	-1
2449	D	E	TIL UGUNST	-1
2456	D	D	UENDRET	0
2460	C	C		0
2467	C	D	TIL UGUNST	-1
2468	D	F	TIL UGUNST	-2
2469	C	D	TIL UGUNST	-1
2472	C	C	UENDRET	0
2475	C	C	UENDRET	0
2476	C	D	TIL UGUNST	-1
2477	C	B	TIL GUNST	1
2485	F	E	TIL GUNST	1

2486	F	E	TIL GUNST	1
2490	D	D	UENDRET	0
2492	F	E	TIL GUNST	1
2495	E	D	TIL GUNST	1
2498	C	D	TIL UGUNST	-1
2499	D	D	UENDRET	0
2500	D	C	TIL GUNST	1
2502	D	D	UENDRET	0
2506	C	C	UENDRET	0
2510	D	C	TIL GUNST	1
2511	E	D	TIL GUNST	1
2514	C	A	TIL GUNST	2
2517	F	D	TIL GUNST	2
2518	D	C	TIL GUNST	1
2519	D	C	TIL GUNST	1
2520	C	C	UENDRET	0
2530	C	C	UENDRET	0
2534	B	A	TIL GUNST	1
2544	C	C	UENDRET	0
2549	D	D	UENDRET	0
2550	D	D	UENDRET	0
2557	C	C	UENDRET	0
2563	E	D	TIL GUNST	1

Statistikk for klagesensur i JFEXFAC04 høsten 2017

Emne	JFEXFAC04 SPC			
Semester	2017 HØST			
Antall møtt	173			
Antall klager	15	8,7 %	I PROSENT AV MØTTE	
Til gunst	7	46,7 %	I PROSENT AV KLAGE	
Til ugunst	0	0,0 %	I PROSENT AV KLAGE	
Uendret	8	53,3 %	I PROSENT AV KLAGE	
Kandidatnumr	Karakter o	Etter klage	Endring	Endring i trinn
2602	D	C	TIL GUNST	1
2631	D	C	TIL GUNST	1
2639	D	D	UENDRET	0
2655	D	C	TIL GUNST	1
2660	D	D	UENDRET	0
2673	E	D	TIL GUNST	1
2704	C	B	TIL GUNST	1
2713	C	B	TIL GUNST	1
2715	C	C	UENDRET	0
2719	D	D	UENDRET	0
2733	D	D	UENDRET	0
2747	D	D	UENDRET	0
2779	C	C	UENDRET	0
2790	D	C	TIL GUNST	1
2801	C	C	UENDRET	0

Klagestatistikk JUS3111 HØST 2017

Emne	JUS3111	SPC		
Semester	2017 HØST			
Antall møtt	234			
Antall klager	53	22,6 %	I PROSENT AV MØTTE	Største endring opp
Til gunst	16	30,2 %	I PROSENT AV KLAGE	Største endring ned
Til ugunst	10	18,9 %	I PROSENT AV KLAGE	Endring i snitt
Uendret	27	50,9 %	I PROSENT AV KLAGE	Absolutt endring i snitt
Kandidatnumr	Karakter o	Etter klage	Endring	Endring i trinn
3301	D	D	UENDRET	0
3302	C	D	TIL UGUNST	-1
3307	C	E	TIL UGUNST	-2
3308	C	D	TIL UGUNST	-1
3311	C	D	TIL UGUNST	-1
3313	C	C	UENDRET	0
3316	C	C	UENDRET	0
3322	C	D	TIL UGUNST	-1
3331	C	C	UENDRET	0
3332	C	B	TIL GUNST	1
3337	D	D	UENDRET	0
3342	C	C	UENDRET	0
3354	C	C	UENDRET	0
3355	D	D	UENDRET	0
3357	C	D	TIL UGUNST	-1
3358	D	D	UENDRET	0
3360	D	C	TIL GUNST	1
3361	C	B	TIL GUNST	1
3363	D	C	TIL GUNST	1
3367	D	D	UENDRET	0
3370	D	D	UENDRET	0
3375	C	C	UENDRET	0
3378	C	B	TIL GUNST	1
3379	C	B	TIL GUNST	1
3384	D	D	UENDRET	0
3388	D	D	UENDRET	0
3391	D	B	TIL GUNST	2
3392	D	C	TIL GUNST	1
3393	D	C	TIL GUNST	1
3398	C	C	TIL GUNST	0
3401	B	C	TIL UGUNST	-1
3407	C	C	UENDRET	0
3419	E	D	TIL GUNST	1
3424	C	C	UENDRET	0
3436	C	C	UENDRET	0
3441	C	C	UENDRET	0
3446	D	C	TIL GUNST	1
3448	D	C	TIL GUNST	1
3455	C	D	TIL UGUNST	-1
3462	C	C	UENDRET	0
3484	C	C	UENDRET	0
3485	D	F	TIL UGUNST	-2
3491	C	C	UENDRET	0
3494	B	A	TIL GUNST	1
3496	C	C	UENDRET	0
3502	D	B	TIL GUNST	2
3513	C	C	UENDRET	0
3520	B	B	UENDRET	0
3530	C	D	TIL UGUNST	-1
3531	C	B	TIL GUNST	1
3538	C	C	UENDRET	0
3543	D	D	UENDRET	0
3545	C	C	UENDRET	0

Klagestatistikk JUS3220 Høst 2017

Emne	JUS3220	H			
Semester	2017 HØST				
Antall møtt	225				
Antall klager	48	21,3 %	I PROSENT AV MØTTE	Største endring opp	2
Til gunst	20	41,7 %	I PROSENT AV KLAGE	Største endring ned	-1
Til ugunst	6	12,5 %	I PROSENT AV KLAGE	Endring i snitt	0,38
Uendret	22	45,8 %	I PROSENT AV KLAGE	Absolutt endring i snitt	0,63
Kandidatnumr	Karakter o	Etter klage	Endring	Endring i trinn	
3004	C	C	UENDRET	0	
3006	C	C	UENDRET	0	
3011	C	C	UENDRET	0	
3013	D	D	UENDRET	0	
3018	D	B	TIL GUNST	2	
3028	F	D	TIL GUNST	2	
3036	C	B	TIL GUNST	1	
3038	C	C	UENDRET	0	
3041	D	C	TIL GUNST	1	
3045	C	D	TIL UGUNST	-1	
3046	D	C	TIL GUNST	1	
3049	D	C	TIL GUNST	1	
3052	D	D	UENDRET	0	
3053	D	C	TIL GUNST	1	
3054	C	C	UENDRET	0	
3064	C	D	TIL UGUNST	-1	
3069	C	D	TIL UGUNST	-1	
3075	C	C	UENDRET	0	
3086	D	C	TIL GUNST	1	
3090	D	D	UENDRET	0	
3091	D	D	UENDRET	0	
3097	D	D	UENDRET	0	
3101	E	D	TIL GUNST	1	
3103	D	D	UENDRET	0	
3104	D	C	TIL GUNST	1	
3109	C	C	UENDRET	0	
3111	C	D	TIL UGUNST	-1	
3122	D	D	UENDRET	0	
3124	C	D	TIL UGUNST	-1	
3125	D	B	TIL GUNST	2	
3128	D	E	TIL UGUNST	-1	
3131	C	B	TIL GUNST	1	
3132	C	B	TIL GUNST	1	
3141	D	C	TIL GUNST	1	
3164	C	C	UENDRET	0	
3167	D	D	UENDRET	0	
3170	D	D	UENDRET	0	
3172	C	C	UENDRET	0	
3175	C	C	UENDRET	0	
3178	D	C	TIL GUNST	1	
3183	D	B	TIL GUNST	2	
3191	C	B	TIL GUNST	1	
3195	C	C	UENDRET	0	
3197	D	C	TIL GUNST	1	
3198	C	B	TIL GUNST	1	
3204	B	A	TIL GUNST	1	
3205	C	C	UENDRET	0	
3229	D	D	UENDRET	0	

Emne	JUS3212	SPC			
Semester	2017 HØST				
Antall møtt	240				
Antall klager	34	14,2 %	I PROSENT AV MØTTE	Største endring opp	1
Til gunst	12	35,3 %	I PROSENT AV KLAGE	Største endring ned	-1
Til ugunst	6	17,6 %	I PROSENT AV KLAGE	Endring i snitt	0,18
Uendret	16	47,1 %	I PROSENT AV KLAGE	Absolutt endring i snitt	0,53
Kandidatnumr	Karakter o	Etter klage	Endring	Endring i trinn	
3604	C	C	UENDRET	0	
3610	C	D	TIL UGUNST	-1	
3613	D	E	TIL UGUNST	-1	
3614	C	D	TIL UGUNST	-1	
3615	F	F	UENDRET	0	
3619	C	C	UENDRET	0	
3629	D	C	TIL GUNST	1	
3636	C	B	TIL GUNST	1	
3637	C	B	TIL GUNST	1	
3640	D	C	TIL GUNST	1	
3641	B	A	TIL GUNST	1	
3646	C	B	TIL GUNST	1	
3649	E	E	UENDRET	0	
3652	D	D	UENDRET	0	
3657	D	D	UENDRET	0	
3658	E	F	TIL UGUNST	-1	
3660	D	D	UENDRET	0	
3661	C	C	UENDRET	0	
3663	D	C	TIL GUNST	1	
3669	C	C	UENDRET	0	
3677	C	C	UENDRET	0	
3696	C	B	TIL GUNST	1	
3725	E	E	UENDRET	0	
3728	D	D	UENDRET	0	
3745	D	D	UENDRET	0	
3748	D	C	TIL GUNST	1	
3769	F	E	TIL GUNST	1	
3780	D	E	TIL UGUNST	-1	
3800	C	D	TIL UGUNST	-1	
3802	D	D	UENDRET	0	
3813	D	C	TIL GUNST	1	
3830	D	D	UENDRET	0	
3844	D	C	TIL GUNST	1	
3848	C	C	UENDRET	0	

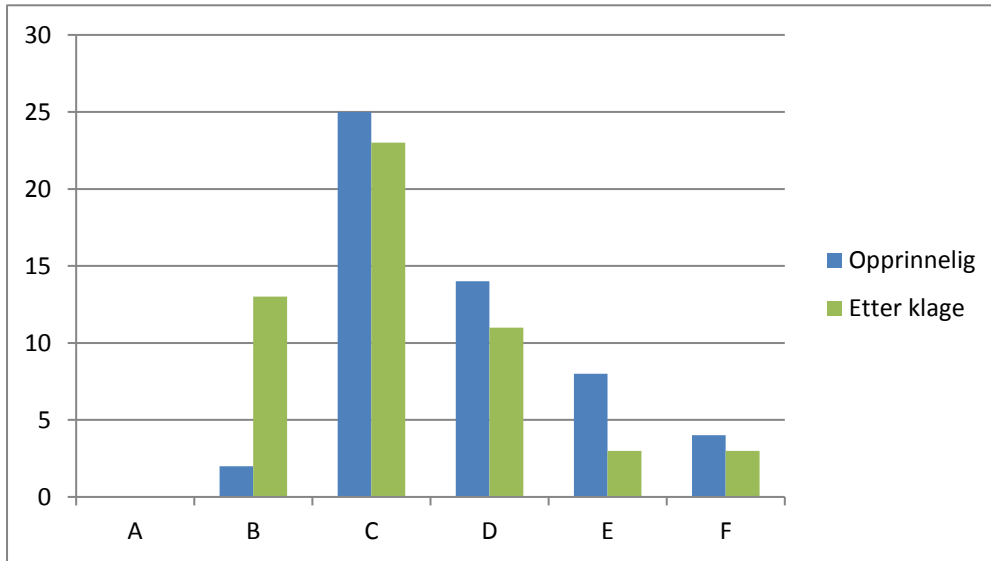
Emne JUS4111 SPC
Semester 2017 HØST

Antall møtt 263

Antall klager	53	20,2 %	I PROSENT AV MØTTE	Største endring opp	2
Til gunst	26	49,1 %	I PROSENT AV KLAGE	Største endring ned	-1
Til ugunst	6	11,3 %	I PROSENT AV KLAGE	Endring i snitt	0,51
Uendret	19	35,8 %	I PROSENT AV KLAGE	Absolutt endring i snitt	0,74

Kand.nr.	Opr. kar.	Ny kar.	Endring	Endring i trinn
4235	C	C	UENDRET	0
4250	B	B		0
4251	C	B	TIL GUNST	1
4252	C	B	TIL GUNST	1
4261	C	D	TIL UGUNST	-1
4262	E	F	TIL UGUNST	-1
4264	D	D	UENDRET	0
4266	B	B	TRUKKET	0
4271	D	C	TIL GUNST	1
4274	C	C	UENDRET	0
4276	E	C	TIL GUNST	2
4285	E	C	TIL GUNST	2
4286	D	D	UENDRET	0
4287	C	B	TIL GUNST	1
4288	D	D	UENDRET	0
4290	C	C	UENDRET	0
4302	D	E	TIL UGUNST	-1
4310	E	C	TIL GUNST	2
4312	E	D	TIL GUNST	1
4319	D	E	TIL UGUNST	-1
4326	C	C	UENDRET	0
4336	F	F	UENDRET	0
4338	C	B	TIL GUNST	1
4341	D	C	TIL GUNST	1
4343	C	C	UENDRET	0
4347	C	B	TIL GUNST	1
4356	D	D	UENDRET	0
4358	C	C	UENDRET	0
4384	C	C	UENDRET	0
4385	C	C	UENDRET	0
4390	C	C	UENDRET	0
4399	D	C	TIL GUNST	1
4405	E	C	TIL GUNST	2
4408	C	C	UENDRET	0
4409	F	F	UENDRET	0
4428	C	B	TIL GUNST	1
4430	C	C	UENDRET	0
4438	C	B	TIL GUNST	1
4439	E	D	TIL GUNST	1
4441	C	C	UENDRET	0
4445	E	C	TIL GUNST	2
4449	C	B	TIL GUNST	1
4451	F	D	TIL GUNST	2
4453	F	D	TIL GUNST	2
4455	D	C	TIL GUNST	1
4456	C	B	TIL GUNST	1
4459	D	D	UENDRET	0
4463	D	C	TIL GUNST	1

Karakter	Opprinnelig		Etter klage	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
A	0	0 %	0	0 %
B	2	4 %	13	25 %
C	25	47 %	23	43 %
D	14	26 %	11	21 %
E	8	15 %	3	6 %
F	4	8 %	3	6 %
Total	53	100 %	53	100 %

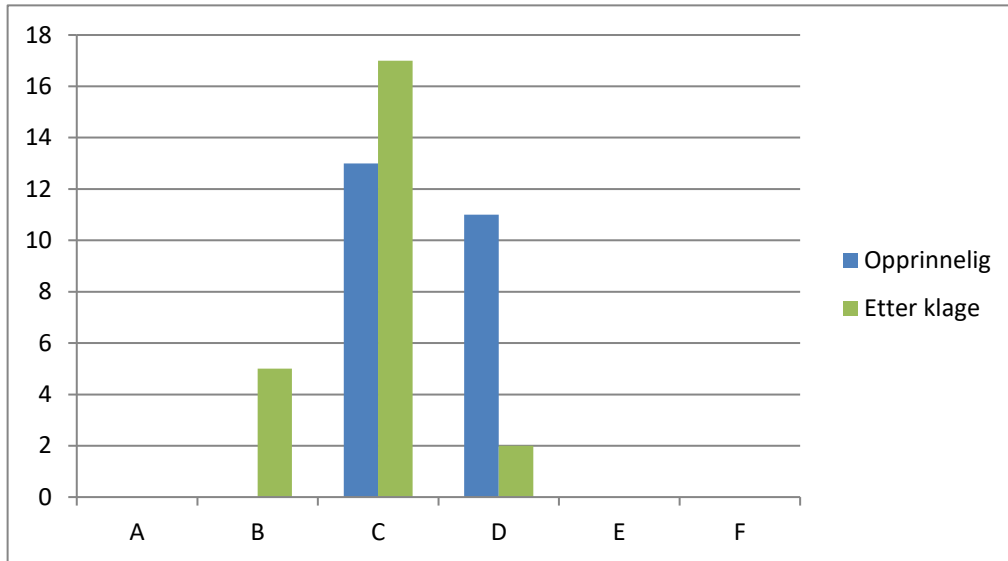

Emne JUS4121 SPC
Semester 2017 HØST

Antall møtt	80			
Antall klager	24	30,0 %	I PROSENT AV MØTTE	Største endring opp 1
Til gunst	14	58,3 %	I PROSENT AV KLAGE	Største endring ned 0
Til ugunst	0	0,0 %	I PROSENT AV KLAGE	Endring i snitt 0,58
Uendret	10	41,7 %	I PROSENT AV KLAGE	Absolutt endring i snitt 0,58

Kand.nr	Opr. kar	Ny kar.	Endring	Endring i trinn
4001	C	C	UENDRET	0
4005	D	C	TIL GUNST	1
4007	C	C	UENDRET	0
4008	D	C	TIL GUNST	1
4009	C	B	TIL GUNST	1
4012	C	B	TIL GUNST	1
4014	C	C	UENDRET	0
4015	C	C	UENDRET	0
4017	C	C	UENDRET	0
4021	D	D	UENDRET	0
4022	D	C	TIL GUNST	1
4023	D	C	TIL GUNST	1
4031	D	C	TIL GUNST	1
4034	C	B	TIL GUNST	1
4040	D	C	TIL GUNST	1
4045	D	C	TIL GUNST	1
4047	C	B	TIL GUNST	1
4050	D	C	TIL GUNST	1
4078	C	C	UENDRET	0
4080	D	C	TIL GUNST	1
4085	C	C	UENDRET	0
4086	C	C	UENDRET	0
4088	D	D	UENDRET	0
4091	C	B	TIL GUNST	1

Karakter	Opprinnelig		Etter klage	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
A	0	0 %	0	0 %
B	0	0 %	5	21 %
C	13	54 %	17	71 %
D	11	46 %	2	8 %
E	0	0 %	0	0 %
F	0	0 %	0	0 %
Total	24	100 %	24	100 %

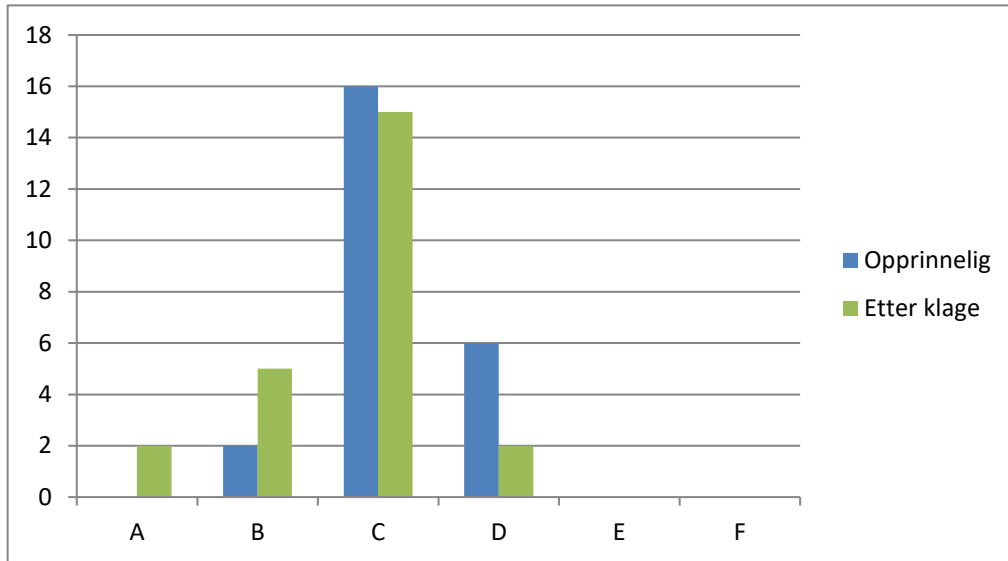
Emne JUS4122 SPC
Semester 2017 HØST

Antall møtt 127

Antall klager	24	18,9 %	I PROSENT AV MØTTE	Største endring opp	2
Til gunst	11	45,8 %	I PROSENT AV KLAGE	Største endring ned	-1
Til ugunst	2	8,3 %	I PROSENT AV KLAGE	Endring i snitt	0,46
Uendret	10	41,7 %	I PROSENT AV KLAGE	Absolutt endring i snitt	0,63

Kand.nr.	Opr. kar	Ny kar.	Endring	Endring i trinn
4098	C	C	UENDRET	0
4101	C	C	UENDRET	0
4104	B	C	TIL UGUNST	-1
4110	D	C	TIL GUNST	1
4115	D	C	TIL GUNST	1
4120	C	B	TIL GUNST	1
4121	C	C	UENDRET	0
4127	C	C	UENDRET	0
4137	B	B	UENDRET	0
4145	C	C	UENDRET	0
4148	C	C	TRUKKET	0
4157	C	C	UENDRET	0
4163	D	D	UENDRET	0
4171	C	C	UENDRET	0
4180	C	A	TIL GUNST	2
4189	C	A	TIL GUNST	2
4193	C	B	TIL GUNST	1
4199	D	C	TIL GUNST	1
4209	C	B	TIL GUNST	1
4211	C	C	UENDRET	0
4221	D	C	TIL GUNST	1
4226	D	C	TIL GUNST	1
4229	C	B	TIL GUNST	1
4231	C	D	TIL UGUNST	-1

Karakter	Opprinnelig		Etter klage	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
A	0	0 %	2	8 %
B	2	8 %	5	21 %
C	16	67 %	15	63 %
D	6	25 %	2	8 %
E	0	0 %	0	0 %
F	0	0 %	0	0 %
Total	24	100 %	24	100 %

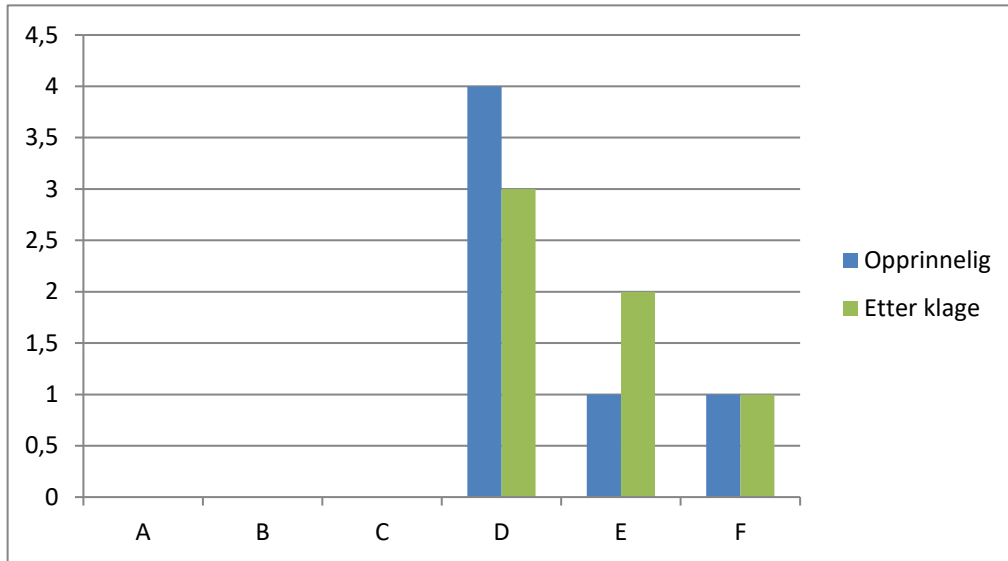
Emne JUS4123 SPC
Semester 2017 HØST

Antall møtt 28

Antall klager	6	21,4 % I PROSENT AV MØTTE	Største endring opp	1
Til gunst	1	16,7 % I PROSENT AV KLAGE	Største endring ned	-1
Til ugunst	2	33,3 % I PROSENT AV KLAGE	Endring i snitt	-0,17
Uendret	3	50,0 % I PROSENT AV KLAGE	Absolutt endring i snitt	0,50

Kand.nr.	Opr. kar.	Ny kar.	Endring	Endring i trinn
4529	D	D	UENDRET	0
4537	D	E	TIL UGUNST	-1
4539	D	E	TIL UGUNST	-1
4541	F	F	UENDRET	0
4546	E	D	TIL GUNST	1
4553	D	D	UENDRET	0

Karakter	Opprinnelig		Etter klage	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
A	0	0 %	0	0 %
B	0	0 %	0	0 %
C	0	0 %	0	0 %
D	4	67 %	3	50 %
E	1	17 %	2	33 %
F	1	17 %	1	17 %
Total	6	100 %	6	100 %

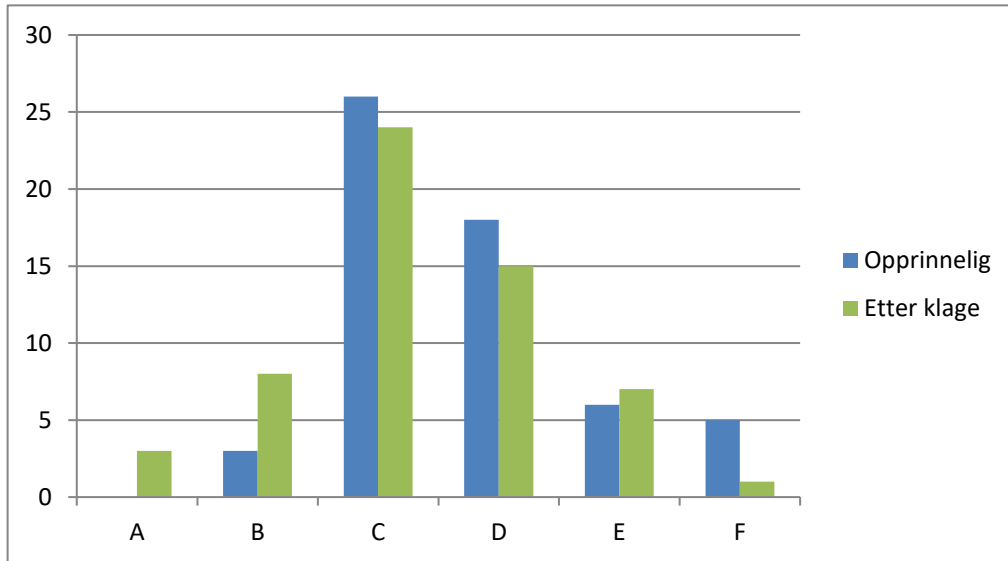
Emne JUS4211 SPC
Semester 2017 HØST

Antall møtt	233			
Antall klager	58	24,9 %	I PROSENT AV MØTTE	Største endring opp 4
Til gunst	25	43,1 %	I PROSENT AV KLAGE	Største endring ned -1
Til ugunst	10	17,2 %	I PROSENT AV KLAGE	Endring i snitt 0,41
Uendret	23	39,7 %	I PROSENT AV KLAGE	Absolutt endring i snitt 0,76

Kand.nr.	Opr. kar.	Ny kar.	Endring	Endring i trinn
4572	C	B	TIL GUNST	1
4577	B	B	UENDRET	0
4578	C	C	UENDRET	0
4579	C	B	TIL GUNST	1
4580	C	C	UENDRET	0
4596	E	E	UENDRET	0
4608	B	C	TIL UGUNST	-1
4613	F	E	TIL GUNST	1
4616	C	C	UENDRET	0
4618	C	C	UENDRET	0
4619	D	D	UENDRET	0
4620	D	C	TIL GUNST	1
4623	E	A	TIL GUNST	4
4626	C	D	TIL UGUNST	-1
4628	D	D	UENDRET	0
4629	E	D	TIL GUNST	1
4631	D	C	TIL GUNST	1
4637	C	C	UENDRET	0
4640	C	C	UENDRET	0
4641	B	C	TIL UGUNST	-1
4655	D	C	TIL GUNST	1
4661	C	B	TIL GUNST	1
4672	D	D	UENDRET	0
4678	C	D	TIL UGUNST	-1
4680	D	A	TIL GUNST	3
4681	D	C	TIL GUNST	1
4683	C	C	UENDRET	0
4684	C	D	TIL UGUNST	-1
4689	C	A	TIL GUNST	2
4691	C	B	TIL GUNST	1
4708	C	C	UENDRET	0
4711	F	F	UENDRET	0
4719	C	C	UENDRET	0
4723	D	D	UENDRET	0
4724	C	D	TIL UGUNST	-1
4730	D	D	UENDRET	0
4733	C	C	UENDRET	0
4740	C	D	TIL UGUNST	-1
4744	D	E	TIL UGUNST	-1
4750	C	B	TIL GUNST	1
4756	D	D	UENDRET	0
4757	D	C	TIL GUNST	1
4760	E	C	TIL GUNST	2
4761	F	E	TIL GUNST	1
4767	F	D	TIL GUNST	2
4768	D	B	TIL GUNST	2
4769	E	E	UENDRET	0
4774	D	C	TIL GUNST	1

4775 C	B	TIL GUNST	1
4778 C	D	TIL UGUNST	-1
4781 C	C	UENDRET	0
4783 C	C	UENDRET	0
4802 E	D	TIL GUNST	1
4804 D	E	TIL UGUNST	-1
4808 D	C	TIL GUNST	1
4811 C	C	UENDRET	0
4813 F	E	TIL GUNST	1
4814 D	C	TIL GUNST	1

Karakter	Opprinnelig		Etter klage	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
A	0	0 %	3	5 %
B	3	5 %	8	14 %
C	26	45 %	24	41 %
D	18	31 %	15	26 %
E	6	10 %	7	12 %
F	5	9 %	1	2 %
Total	58	100 %	58	100 %

JUR5030 Høsten 2017
SENSUR – KLAGEOMGANGEN

246 kandidater har fått sensur

20 KLAGER = 8 %

9 (45%): **GUNST**

1 (5 %): **UGUNST**

10 (50%): Uendret

Kandidatnr.	Endret	Opprinnelig karakter	Etter_klagesensur
503	Uendret	F (stryk)	F (stryk)
507	Til gunst	D	C
512	Uendret	F (stryk)	F (stryk)
539	Til gunst	F (stryk)	D
551	Uendret	E	E
562	Til gunst	C	B
565	Til gunst	F (stryk)	C
566	Til gunst	D	C
573	Til ugunst	D	E
589	Uendret	C	C
601	Uendret	F (stryk)	F (stryk)
604	Uendret	C	C
618	Til gunst	F (stryk)	E
651/764	Til gunst	F (stryk)	D
673	Uendret	F (stryk)	F (stryk)
681	Uendret	C	C
731	Uendret	C	C
736	Uendret	C	C
745	Til gunst	D	C

Emne JUS5070 S
Semester 2017 HØST

Antall møtt

Antall klager	85	#DIV/0!	I PROSENT AV MØTTE	Største endring opp	3
Til gunst	30	35,3 %	I PROSENT AV KLAGE	Største endring ned	-2
Til ugunst	18	21,2 %	I PROSENT AV KLAGE	Endring i snitt	0,20
Uendret	37	43,5 %	I PROSENT AV KLAGE	Absolutt endring i snitt	0,67

Emne	Karakter	Etter klage	Endring	Endring i trinn
JUS5070	C	B	TIL GUNST	1
JUS5070	C	A	TIL GUNST	2
JUS5070	C	C	UENDRET	0
JUS5070	C	B	TIL GUNST	1
JUS5070	C	A	TIL GUNST	2
JUS5240	D	A	TIL GUNST	3
JUS5251	B	B	UENDRET	0
JUS5251	D	D	UENDRET	0
JUS5251	D	D	UENDRET	0
JUS5251	D	D	UENDRET	0
JUS5251	C	B	TIL GUNST	1
JUS5251	D	E	TIL UGUNST	-1
JUS5260	E	E	UENDRET	0
JUS5280	C	B	TIL GUNST	1
JUS5310	C	E	TIL UGUNST	-2
JUS5401	C	C	UENDRET	0
JUS5401	F	F	UENDRET	0
JUS5401	B	A	TIL GUNST	1
JUS5401	B	A	TIL GUNST	1
JUS5401	D	C	TIL GUNST	1
JUS5402	C	B	TIL GUNST	1
JUS5402	E	E	UENDRET	0
JUS5402	E	D	TIL GUNST	1
JUS5430	C	B	TIL GUNST	1
JUS5430	D	C	TIL GUNST	1
JUS5430	D	C	TIL GUNST	1
JUS5430	D	B	TIL GUNST	2
JUS5501	B	B	UENDRET	0
JUS5501	C	B	TIL GUNST	1
JUS5502	C	C	UENDRET	0
JUS5503	B	C	TIL UGUNST	-1
JUS5503	C	C	UENDRET	0
JUS5503	D	B	TIL GUNST	2
JUS5503	C	C	UENDRET	0
JUS5503	E	E	UENDRET	0
JUS5503	D	F	TIL UGUNST	-2
JUS5503	C	C	UENDRET	0
JUS5503	C	B	TIL GUNST	1
JUS5511	C	D	TIL UGUNST	-1
JUS5511	D	D	UENDRET	0
JUS5511	D	D	UENDRET	0
JUS5511	D	D	UENDRET	0
JUS5511	C	C	UENDRET	0
JUS5511	F	F	UENDRET	0
JUS5511	D	E	TIL UGUNST	-1
JUS5511	D	D	UENDRET	0
JUS5511	C	D	TIL UGUNST	-1
JUS5511	C	D	TIL UGUNST	-1

JUS5511	D	E	TIL UGUNST	-1
JUS5511	C	D	TIL UGUNST	-1
JUS5511	C	D	TIL UGUNST	-1
JUS5511	D	E	TIL UGUNST	-1
JUS5511	D	D	UENDRET	0
JUS5511	D	E	TIL UGUNST	-1
JUS5511	D	B	TIL GUNST	2
JUS5511	C	C	UENDRET	0
JUS5511	D	C	TIL GUNST	1
JUS5511	D	D	UENDRET	0
JUS5511	C	C	UENDRET	0
JUS5511	D	C	TIL GUNST	1
JUS5511	D	D	UENDRET	0
JUS5511	C	C	UENDRET	0
JUS5520	C	D	TIL UGUNST	-1
JUS5520	C	B	TIL GUNST	1
JUS5520	D	C	TIL GUNST	1
JUS5540	D	C	TIL GUNST	1
JUS5550	C	C	UENDRET	0
JUS5550	E	D	TIL GUNST	1
JUS5550	C	C	UENDRET	0
JUS5550	C	B	TIL GUNST	1
JUS5550	C	B	TIL GUNST	1
JUS5550	C	C	UENDRET	0
JUS5550	C	C	UENDRET	0
JUS5590	C	D	TIL UGUNST	-1
JUS5641	C	C	UENDRET	0
JUS5641	B	C	TIL UGUNST	-1
JUS5641	C	C	UENDRET	0
JUS5701	C	D	TIL UGUNST	-1
JUS5730	C	C	UENDRET	0
JUS5810	C	B	TIL GUNST	1
JUS5810	C	C	UENDRET	0
JUS5810	B	C	TIL UGUNST	-1
JUS5810	C	C	UENDRET	0
JUS5810	C	C	UENDRET	0
JUS5810	C	B	TIL GUNST	1

Emne Valgemener BA
Semester 2017 HØST

Antall møtt

Antall klager	34	#DIV/0!	I PROSENT AV MØTTE	Største endring opp
Til gunst	9	26,5 %	I PROSENT AV KLAGE	Største endring ned
Til ugunst	10	29,4 %	I PROSENT AV KLAGE	Endring i snitt
Uendret	15	44,1 %	I PROSENT AV KLAGE	Absolutt endring i snitt

Emne	Karakter opprinnelig	Etter klage	Endring	Endring i trinn
JUR1430	C	B	TIL GUNST	1
JUR1730	D	D	UENDRET	0
JUR1511	C	D	TIL UGUNST	-1
JUR1511	B	D	TIL UGUNST	-2
JUR1511	C	C	UENDRET	0
JUR1730	C	C	UENDRET	0
JUR1511	D	D	UENDRET	0
JUR1511	D	E	TIL UGUNST	-1
JUR1511	F	F	UENDRET	0
JUR1590	C	B	TIL GUNST	1
JUR1590	C	C	UENDRET	0
JUR1511	C	C	UENDRET	0
JUR1511	C	C	UENDRET	0
JUR1511	D	D	UENDRET	0
JUR1285	C	C	UENDRET	0
JUR1260	D	F	TIL UGUNST	-2
JUR1511	C	B	TIL GUNST	1
JUR1730	B	D	TIL UGUNST	-2
JUR1550	D	D	UENDRET	0
JUR1550	D	D	UENDRET	0
JUR1511	C	B	TIL GUNST	1
JUR1511	E	D	TIL GUNST	1
JUR1260	D	F	TIL UGUNST	-2
JUR1310	C	C	UENDRET	0
JUR1285	D	C	TIL GUNST	1
JUR1511	F	D	TIL GUNST	2
JUR1310	C	B	TIL GUNST	1
JUR1511	F	E	TIL GUNST	1
JUR1590	C	D	TIL UGUNST	-1
JUR1511	C	D	TIL UGUNST	-1
JUR1511	C	C	UENDRET	0
JUR1511	D	E	TIL UGUNST	-1
JUR1590	D	D	UENDRET	0
JUR1511	B	C	TIL UGUNST	-1

#VALUE!

#VALUE!

#VALUE!

#VALUE!

#VALUE!

#VALUE!

#VALUE!

#VALUE!

#VALUE!

#VALUE!

#VALUE!

#VALUE!

#VALUE!

#VALUE!

2
-2
-0,12
0,71

Antall klager registrert i FS. Fordelt på år og fakultet

FAKULTET_emne	ARSTALL_GJELDER_I													Grand T..
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
11 Det teologiske fakultet	8	7	17	10	7	6	4	10	18	26	14	21		148
12 Det juridiske fakultet	662	569	651	622	595	1 129	1 078	1 312	1 598	1 663	1 911	1 477		13 267
14 Det humanistiske fakul..	603	632	637	652	518	584	620	462	563	695	611	633		7 210
15 Det matematisk-natur..	93	95	118	133	105	156	120	146	264	406	485	551		2 672
16 Det odontologiske fak..									2	36	35	42	1	116
17 Det samfunnsvitenska..	608	790	628	828	746	701	675	701	815	846	836	943		9 117
18 Det utdanningsvitensk..	43	129	133	101	150	143	118	169	192	366	251	236		2 031
29 Sentre direkte under U..	6	23	17	22	18	23	15	20	28	26	44	58		300
50 Det medisinske fakultet		28	78	87	112	94	150	57	27	44	39	45		761
51 Institutt for medisinsk..		1	7	9	1	3	15	12	4	15	20	14		101
52 Institutt for helse og s..	3	5	3	9	3	9	9	5	14	78	53	67	1	259
53 Institutt for klinisk me..						2		3	1	2	6			14
Grand Total	2 026	2 279	2 289	2 473	2 255	2 850	2 804	2 897	3 526	4 203	4 305	4 087	2	35 996

INSTITUSJONSNR

185

ARSTALL_GJELDER_I

All

TERMINKODE_GJELDER_I

All

NSDNIVA_emne

All

FAKULTET_emne

All

INSTITUTT_emne

All

EMNE

All

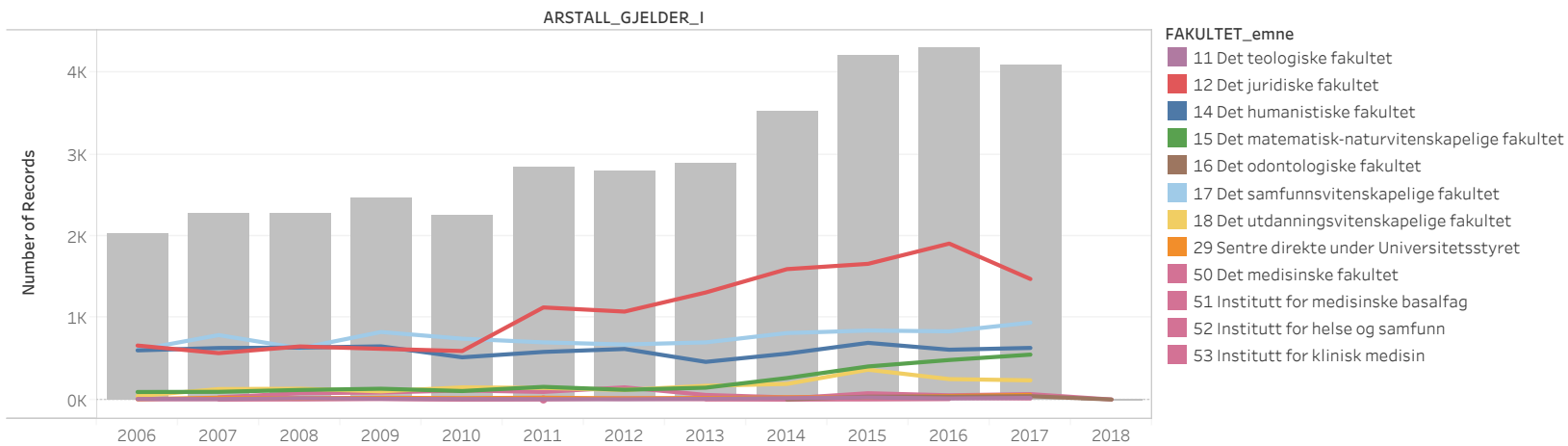
NSDNIVA_studieprogram

All

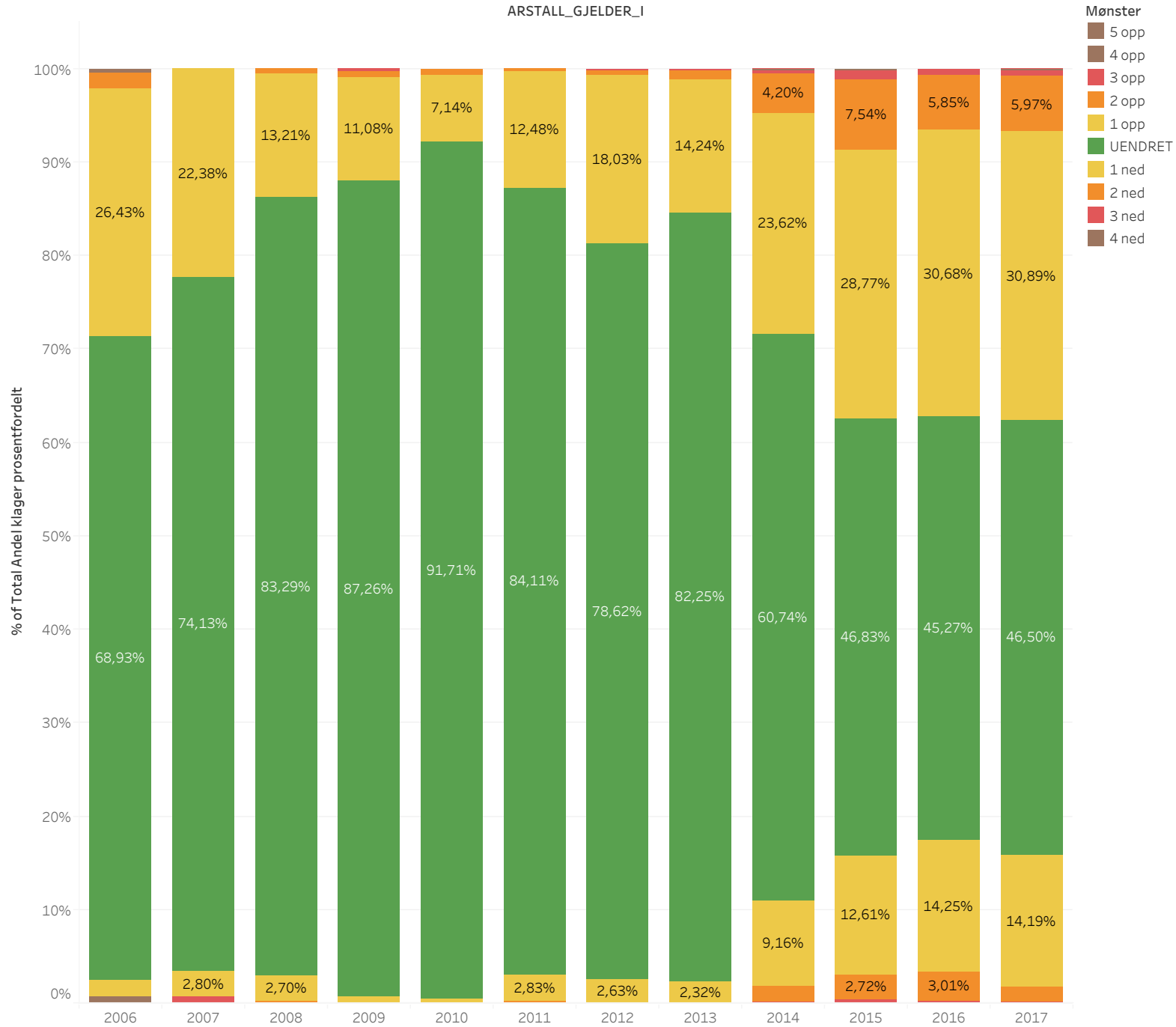
STUDIEPROGRAM

All

klageutvikling grafisk

Mønster for klagevedak, grafisk framstilt.

Kriterier for god eksamensgjennomføring

Kriteriene er kulepunktene under, mens spørsmålene er markert med piler (ikke alt er skrevet ut i spørsmålsform).

Før eksamen

- Det skal gis tydelig informasjon i forkant av eksamen.
 - Oppmøte: tid og sted
 - Hvilke hjelpemidler skal kandidaten ha med
 - Hvordan fungerer bokkontrollen
 - Hva skjer ved inndragning av hjelpemidler
 - Hvor henvender du deg for spørsmål før, under og etter eksamen
 - Er det tilstrekkelig med hjelp: Gode nettsider, muligheter for testing av Inspira, mulighet for å besøke Silurveien, kurs, infomøter: Deltok du på Åpent hus i Silurveien? Hva har du deltatt på? Var det nyttig?
- Eksamensoppgaven må være kvalitetssikret av faglærer og studie-/eksamensadministrasjon
- Utvekslingsstudenter må gis tilstrekkelig med opplæring og informasjon om digital eksamen

Oppmøte

- Starten på eksamensdagen skal være så god som mulig, med etablerte rutiner og fravær av stressfaktorer.
 - Tydelig skilting i Silurveien: Til eksamenslokalet og innad i eksamenslokalet
 - Hvordan fungerte det å møte klokken 07:45 for bokkontroll?
 - Hvordan fungerte oppmøtereistreringen
 - Gikk det greit å finne seg en eksamensplass?
 - Hvordan fungerte logistikken rundt bokkontroll? Nok tid? God kompetanse?
 - Hvordan fungerte ventearealene?
 - Var det tilstrekkelig tilgang til toaletter?
 - Hvordan fungerte mulighet for å kjøpe mat og drikke?
 - Hvordan opplevde du å bli møtt av de «ansatte» i Silurveien?
 - Fikk du informasjon om at det var studentrepresentanter tilstede, hvem de var og hva de kunne bidra med?

Gjennomføring

- Eksamen gjennomføres i et egnet fysisk miljø fritt for forstyrrelser.
 - Ble du forstyrret under eksamensgjennomføringen? / Fikk du tilstrekkelig med arbeidsro under eksamensgjennomføringen?
 - Hvordan opplevde du lys, luft, lyd
 - Var skjermen passe stor for din eksamensgjennomføring?
 - Var pulten tilstrekkelig stor for din eksamensgjennomføring?
 - Hva er ditt generelle inntrykk av Silurveien?
 - Hvis du har fått innvilget tilrettelagt eksamen: Fikk du den tilretteleggingen du skulle?
- Eksamen gjennomføres uten vesentlige avvik
 - Hvis det oppstod avvik under eksamen, hvordan ble det håndtert?

- Hvordan opplevde du at eksamensvaktene gjennomførte sitt arbeid
- Den tekniske gjennomføringen av eksamen foregår på en trygg og brukervennlig måte
 - Hvordan opplevde du oppstart av eksamen: Innlogging, passord fra inspektør, åpen eksamensoppgave
 - Hvordan opplevde du skrivefunksjonaliteten?
 - Hvordan fungerte det å navigere i oppgaven?
 - Fortrekker du å få eksamensoppgaven på papir? Digitalt? Begge deler?
 - Hvordan fungerte innleveringen av eksamensoppgaven?
 - Opplevde du tekniske problemer? Hvis ja, Var det datamaskinen, Inespera, feil med eksamensoppgaven, annet

Åpen tekstboks!

Egne spørsmål JUS1111

- Har du deltatt på opplæring i LovdataPro?
- Har du brukt LovdataPro aktivt i undervisningen/gjennom semesteret?
- Hvordan opplevde du eksamen med LovdataPro?
- Hvordan opplever du tilgjengeligheten til digitalt rettskildemateriale?

Om evalueringen

- Ett evalueringsskjema som kan brukes i Silurveien, i sentrum og på JUS1111 med digitale hjelpemidler. Kandidatene rutes videre avhengig av hvilken gruppe de tilhører.
- Egen engelsk versjon.
- Spørreundersøkelsene sendes ut umiddelbart etter eksamen, før sensur.
- Dybdeintervju med kandidatgruppe fra JUS1111.

Materiale som skal ligge til grunn for gruppens endelige rapport

- Resultat evalueringsskjema fra studentene
- Resultat fra fokusgruppe med studenter på JUS1111 om digitale hjelpemidler
- Skal det hentes inn noe fra faglærerne? Innsjutt fra undervisningsfrokosten?
- Rapport fra Silurveien om gjennomføring og evt. avvik
- Rapport fra eksamensadministrasjonen JF om gjennomføring og evt. avvik. FS-rapporter ol.

Status for eksamensplanleggingen vår 2018:

Det har vært gjennomført en rekke møter mellom representanter fra Silurveien og JUS for detaljplanlegging av vårens eksamener for å sikre en god eksamensgjennomføring. Resultatet av dette er en omforent oppfatning av hvordan eksamen skal gjennomføres i Silurveien og i sentrum fra og med eksamen vår 2018. Det vises her til notatet til PMR-møtet 08.02.2018 og I-ledermøtet 31.01.2018, med en detaljert beskrivelse av hvilke tiltak som kreves gjennomført, ref. s. 11-13:

http://www.uio.no/for-ansatte/enhetssider/jus/ledelses-og-utvalgsmoter/pmr/moter/2018/pmr1/vedlegg/sak3_silurveien.pdf

2018

Programevaluering av master i rettsvitenskap

Foto: Terje Heiestad
Universitetet i Oslo

SAMMENDRAG

Rettsvitenskap er et av de eldste universitetsfagene, og holder behørig hus i universitetets ærverdige lokaler på Karl Johan. Studieprogrammet er bygd opp som en integrert femårig profesjonsmaster med rundt 2500 studenter. De første årene består av et fastlagt studieløp, mens masterdelen gir stor mulighet for frihet ved å tilby rundt 70 ulike valgmenner, utenlandsopphold, praksis mm.

Tradisjonelt har undervisningen på jusstudiet vært gjennomført ved bruk av forelesninger, kurs og innleveringsoppgaver. De siste årene har studiet fått et større innslag av ferdighetstrening og interaktive undervisningsformer. Det er for eksempel tatt faglige initiativ til bruk av erfaringsbasert læring med rollespill og prosedyreøvelser, og det legges mer vekt på klart språk og muntlig fremstilling. Målet er å fremme en bedre innlæring av stoffet, og å forberede studentene bedre på arbeidslivet.

Den hyppigste vurderingsformen på studiet er 4-6 timers skoleeksamen. Selve eksamensformen er tradisjonell, men fakultetet var blant de første innen høyere utdanning i Norge som gjennomførte digital eksamen for alle kandidater. Fakultetet har også satset systematisk på podcast av forelesninger, og dette semesteret innføres digitale hjelpemidler (Lovdata Pro) både i undervisningen og under eksamen.

Trass i digitalisering og initiativer i retning av et mer klinisk og interaktivt studium, peker vi i denne egevalueringen på at det fortsatt er en vei å gå for å sikre samsvar mellom det læringsutbyttet vi ønsker våre kandidater skal ha, og de undervisnings- og vurderingsformer vi tilbyr dem. Studentene synes også at de har for lite kontakt med faglærer og får for få tilbakemeldinger. Dette bør ses i sammenheng med forholdstallene på fakultetet som er de høyeste ved UiO, det vil si at vi har færrest fast ansatte lærere sett i forhold til studentantallet. Det medfører en høy andel av innleide eksterne lærekrefter, og samtidig kan det sies å konservere undervisningsformer som forelesningen, og vurderingsformer som skoleeksamen, fordi disse er billige i drift.

Jusstudiet er et av de mest populære studieprogrammene innen høyere norsk utdanning, og inntakskvaliteten på studentene er svært høy. Våre studenter oppgir da også at de har fått plass ved det studiet de aller helst vil være på, at de finner det faglig utfordrende og jobbrelevant. På den annen side har både fremtidige arbeidsgivere og studentene selv høye krav til prestasjoner, noe som har medført et karakterpress som av mange oppleves som negativt for læringsmiljøet. I tillegg topper fakultetet både klage- og gjentakstatistikken ved UiO. Dette er en av årsakene til at gjennomstrømmingen er lav, og først 1½ år etter normert tid er andelen som har oppnådd en grad oppe i 50 %. Frafallet er på opp mot 30 %. For dem som fullfører, er rundt 85 % i relevant jobb ½ år etter gradsopptak.

Fakultetet jobber kontinuerlig med å forbedre studiekvaliteten og læringsmiljøet, og i egevalueringen viser vi til en rekke ulike tiltak som er igangsatt. Det er fokus på varierte undervisnings- og vurderingsformer, på mottaket av nye studenter, på bedre gjennomstrømming av studenter og bedre kjønnsbalanse i tilsetninger av ansatte. Arbeidsgruppen ser frem til å følge med på virkningen av igangsatte og kommende tiltak i de seks årene frem til neste periodiske evaluering, og har tro på at innflyttingen i vårt fremtidige hjem, Domus Juridica, vil bidra til å løfte oss og gjøre huset til et viktig faglig sted og et godt sosialt sted å være sammen.

PROGRAM-EVALUERING MASTER I RETTSVITENSKAP

INNHold

Sammendrag.....	0
Programevaluering Master i rettsvitenskap.....	2
1 Innledning.....	4
2 Oppbyggingen av masterprogrammet	4
2.1 Om studieløpet.....	4
2.2 Valgfrihet og valgemner	6
2.2.1 Valgdelen på rettsstudiet	6
2.2.2 Valgemneporteføljen.....	6
2.3 Læringsmål og læringsutbytte.....	7
3 Undervisningsformer.....	9
3.1 Generelt om undervisningen.....	9
3.2 Muntlig trening.....	10
3.3 Skrivetrening.....	10
3.4 Klarspråk.....	10
3.5 Refleksjoner fra arbeidsgruppen	10
4 Vurderingsformer	11
4.1 Om eksamen i rettsvitenskap.....	11
4.2 refleksjoner fra arbeidsgruppen.....	13
5 Digitalisering.....	13
5.1 Digital eksamen	13
5.2 Digitale hjelpemidler	14
5.3 Videoforelesninger (podcast)	15
5.4 Digital læringsplattform.....	15
6 Internasjonalisering.....	15
7 Læringsmiljø	18
7.1 Infrastruktur	18
7.2 Karakterpress.....	18

7.3	Redusere avstand mellom lærere og studenter.....	19
7.4	Mottagelse av nye studenter - fadderuka.....	20
7.5	Studentforeninger.....	20
7.6	Studentenes mulighet for å gi tilbakemelding på læringsmiljøet.....	21
7.7	Universell utforming og tilrettelegging.....	21
8	Gjennomstrømming.....	22
9	Arbeidslivet.....	23
9.1	Praksisplasser.....	23
9.2	Ferdige kandidater.....	24
10	Kjønnsbalanse og integrering av kvinne- og kjønnsperspektiv.....	25
11	Ressurser.....	25
11.1	Faste vitenskapelige tilsatte og forholdstall.....	25
11.2	Administrasjonen.....	27
11.3	Programråd og faglige verv.....	27
12	Bakgrunnsmateriale (Denne er ikke ferdig).....	28

1 INNLEDNING

Alle studieprogram ved Universitetet i Oslo skal evalueres hvert sjette år som en del av kvalitetssystemet for utdanningsvirksomheten. Det er første gang masterprogrammet i rettsvitenskap evalueres etter gjeldende system. Mandatet for egevalueringen ble diskutert i Programrådet for rettsvitenskap (PMR) 12. september og fastsatt av dekanen 1. november 2017. Det ble nedsatt en arbeidsgruppe for egevalueringen bestående av: Studiedekan og programeier Erling Hjelmeng, professor Kåre Lilleholt, professor Kirsten Sandberg, administrativ representant Kristin Steen Slåttå, studentrepresentant Eirin Jakobsen Avlund og sekretær Gry Anita Hemsing. Gruppen har hatt tre møter i mars og april 2018.

Egevalueringen ser på sammenhengen mellom programmets planlagte læringsutbytte, dets faglige innhold, undervisningsformer og vurderingsordninger. Andre tema som tas opp er internasjonalisering, læringsmiljø, studentenes gjennomføring, arbeidslivsrelevans, kjønnsbalanse og ressursituasjonen.

Tilbakemeldinger fra studenter og ansatte slik de gir seg uttrykk i diverse evalueringer og rapporter, er innarbeidet fortløpende under de relevante kapitteloverskriftene.

2 OPPBYGGINGEN AV MASTERPROGRAMMET

Kandidatløftet fra 1736:

*Aldrig vidende at ville vige fra Ret og Retfærdighed, mindre raade nogen til uforføden
Trætte eller i anden Maade med Raad eller Daad befordre nogen uretvis Sag eller Idræt.*

Dette løftet trykkes på vitnemålet og er en rettesnor for alle jurister. Kandidatene bekrefter at de godtar løftet i StudentWeb.

2.1 OM STUDIELØPET

Mastergraden i rettsvitenskap består av 300 studiepoeng (stp) og er normert til fem års varighet. Ettersom det er et profesjonsstudium består 190 studiepoeng av obligatoriske emner. På bachelornivå inngår emnene ex.phil og ex.fac

Studiet er bygd opp av fem studieår på ti semestre. 1. og 3. studieår består av først og fremst privatrettslige emner, mens 2. og 4. studieår består av først og fremst offentligrettslige emner. 5. studieår består av en masteroppgave i kombinasjon med tre valgemner eller en stor masteroppgave på 60 stp. Ingen emner er større enn 30 stp, studentene har mellom 1-3 avsluttende eksamener hvert semester. De obligatoriske studieårsemenene spenner over følgende juridiske fagområder:

- JUS1111 Privatrett I: Avtale- og kjøpsrett og erstatningsrett
- JUS1211 Privatrett II: Juridisk metodelære, fast eiendomsrettsforhold og familie- og arverett
- JUS2111 Statsforfatningsrett, folkerett og menneskerettigheter: Statsforfatningsrett, folkerett og internasjonale menneskerettigheter

- JUS2211 Forvaltningsrett og EØS-rett: Alminnelig forvaltningsrett, velferdsrett, miljørett og EØS-rett
- JUS3111 Formuerett I: Avtalerett, obligasjonsrett og dynamisk tingsrett
- JUS3220 Rettshistorie
- JUS3212 Formuerett II: Dynamisk tingsrett og selskapsrett
- JUS4111 Metode og etikk
- JUS4211 Prosess og straffeprosess: Sivilprosess, strafferett og straffeprosess
- Semiobligatorisk emne på 4. studieår: Studentene må velge mellom rettsøkonomi, retts sosiologi eller rettsfilosofi

10. semester	JUR5030 - Masteroppgave 30 studiepoeng, master i rettsvitenskap		
9. semester	Valgemne / Utleksling	Valgemne / Utleksling	Valgemne / Utleksling
8. semester	JUS4111 - Metode og etikk	Valgemne / Utleksling	Semi-obligatorisk emne; enten JUS4121 - Rettsøkonomi I , JUS4122 - Retts sosiologi I eller JUS4123 - Rettsfilosofi
7. semester	JUS4211 - Prosess og strafferett		
6. semester	JUS3212 - Formuerett II (12 sp)	JUS3220 - Rettshistorie (8 sp)	Valgemne bachelornivå
5. semester	JUS3111 - Formuerett I		
4. semester	JUS2211 - Forvaltningsrett og EØS-rett		
3. semester	JUS2111 - Statsforfatningsrett, folkerett og menneskerettigheter	JFEXFAC04 - Examen facultatum - rettsvitenskapelig variant	
2. semester	JUS1211 - Privatrett II		
1. semester	EXPHIL03 - Examen philosophicum	JUS1111 - Privatrett I	
	10 studiepoeng	10 studiepoeng	10 studiepoeng

Tabell 1: Oppbygging rettsvitenskap 2018 (<http://www.uio.no/studier/program/jus/oppbygging/>)

2.2 VALGFRIHET OG VALGEMNER

2.2.1 Valgdelen på rettsstudiet

5. studieår er studiets valgdelt, studenten kan velge mellom ordinær (30 stp) eller stor (60 stp) masteroppgave i selvvalgt tema. De som velger å skrive ordinær masteroppgave skal avlegge 3 valgemner på masternivå. Det er også innslag av valgfrihet som del av 3. og 4. studieår hvor studentene skal velge ett valgemne på 10 stp.

Studenter kan velge bort valgemner på 5. studieår til fordel for ett semester i utlandet, ett annet tilbud er å velge praksis, enten via fakultetets praksisplasser eller ved et lengre praksisopphold ved rettshjelptiltak som Juss-Buss og Juridisk rådgivning for kvinner (JURK). Videre kan studenten velge bort ett valgemne på masternivå ved å få godkjent sin deltagelse i en nasjonal eller internasjonal prosedyrekonkurranse.

Studenter på tredje studieår kan også velge å avlegge et språkemne i stedet for ett ordinært valgemne på bachelornivå. Fakultetet tilbyr engelsk-, tysk- og fransk for jurister. Hvis studenten ikke reiser på utveksling, er det krav om å avlegge eksamen i ett språkemne eller ett valgemne på engelsk.

Det er en mulighet å sette sammen valgemner og masteroppgave til en profil, som er en faglig spesialisering der studentene plukker valgemner fra en forhåndsgodkjent liste. Det vil fremgå av vitnemålet dersom studenten har valgt en profil. Studiet tilbyr i dag profiler innen følgende fagområder:

- Arbeidsliv og ikke-diskriminering
- Internasjonal rett
- Internasjonale kommersielle relasjoner
- Komparativ rett
- Marked, innovasjon og konkurranse
- Naturressurser og miljø
- Skipsfart og offshore
- Personvern, sikkerhet og digital forvaltning (fom høsten 2018)
- Velferd og likeverd

2.2.2 Valgemneporteføljen

Fakultetet tilbyr 71 valgemner hvorav 28 kan tas både på bachelor- og masternivå. Ett valgemne gis kun på bachelornivå, mens de resterende 42 kun gis på masternivå. Av de 71 emnene er 48 engelske.

Valgemnene fordeler seg omtrent jevnt mellom offentligrettslige og privatrettslige fag. Institutt for offentlig rett tilbyr 29 valgemner som spenner over tema som skatterett, helse rett, rettshistorie, kvinnerett og menneskerettigheter. I tillegg tilbyr de konflikthåndtering og forhandlinger som er mer dialogbasert enn de tradisjonelle valgemnene. Senter for menneskerettigheter tilbyr 4 valgemner innen menneskerettigheter, utlendingsrett og prosedyre. Institutt for privatrett tilbyr 25 valgemner som spenner over tema som arbeidsrett, EU-rett, ekspropriasjon og immaterielle rettigheter. Nordisk senter for sjørett tilbyr 13 valgemner innen sjørett, forsikring og petroleumsrett.

Valgemnene er et tilbud til studentene på rettsstudiet, men retter seg også mot innreisende utvekslingsstudenter. I tillegg kan studenter fra andre studieprogram ved UiO få opptak til emnene på bachelornivå. I tillegg tas emnene av privatister, uteksaminerte jurister og andre eksterne kandidater fra arbeidslivet, studenter fra Tromsø og Bergen og høyskoler som har oppfylt forkunnskapskravene. Mange av valgemnene har derfor en stor og heterogen studentgruppe. Kun ett valgemne har adgangsbegrensning. De øvrige er åpne for alle som ønsker å avlegge eksamen. De mest populære emnene kan ha opp mot 350 eksamenskandidater fordelt på bachelor- og masternivå, men de fleste av emnene har mellom 20-60 studenter fordelt på begge nivåer.

Antallet valgemner er et tema som har blitt diskutert flere ganger og i flere fora de siste årene. Fakultetet har blitt anbefalt av diverse utvalg og eksterne komiteer å redusere antallet med henvisning til at det er ressurskrevende å ha en så bred portefølje. Andre har pekt på at det er manglende helhetstenkning og strategi knyttet til hvilke emner fakultetet tilbyr. Fakultetet har i 2017 og 2018 hatt en gjennomgang av valgemnene, og arbeidsgruppen har levert sine anbefalinger.

Arbeidsgruppen konkluderer med at valgemnene er et viktig og variert undervisningstilbud for fakultetet. Flere av valgemnene er forskningsnære/tilknyttet forskergrupper. De har en høy andel interne undervisere og er etterspurt både blant våre studenter og av ulike eksterne kandidater. Arbeidsgruppen har anbefalt at valgemnene bør tilby varierte vurderingsformer og kunne utvide undervisningstilbudet noe.

Det har vært et langvarig problem at det har vært vanskelig å opprette nye valgemner i en allerede stor og ressurskrevende portefølje. For å løse dette, vil fakultetet legge ned alle valgemner hvert fjerde år. I forkant av nedleggelsen skal det være en prosess ved hvert institutt hvor de gjennomgår eksisterende og nye valgemner. Basert på tilgjengelige interne ressursene, pågående forskning og tilknytting til engelskspråklige programmer og profiler, vil instituttene avgjøre hvilke valgemner som skal tilbys i den kommende fireårsperioden. Porteføljen reduseres fra 71 til 50 emner og hvert institutt må prioritere sine ønsker og sin ressursbruk innenfor en gitt ramme.

2.3 LÆRINGSMÅL OG LÆRINGSUTBYTTE

Masterprogrammet i rettsvitenskap er et profesjonsstudium som skal kvalifisere studentene for ansettelse i juridiske yrker innen blant annet rettsvesen, påtalemyndighet og politivesen, statlig og kommunal forvaltning, næringsliv, organisasjonsliv, utdanningssektoren og i forskning.

Jurister skal alltid legge til grunn høye etiske standarder og de skal kjenne og følge normene for faglig og akademisk redelighet. Gode jurister skal ha så vel menneskelige som faglige ferdigheter. Gjennom studiet skal studentene få kunnskap om forholdet mellom jussen og samfunnet, om reglers virkning og utvikling. Utdannelsen gir store muligheter til å påvirke andre menneskers tilværelse og til å delta i utforming av samfunnet. Med dette følger et stort ansvar.

Ved gjennomført studium skal studenten ha følgende kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse:

Kunnskaper

Kandidaten skal ha:

- God kunnskap om juridisk metode
- God kunnskap om retten på de fagområder som omfattes av studiet
- God kunnskap om sammenhengen mellom internasjonal og nasjonal rett
- God kunnskap om de verdiene som ligger til grunn for retten
- God kunnskap om vekselvirkningen mellom rett og samfunn
- God kunnskap om retten i et historisk perspektiv
- God kunnskap om etiske utfordringer og juristers rolle i samfunnet
- Spesialisert kunnskap innen fagområder som dekkes av masteroppgaven

Ferdigheter

Kandidaten skal kunne anvende juridisk metode til å analysere, drøfte og ta standpunkt til rettslige problemstillinger på en kritisk, selvstendig og etisk måte. Dette innebærer å kunne:

- Identifisere rettslige problemstillinger i et saksforhold
- Drøfte og løse konkrete rettsspørsmål, også på ukjente rettsområder
- Argumentere skriftlig og muntlig for et rettslig standpunkt på en tydelig og presis måte
- Utrede rettsreglene innen ulike rettsområder
- Bidra til å utforme lovforslag, avtaler, vedtekter og andre juridiske dokumenter
- Foreta rettspolitiske vurderinger av rettsreglene
- Gjennomføre et avgrenset forskningsprosjekt under veiledning og i tråd med forskningsetiske normer

Generell kompetanse

Kandidaten skal kunne bruke de juridiske kunnskapene og ferdighetene på selvstendig vis til å:

- Gjennomføre ulike typer juridiske arbeidsoppgaver
- Løse nye problemer og bidra til nytenking i en rettslig sammenheng
- Forstå og vurdere sammenhenger mellom retten og samfunnet, herunder rettens plass i styring av samfunnsutviklingen
- Reflektere over jussens forhold til andre fag
- Identifisere etiske og yrkesetiske problemstillinger relatert til jussen og håndtere disse på en forsvarlig måte
- Samarbeide med jurister og andre profesjoner om rettslige problemstillinger
- Formidle juridiske resonnementer til jurister, andre profesjoner og allmennheten
- Fremme rett og rettferdighet

Det sentrale spørsmålet er om undervisnings- og vurderingsformene støtter opp om den kompetanse og de ferdigheter vi ønsker at studentene skal tilegne seg: Underviser vi i det vi vurderer, og vurderer vi i henhold til de læringsmålene vi har satt? Det skal vi se nærmere på i de neste to kapitlene.

3 UNDERVISNINGSFORMER

3.1 GENERELT OM UNDERVISNINGEN

Den vanligste formen for undervisning i rettsvitenskap er forelesninger og ulike typer gruppeundervisning i form av kurs med 25-40 studenter. I tillegg gis følgende undervisningstilbud på de ulike studieårene:

- 1. studieår: Skrive-/oppgavetrening i kjøps- og avtalerettskurs. Parallell skrive/metodetrening i metodekurs. Opplæring i Lovdata Pro. Kollokvier med ca. 5-6 studenter per gruppe.
- 2. studieår: Semesteroppgave. Prosedyrekonkurranse i folkerett.
- 3. studieår: Obligatorisk kurs. Skrivetrening hvor studentene retter for hverandre.
- 4. studieår: Filmer med introduksjon til strafferetten.
- 5. studieår: Valgemne i prosedyrekonkurranse, forhandlinger, oral advocacy. Skriveseminarer for masteroppgaveskrivere. Fokus på Klarspråk. På masteroppgaven gis det tilbud om individuell veiledning: 15 timer på en ordinær 30-studiepoengs masteroppgave og 30 timer på en stor 60-studiepoengs masteroppgave.

På valgemner gis det i utgangspunktet kun plenumsforelesninger, men siden 2016 har enkelte engelske valgemner hatt *tutor-led students activities* (TULSA). TULSA er smågruppeundervisning som ledes av tilgjengelige interne stipendiater eller postdoktorer som har særskilt faglig kompetanse.

Rettsstudiet har lite obligatorisk oppmøte og få obligatoriske aktiviteter. Det alle må ta er:

- 2. studieår: Deltagelse på fakultetsbibliotekets kurs i kildesøk. Gjennomføre en prosedyreøvelse.
- 3. studieår: Gjennomføre et kurs bestående av kildesøk, oppgavekurs, individuell skriftlig oppgave og muntlig presentasjon.
- 4. studieår: Deltagelse på kurs i yrkesetikk.

Den lave andelen obligatorisk undervisning gjenspeiles i resultatene fra Studiebarometeret hvor studentene i rettsvitenskap oppgir at de bruker 29 timer i uken på egenstudier. UiOs snitt er 23 timer per uke, og det er ellers det høyeste nasjonalt. Når det kommer til eget læringsutbytte, så oppgir studentene at de mener det er bra på teori, selvstendighet, refleksjon og skriftlig kommunikasjon. Ferdigheter innen forskning- og utviklingsarbeid, muntlig kommunikasjonsevne, samarbeid og evne til å tenke nytt scorer lavt.

3.2 MUNTLLIG TRENING

I 2017 og 2018 er det innført noen nye muntlige elementer i andre studieår. På emnet i folkerett (JUS2111) er det en obligatorisk prosedyreøvelse med fokus på argumentasjonsteknikk. Studentene er delt opp i lag og skal presentere sin sak på tilmålt tid og svare på eventuelle spørsmål fra dommerne.

På emnet i forvaltningsrett (JUS2211) er det en justerende muntlig eksamen som etterfølger en individuell semesteroppgave. På muntlig eksamen skal studenten presentere sin oppgave, begrunne sitt utvalg av litteratur og kilder og utdype eventuelle faglige spørsmål knyttet til semesteroppgaven. I forkant av muntlig eksamen gis det tilbud om kursundervisning i muntlig presentasjonsteknikk.

I valgemnet i forhandlinger gjennomfører studentene rollespill og andre praktiske øvelser. I tillegg er det krav om å gjennomføre en muntlig presentasjon som del av det obligatoriske kurset på 3. studieår.

3.3 SKRIVETRENING

Studentene har mulighet til å levere inn flere såkalte kurs- og fakultetsoppgaver på 1. - 4. studieår. Det gis ordinært en kurs- og en fakultetsoppgave i hvert fag på alle semesteremner. Kursoppgavene er en integrert del av kursundervisningen, mens fakultetsoppgavene er et eget skrivetilbud ved siden av undervisningen med kun eksterne rettere. Kurs- og fakultetsoppgavene er ofte tidligere eksamensoppgaver, og de gir dermed skrive- og sjangertrening før skriftlig skoleeksamen. Retterne gir tilbakemeldinger på teksten, og en veiledende karakter.

De fleste studenter leverer fakultetsoppgaver i starten av sitt studium, deretter avtar innleveringene. Det er oppnevnt en person som har det overordnede faglige ansvaret for skrivetrening ved fakultetet. Vedkommende er i dialog med de studieårsansvarlige med tanke på å differensiere skrivetilbudet på studieårene i større grad, for dermed å bedre treffe det studentene ønsker å trene på.

3.4 KLARSPRÅK

I 2016 inngikk Det juridiske fakultet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) en avtale om klarspråk. Et av formålene med avtalen er å innføre klart juridisk språk som del av undervisningen på rettsstudiet. Midlene fra KMD knyttet til avtalen skal brukes til å etablere et professorat og tre stipendiatstillinger over ti år. Fra og med våren 2018 er klarspråk en del av læringskravene i faget juridisk metodelære på emnet JUS1211 i 1. studieår.

3.5 REFLEKSJONER FRA ARBEIDSGRUPPEN

Undervisningsformene på masterstudiet synes å være godt tilpasset læringsmålene knyttet til teoretisk kunnskap og forståelse. I all hovedsak dreier det seg om tradisjonelle undervisningsformer der fokus ligger på innlæring av teoretisk kunnskap. Studiet inneholder få obligatoriske elementer, slik at studentene har høy grad av frihet til selv å definere sin studiehverdag. I praksis innebærer dette at studentene i stor utstrekning benytter selvstudium som arbeidsform. En negativ konsekvens av dette kan være at det øker risikoen for frafall i løpet av studiet. På dette punktet er det imidlertid grunn til å fremheve den nye metodeundervisningen på første studieår, med mindre grupper og integrert skriveopplæring, som et tiltak

som kan motvirke frafall. Det er også etablert innslag av obligatoriske elementer i 2. (prosedyrekonkurrans) og 3. studieår (obligatorisk kurs med muntlig presentasjon). Alt i alt fremstår likevel studiet som relativt tradisjonelt pedagogisk sett.

Vurdert opp mot læringsmålene knyttet til ferdigheter anser arbeidsgruppen at undervisningstilbudet i noe varierende utstrekning er tilpasset. Ferdigheter i å identifisere rettslige problemstillinger,¹ drøfte og løse rettsspørsmål og foreta rettspolitiske drøftelser, må anses ivaretatt i kursundervisningen, gjennom skrivetrening² og tilbudet om oppgaveinnlevering. Undervisningstilbudet i de obligatoriske emnene gir i mindre utstrekning trening i å spesifikt argumentere for bestemte rettslige standpunkter, eller gi målrettet undervisningstilbud i ferdigheten "Bidra til å utforme lovforslag, avtaler, vedtekter og andre juridiske dokumenter".³ Våren 2018 er det imidlertid innført en obligatorisk prosedyrekonkurrans på 2. studieår. Videre er det flere av fakultetets valgemner som gir ferdighetsøving innenfor disse temaene, som valgemnet i prosedyrekonkurransen, faget JUS5912 - Legal Writing and Oral Advocacy in International Law, faget JUS5070 Forhandlinger og faget JUS5502 Lovgivningslære.

Læringsmålene under "Generell kompetanse" fokuserer på samarbeid (herunder med andre profesjoner), formidling, forståelse av jussens rolle i samfunnet, evne til nytenkning og rettspolitikk. Denne kompetansen må sies å være en integrert del av juridisk kompetanse. Dette gjør det i sin tur nødvendig å integrere slike perspektiver i undervisningen. Selv om denne kompetansen mer er et spørsmål om undervisningens innhold og innretning enn form, er den nært knyttet opp mot de ferdighetsbaserte kompetansemålene og dermed noe som nok i større utstrekning bør komme inn i studentaktive læringsformer. Dette gjelder typisk formidling.

Undervisningsformene ved fakultetet fremstår med en del unntak som tradisjonelle og tilpasset et teoretisk studium. I senere år har det vært et større fokus på læring gjennom ferdighetstrening, både gjennom en mer systematisk skriveopplæring og også obligatoriske muntlige elementer. Det er grunn til å gjennomgå særlig kursundervisningen med sikte på videreutvikling i retning av mer ferdighetsbasert trening, som også vil effektivisere innlæringen av det teoretiske stoffet.

4 VURDERINGSFORMER

Det er en kjent sak at eksamen styrer studentatferden. Det betyr at vi gjennom vurderingsformene kan legge store føringer på studentenes arbeidsform.

4.1 OM EKSAMEN I RETTSVITENSKAP

Den vanligste vurderingsformen på rettsstudiet er skriftlig skoleeksamen på PC i enten 4, 5 eller 6 timer. Dette er vurderingsformen på alle obligatoriske semesteremner på 1. - 4. studieår med to unntak:

¹ På dette punktet har PMR vedtatt at fra og med høsten 2018 skal de konkrete rettslige grunnlagene for løsning av praktikumsoppgaver til eksamen ikke oppgis eksplisitt i oppgaveteksten.

² I kurset i kjøps- og avtalerett på JUS1111 leverer studentene en mindre skriftlige oppgave i løpet av den første uken.

³ Valgemnet JUS5502 - Lovgivningslære fokuserer imidlertid på utforming av lovtekst.

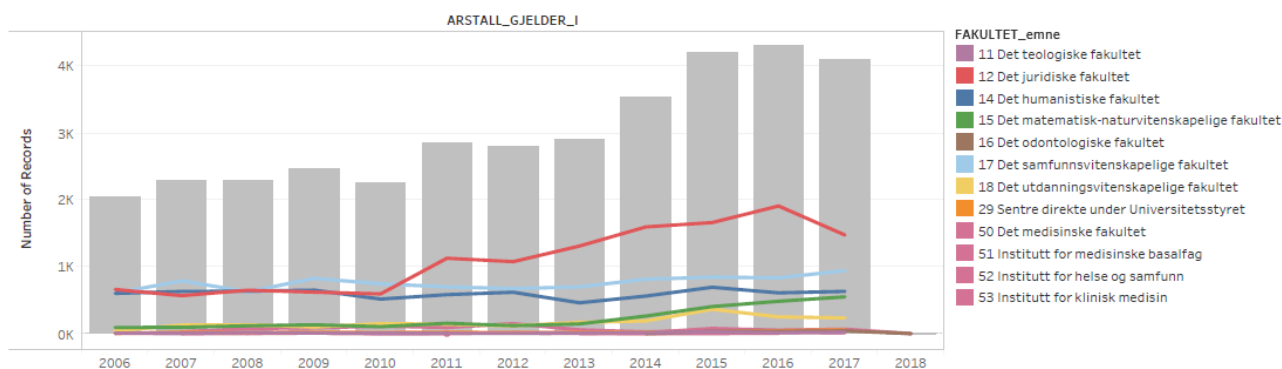
- JUS2211 Forvaltningsrett og EØS-rett: Semesteroppgave med justerende muntlig (etterfulgt av 4 timers skoleeksamen)
- JUS3220 Rettshistorie: Kort hjemmeeksamen

AV 71 valgemner har 62 fire timers skriftlig skoleeksamen, mens ni emner har vurderingsformer som inkluderer semesteroppgave og/eller hjemmeeksamen. Masteroppgaven er en individuell skriftlig oppgave.

Til de skriftlige skoleeksamenene på 1. – 4. studieår, opprettes det hvert semester oppgaveutvalg som utarbeider eksamensoppgaver og sensorveiledninger for hvert studieår. Oppgaveutvalgene består av en faglig eksamensleder, en vara faglig eksamensleder, en representant for eksterne sensorer og to studentrepresentanter. Disse representantene gjennomfører en prøveløsning av eksamensoppgaven før den godkjennes for bruk. Å sitte i oppgaveutvalget går på omgang blant de interne i faggruppen. På valgemnene er det ansvarlig faglærer som leverer eksamensoppgave og evt. sensorveiledning i sitt emne.

Ordningen med oppgaveutvalg har fulgt med fra tidligere tiders store årseksamener, og medfører at det legges mye ressurser i det å lage eksamensoppgaver. Det kan være en svakhet ved utvalgene at de som faktisk underviser ikke nødvendigvis sitter der. Dette i motsetning til på valgemnene hvor faglærer selv lager eksamensoppgaven, og i større grad kan sikre samsvar mellom undervisning og vurdering.

På alle emnene i rettsstudiet gis det karakterer. Det er også et høyt karakterpress på studiet, og relativt få eksamener sammenlignet med andre studier ved UiO (og andre norske utdanningsinstitusjoner). Kandidatundersøkelser utført av Juristforbundet i 2016 og 2017 viser at kandidatene selv tror at karakteren er viktig for arbeidsgiver og dermed hvilke jobbmuligheter den enkelte mener å ha. Dette avspeiles i at Det juridiske fakultet ligger desidert høyest på UiO både i antall klager og antall gjentak av eksamen.

Tabell 2: Antall klager på eksamenskarakter UiO 2006 – 2017 (Tableau)

Det er svært viktig for ansatte, sensorer og studenter at eksamen gjennomføres på en rettfærdig og faglig god måte. Fakultetet bruker uten unntak to sensorer på alle emner som inngår i rettsstudiet. Andelen eksterne sensorer er høy, og det kan være at flere interne undervisere burde brukes for å sikre kvalitet og relevans i vurderingen sett opp mot undervisningen. Det er mulig at interne undervisere også vil kunne begrunne karakteren bedre, og slik styrke det læringsutbyttet studentene kan få gjennom sensors tilbakemelding på eksamensbesvarelsen.

Fakultet har en tilsynssensor som fører tilsyn med eksamen hvert år. Vår nåværende tilsynssensor har gjennomgått 1. - 4. studieår, og kommentert at for alle studieår er hovedinntrykket at fakultetet prøver å vurdere studentene på en upartisk og faglig betryggende måte. Eksamensoppgavene er omfangsrike og detaljerte, men vurderer studentene på de sentrale læringskravene. Tilsynssensor har hatt flere anbefalinger knyttet til sensorveiledninger, herunder at disse ikke bør være for omfangsrike og settes inn i en felles mal for å sikre likhet i sensuren. På oppfølging av Kunnskapsdepartementet har UiO konkludert med at det skal utarbeides sensorveiledning for alle emner. Fakultetet er allerede kommet langt i dette arbeidet og skal ha dette på plass i løpet av høsten 2018.

4.2 REFLEKSJONER FRA ARBEIDSGRUPPEN

Det har vært en ønsket utvikling fra fakultetsledelsen å innføre mer varierte vurderingsformer. Bakgrunnen er blant annet Læringsmiljøundersøkelsen fra 2012 hvor ¼ av studentene mente deres kompetanse i liten grad måles på en god og hensiktsmessig måte. Studiebarometeret viser samme tendens: Eget læringsutbytte oppleves bra på teori, selvstendighet, refleksjon og skriftlig kommunikasjon, mens læringsutbyttet innen forskning- og utviklingsarbeid, muntlig kommunikasjonsevne, samarbeid og evne til å tenke nytt scorer lavt.

De mest utbredte eksamensformene prøver studentene i å identifisere rettslige problemstillinger og foreta en drøftelse av disse på bakgrunn av et gitt faktum. I tillegg prøves evne til teoretiske fremstilling og rettspolitiske vurderinger gjennom teorioppgaver. Det er ganske innlysende at disse eksamensformene i liten utstrekning prøver andre ferdigheter som muntlig fremstilling, å argumentere for bestemte juridiske standpunkt og utforming av juridiske dokumenter.

Gitt forutsetningen om at det er eksamensformen som styrer studentenes adferd gjennom semesteret, fremstår også disse eksamensformene mindre godt egnet til å stimulere til samarbeid og studentaktiv læring. For eksempel vil trening foran en prosedyrekonkurranse i langt større utstrekning innebære at eksamen oppmuntrer til en arbeidsform som gjør at studentene arbeider aktivt med stoffet.

Samtidig har fakultetet forsøkt å utnytte koblingen mellom eksamen og arbeidet gjennom semesteret til å fremme realistiske arbeidsformer. Dette gjelder særlig innføringen av digitale hjelpemidler (jf. nedenfor), der studentene kan arbeide aktivt i et digitalt rettskildeverktøy og gjøre personlige tilpasninger, henvisninger og understrekninger gjennom semesteret, og ha tilgang til dette under eksamen.

5 DIGITALISERING

Rettsvitenskap har de siste årene jobbet målrettet med digitalisering av undervisning og vurdering.

5.1 DIGITAL EKSAMEN

Det juridiske fakultet har vært helt i front ikke bare på UiO, men også nasjonalt i digitalisering av eksamen. Allerede i 2015 var 100 % av eksamenene på rettsvitenskap digitale. Dette kunne gjennomføres blant annet

fordi universitetets IT-avdeling (USIT) utviklet et eget skreddersydd system hvor studentene satt på stasjonære pc'er på lesesalene, kunne skrive sin besvarelse i word og levere digitalt.

Fakultetet besluttet at den raskeste måten å oppnå digital eksamen for alle studenter på, var å flytte den tradisjonelle skoleeksamen fra papir til pc. Sagt på en annen måte; Å "sette strøm» på eksisterende vurderingsformer. Dette var således ikke et pedagogisk prosjekt, men for studentene var det allikevel en viktig forbedring å kunne gå fra penn til tastatur. Dette vises også i prosjektets sluttrapport fra 2015 hvor 95 % oppgir at de er fornøyde med ordningen, og 96 % oppgir at de foretrekker digital eksamen fremfor papirbasert eksamen.

I 2015 ble universitetets felles prosjekt *UiO digital eksamen* etablert, og gjennom anbudskonkurranse ble firmaet Inspira Assessment valgt som leverandør av universitetets digitale eksamenssystem. Dette er et system som gir mulighet for en lang rekke ulike vurderingsformer, for eksempel kan det spilles av lyd- eller videofiler, legges inn bilder, åpnes for at ulike digitale hjelpemidler eller nettsteder skal være tilgjengelige under eksamen etc. Det ble også investert i skreddersydde felles eksamenslokaler for hele UiO i Silurveien. JUS har startet flytting av eksamen fra sentrum til Silurveien og innen våren 2019 vil alle eksamener i rettsvitenskap foregå der. Fra og med våren 2018 foregår de også i Inspira. Dette åpner for nye digitale vurderingsformer, og gir også en rekke andre muligheter som det bør vurderes om skal tas i bruk. For eksempel kan sensor legge skriftlige tilbakemeldinger/begrunnelse inn i kandidatens besvarelse, og deretter gjøre dette tilgjengelig for kandidaten etter sensur. Det er også mulig å ta ut statistikk som kan brukes til læringsanalyser for å lage bedre fremtidige eksamensoppgaver.

5.2 DIGITALE HJELPEMIDLER

Norsk lovsamling og tilhørende rettskilder er sentrale i undervisning og eksamen i rettsstudiet. Under eksamen har studentene fått ha med seg norske lover og forskrifter, diverse ordbøker med mer. Reglementet for hjelpemidler til eksamener er omfattende og komplisert og reiser flere tolknings spørsmål. Fra fagmiljøene er det stadig henvendelser om revisjon av hjelpemiddelreglement, særlig ved at det etterspørres mulighet til å vise til ytterligere rettskilder, for eksempel nemnds- og forvaltningspraksis.

Siden gjeldende lover og rettskilder finnes digitalt, har fakultetet inngått et samarbeid med Lovdata om å utvikle Lovdata Pro slik at det kan fungere som et digitalt hjelpemiddel både i undervisningen og under eksamen. Slik vil studentene få tilgang til rettskildene gjennom digitale verktøy hvor de kan arbeide aktivt med innarbeidelser, henvisninger og gruppering av kilder gjennom semesteret. Lærerne kan legge til relevante og aktuelle dommer underveis i undervisningen, istedenfor å være bundet av forhåndstrykte kompendier med et mer statisk utvalg av rettskilder. Eventuelle dokumenter som ikke finnes i Lovdata, kan legges til som pdf.

Digitale hjelpemidler gjennomføres under eksamen for første gang våren 2018 for studenter på første år i emnet JUS1111. Gjennomføringen vil bli evaluert.

5.3 VIDEFORELESNINGER (PODCAST)

Tilnærmet 100 % av alle forelesninger på rettsvitenskap gjøres tilgjengelig som videoforelesning eller lydopptak på emnenes semestersider. Det er gjort noen få unntak for lærere som ikke ønsker at deres forelesninger skal formidles på denne måten. Tilbakemeldingene fra studentene er positive – dette er noe de ønsker både for å repetere stoffet og for å få med seg undervisning de ellers ville gått glipp av.

Det er også laget korte pedagogiske videoer på noen emner som introduksjon til forelesninger, og på andre for å skape interesse for valgemner.

5.4 DIGITAL LÆRINGSPLATTFORM

UiO har i mange år brukt den digitale læringsplattformen Fronter. På rettsvitenskap har de fleste emner brukt Fronter, dog først og fremst som et system for å administrere innleveringer og dele fagstoff. En moderne digital plattform bør gi underviserne fleksible og brukervennlige løsninger og studentene et digitalt læringsmiljø som engasjerer. Avtalen med Fronter er gått ut på dato, og etter en nasjonal anbudsprosess i sektoren ble løsningen Canvas Instructure valgt.

Rettsvitenskap piloterer våren 2018 CANVAS på alle obligatoriske emner på 1. - 4. studieår inkludert exfac. Det er et mål å ta i bruk CANVAS til læring på en mer aktiv måte enn det har vært mulig å gjøre med Fronter.

6 INTERNASJONALISERING

Fakultet har utvekslingsavtaler med over 100 anerkjente læresteder i Europa, USA, Canada og Australia. Vi ønsker at våre studenter skal reise ut for å utvide sin faglige kunnskap, bli kjent med en annen retts- og undervisningskultur, tilegne seg et nytt språk og se faget fra et nytt perspektiv.

På grunn av den innlagte progresjonen i rettsstudiet, er det ikke lagt opp til at det er mulig å reise ut før på masternivå. Samtidig som muligheten for å reise på utveksling åpner seg i 4. og 5. studieår, er det også mulig å velge mellom en rekke konkurrerende studietilbud her hjemme: Praxisordning, rettshjelptiltak som Jussbuss og JURK og en stor portefølje av valgemner. Majoriteten av studentene velger dermed å bli ved UiO. Disse studentene møter internasjonale perspektiv som en integrert del av de obligatoriske fagene, og ved at det er obligatorisk å følge minst ett valgemne på engelsk. Dette er også ment å øke kontakten mellom internasjonale og norske studenter.

Studiebarometeret hadde for første gang i år spørsmål om internasjonalisering, og svarene fra rettsvitenskapsstudentene kan tyde på at integrasjonen mellom de norske og utenlandske studentene ikke fungerer etter intensjonen. Over 80 % svarer at det ikke er god faglig og/eller sosial integrering mellom studentgruppene. Det er ellers verdt å merke seg at våre studenter er tydelige på at de foretrekker norsk pensum og norsk undervisningsspråk.

Som ledd i rekrutteringsarbeidet for at studenter skal reise ut, arrangeres det utvekslingsmesse hvert semester. Her presenterer innreisende studenter sine hjeminstitusjoner for de norske studentene. I tillegg

holdes det fire årlige informasjonsmøter. Her deler tidligere utvekslingsstudenter sine erfaringer. De utreiste studentene sender dessuten reisebrev hjem til fakultetet som publiseres på nettsidene slik at andre studenter kan bli inspirert.

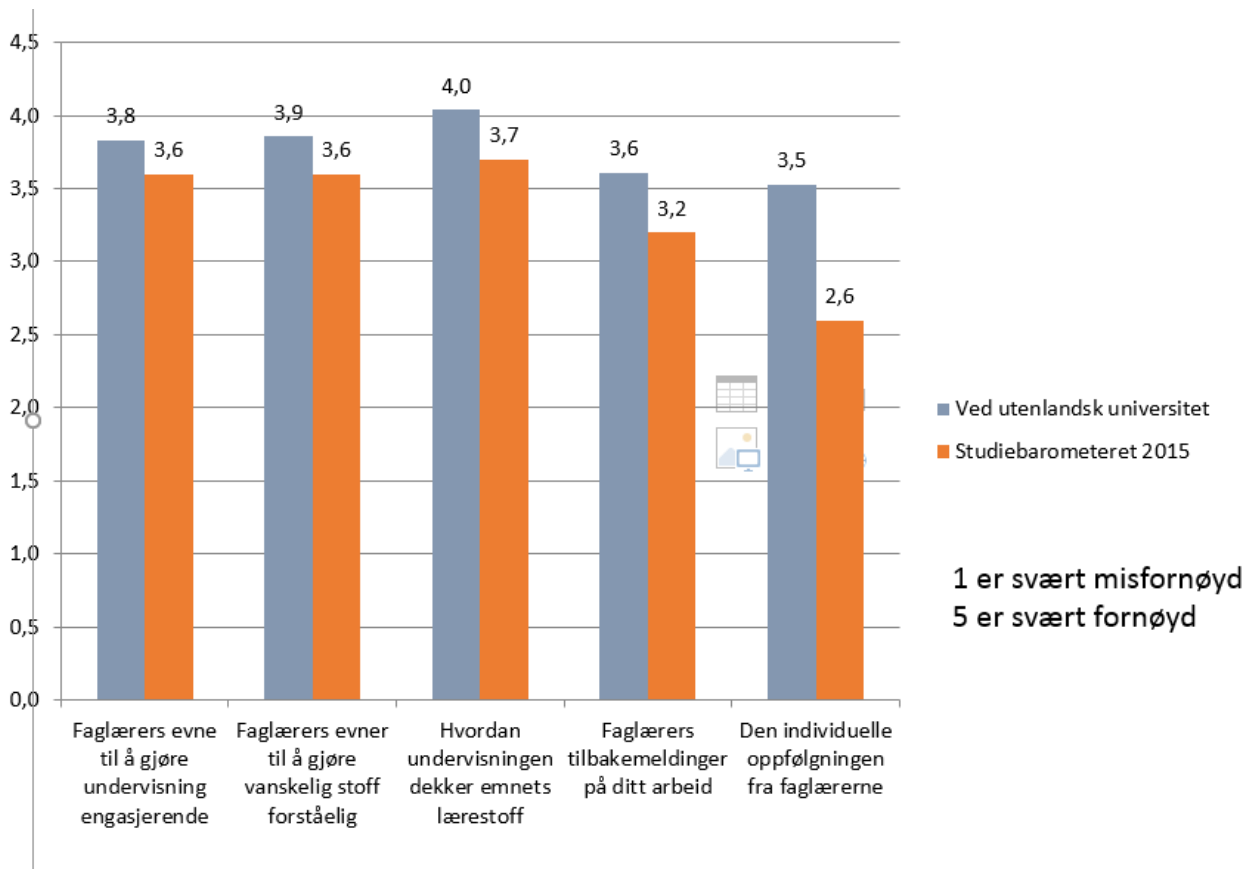
Tall fra de siste årene viser en stigende tendens i innreisende studenter, og de to siste årene også for utreisende:

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Innreisende	148	148	140	159	183	202	218	209	239
Utreisende	94	105	78	94	117	113	91	144	153

Tabell 3: Utvekslingsstudenter (Tableau)

De mest populære utreiselandene er de engelskspråklige med australske universiteter på toppen. Det er gjennomført spørreundersøkelser blant de utreisende studentene hvert år siden 2014. Svarprosenten er rundt 70, og resultatene er stabile fra år til år. Studentene oppgir at den viktigste grunnen for å velge et spesifikt studiested er byen det ligger i (over 60%), og 90 % vil anbefale studiestedet til andre. Utenlandskonsulenten ved fakultetet oppgis som den viktigste informasjonskilden, etterfulgt av informasjon på nett og erfaringer fra tidligere utvekslingsstudenter. Studentene oppgir at de er mest fornøyd med administrasjonens hjelp før avreise, mens fagmiljøet synes å være lite involvert i prosessen.

For dem som reiser, er utvekslingsoppholdet en suksesshistorie! 100 % av dem som svarer på fakultetets undersøkelse vil anbefale sine medstudenter å reise på utveksling. Over 70 % er fornøyd med det faglige tilbudet og de returnerer til UiO med 30 ESCT (studiepoeng) som er full studieprogresjon. Det er også interessant at rundt 70 % er fornøyd eller svært fornøyd med interaksjonen og tilgjengeligheten til faglærere ved vertsuniversitetet. Dette er jevnt over bedre resultat enn studentene som er hjemme gir. I blant annet Studiebarometeret går interaksjon med faglærer igjen som en av de tingene studentene er minst fornøyd med, ref. tabell neste side.

Tabell 4: Sammenligning: Resultat fra Studiebarometeret for master i rettsvitenskap og undersøkelsen for utreisende

På spørsmål om hva Det juridiske fakultet kan lære av studiestedet studentene utvekslet til, går følgende tema hyppigst igjen i svarene:

- Mer kontakt mellom lærer og student
- Mer tilgjengelige faglig ansatte
- Bedre faglig oppfølging av studenter
- Færre studenter på grupper/mer gruppeundervisning
- Mer variert undervisning, diskusjoner og muntlig framlegg
- Mer praktisk fokus
- Ulike eksamensformer

Fakultetet satte i 2017 ned en gruppe som skal utarbeide en helhetlig internasjonaliseringsstrategi. Gruppen skal levere sine anbefalinger våren 2018, og skal blant annet:

- Vurdere tiltak som sikrer en bedre kobling mellom internasjonalt utdannings- og forskningssamarbeid og dermed økt involvering av fagmiljøet
- Vurdere ønsket nivå på antall inn- og utreisende utvekslingsstudenter på fakultetet
- Vurdere tiltak for økt involvering av fagmiljøet i promoteringen av utvekslingsmulighetene

- Vurdere tiltak for å sikre økt internasjonalisering hjemme samt bedre integrasjon av fakultetets internasjonale studenter
- Vurdere om de eksisterende kriteriene for innpassing av utenlandske juridiske mastergrader (LLM) kan gjøres mer fleksible, slik at flere jusstudenter velger å erstatte 5. studieåret med en LLM
- Vurdere etableringen av praksisordning for både inn- og utreisende studenter

7 LÆRINGSMILJØ

Med læringsmiljø menes alle institusjonelle og organisatoriske betingelser som bidrar til studentens læring. Læringsmiljø omfatter både fysiske og psykososiale faktorer.

Resultatene fra Studiebarometeret 2017 viser at rettsvitenskapsstudentene, i likhet med andre UiO-studenter, er spesielt fornøyde med informasjonen på studieprogrammet og med bibliotekstjenestene. Det de er minst fornøyde med er miljø - både mellom studenter og mellom faglige og studenter, tilbakemelding og veiledning samt mulighet til å påvirke innhold og opplegg i studieprogrammet og hvordan kritikk og synspunkter fra studentene blir fulgt opp.

7.1 INFRASTRUKTUR

Det juridiske fakultet holder til i diverse eide og leide bygninger i sentrum. Deriblant de fredete bygningene på Karl Johan som er Norges eldste universitetsbygninger, tatt i bruk i 1851. Det er historisk sus over lokalene, men de er ikke så godt egnet til dagens behov. Et nytt bygg er dermed under oppføring, og i løpet av senhøsten 2019 vil studentene kunne flytte inn i Domus Juridica på Tullinløkka. Her vil det blant legges vekt på fleksible undervisningsrom som er bedre egnet for samhandling og varierte læringsaktiviteter. Det vurderes også om det skal lages et eget område hvor lærere og studenter kan møtes uten avtale og utenfor undervisningen – en slags «bemannet fagsofa».

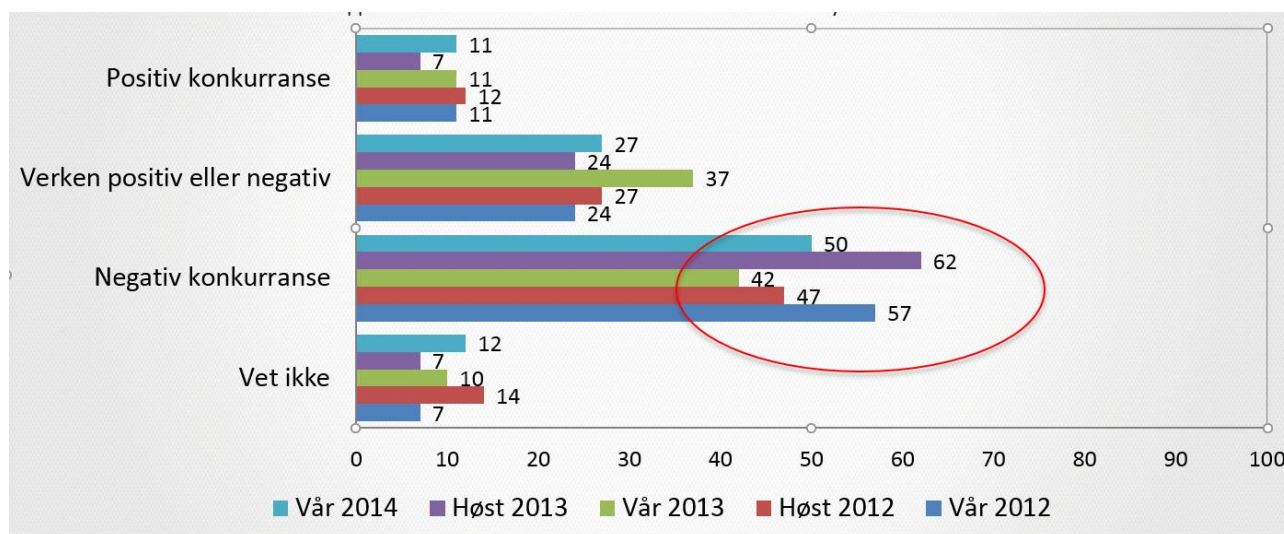
7.2 KARAKTERPRESS

Karakterpresset på jusstudiet oppleves som høyt av mange studenter, og mange har høye ambisjoner på egne vegne. I Studiebarometeret oppgir nærmere 90 % av respondentene at deres mål er å få bedre karakterer enn gjennomsnittet. Dette kan ses i sammenheng med at rettsvitenskap ved UiO er et studieprogram med høy inntakskvalitet. Våre studenter er vant med å være best eller blant de beste fra sine kull på videregående skole. Studieprogrammet er også blant de mest populære i høyere utdanning i Norge, og det er nærmere 6 kvalifiserte søkere per studieplass.

STUDIEPRO..	ARSTALL	TERMINKO..	Studieplasser	Søkere	1.prioritet	antall 1. pri pr studieplass	kval. 1. pri pr studieplass	Fått tilbud (NOM)	Svart ja	Andel ja av tilbud	Møtt
JFM5-RV Ret	2013	HØST	430	6 665	2 757	6,41	5,91	803	650	80,9%	576
tsvitenskap (jus)	2014	HØST	430	6 531	2 595	6,03	5,53	779	601	77,2%	544
	2015	HØST	430	6 911	2 727	6,34	5,88	780	593	76,0%	516
	2016	HØST	430	6 454	2 513	5,84	5,56	756	582	77,0%	501
	2017	HØST	430	6 454	2 487	5,78	5,50	741	548	74,0%	480

Tabell 5: Søkere per plass (Tableau)

I Kandidatundersøkelsene 2012-14 beskriver tidligere jusstudenter at det ikke var ukjent at studenter løy om hvilke resultater de hadde oppnådd på eksamen, og at det kun var A og B som var godt nok. Konkurransforholdet mellom studentene oppgis å påvirke vennsforhold, studiegrupper og hvem man kunne snakket åpent med om pensum, tips og erfaringer. De opplevde hverandre som konkurrenter heller enn medstudenter.

Tabell 6: Opplevelse av konkurranseforholdet mellom studentene (Kandidatundersøkelsen 2012-14)

Når det gjelder hva som kan gjøres for å redusere det negative konkurranseforholdet, foreslår studentene selv at det legges mer vekt på samarbeid og gruppeoppgaver i studiet. Andre aktuelle tiltak er å begrense antall ganger det er mulig å ta opp igjen en eksamen, og å skape bevissthet rundt at det er fullt mulig og helt vanlig å få gode jobber uten å være A eller B-kandidat.

7.3 REDUSERE AVSTAND MELLOM LÆRERE OG STUDENTER

Det er en gjennomgående tilbakemelding at studentene synes de har for liten kontakt med faglærer, og at det er for lite tilbakemeldinger og veiledning underveis i studiet. Følgende tiltak er igangsatt for å bedre dette:

- Alle interne faglærere skal ha treffetid en gang i uken. Det skal stå på personpresentasjonen. Tiltaket vurderes som delvis vellykket da det er usikkerhet om hvor mye studentene benytter seg av ordningen, men signaleffekten vurderes uansett som viktig.
- Det er innført spørretimer for 1.-4. studieår. To spørretimer for 1. og 3. studieår i fellesskap og to spørretimer for 2. og 4. studieår i fellesskap pr. semester. Tiltaket har hatt økende oppslutning.
- Studenter inviteres til faglige arrangementer. Tiltaket er i startfasen, og effekten er ikke målt.

7.4 MOTTAGELSE AV NYE STUDENTER - FADDERUKA

SiOs undersøkelse av studentenes helse og trivsel (SHoT) ble sist gjennomført i 2014. Det er igangsatt flere tiltak for å bedre læringsmiljøet som følge av denne undersøkelsen. Deriblant arbeid med fadderuken:

- Det er opprettet en faddergruppe for studenter som ikke føler seg i målgruppen for fadderuken. De deltar på det faglige opplegget, men står fritt til å laget eget sosiale program eller delta på det oppsatte programmet. Dette fungerer godt, men det er vanskelig å finne faddere.
- Det gis tilbud om faddergrupper også til studenter som skal starte på senere studieår. Dette fungerer godt.
- Det er en målsetning at alle arrangementer skal være alkoholfokusfrie.

De ferske studentene blir ellers delt inn i kollokviegrupper basert på gruppen de får tildelt i undervisningsopplegget «Rettskilder til fots». Kollokviegruppen løser oppgaver og diskuterer faglige spørsmål. Gruppen ledes av en viderekommen student.

Det er en egen fadderordning for utvekslings- og LLM-studenter: Buddy. Buddy består av egne arrangementer, UiO-arrangementer og fellesarrangementer sammen med de norske studentene på master i rettsvitenskap. Blant arrangementene kan nevnes skøytegang på Tøyen, aking i Korketrekkeren, sightseeing i Oslo, besøk i Høyesterett og på Stortinget samt praktisk hjelp, informasjon, fester, middager og mye mer.

Buddy får gode tilbakemeldinger. Den største utfordringen er å integrere norske og utenlandske studenter. En av grunnene til dette er at de norske studentene er ferske, og opptatt av å skape seg et nettverk med andre førsteårsstudenter, mens de utenlandske studentene skal følge emner på senere studieår. Det finnes også dedikerte studentforeninger for utenlandsstudentene som har arrangementer gjennom hele semesteret som European Law Students Association (ELSA).

7.5 STUDENTFORENINGER

Det er generell utfordring å engasjere større studentmasser i prosesser vedrørende studiehverdagen. Det er heller ingen stor oppslutning om studentdemokratiet, og deltakelsen ved valg av medlemmer til Juridisk Studentutvalg (JSU) og til UiOs Studentparlament er lav. JSU har representanter inn i alle større prosesser som angår studieprogrammet, og de sitter i fakultetsstyret og i PMR.

Det finnes ellers et stort spekter av studentforeninger for jusstudentene innen idrett, kultur, næringsliv, ideelt arbeid etc. Fakultetet tilrettelegger for foreningenes aktivitet gjennom at:

- Alle lederne i studentforeningene inviteres til møte med studiedekanen hvert semester.
- Studentforeningene har fått en egen kontaktperson i fakultetsadministrasjonen.
- Det er opprettet kontorlokaler for foreninger på fakultetet.
- Det arrangeres foreningsdag hvert semester for informasjon og rekruttering. Dagen har hatt økende oppmøte, men det kan bli bedre.

7.6 STUDENTENES MULIGHET FOR Å GI TILBAKEMELDING PÅ LÆRINGSMILJØET

Det finnes en rekke kanaler for tilbakemelding fra studentene. Det gjennomføres spesifikke undersøkelser for å evaluere endringer som for eksempel innføring av digital eksamen, og den enkelte faglærer gjennomfører underveisevalueringer av sin undervisning. Det gjennomføres også jevnlig emne- og programevalueringer samt kandidat- og arbeidsgiverundersøkelser. I tillegg kommer nasjonale undersøkelser som SHOT og Studiebarometeret. Studenter tar også kontakt med fakultetets infosenter, studie- eller eksamensadministrasjonen, eller de snakker direkte med faglærer. Det arrangeres semestervise referansegrupper hvor ca 10 studenter fra hvert studieår inviteres til samtale med studiedekanen, og det arrangeres egen spørretimer hvor studentene kan møte faglærerne til en uformell prat. Det kanaliseres også tilbakemeldinger gjennom JSU.

Studentene har også mulighet til å melde fra om positive og negative ting i læringsmiljøet gjennom UiOs SI FRA-system. Fakultet har et gjennomsnittlig antall innmeldinger sett i forhold til størrelsen. I 2017 ble det ikke avdekket alvorlige kritikkverdige forhold gjennom SI FRA. De fleste sakene gjaldt klager på låste dører, tilgang til bygg, dårlig luft og lav temperatur i lesesaler, og ble oversendt til Eiendomsavdelingen. En håndfull saker gjaldt læringsmiljøet, og disse går alltid videre til studiedekanen.

Fakultetet ønsker å se på hvordan arbeidet med tilbakemeldinger på læringsmiljø og studiekvalitet kan systemiseres bedre. Et av tiltakene er å få på plass muligheten for strukturerte digitale evalueringer (i CANVAS) fom høst 2018. Minst like viktig som enklere system for evaluering fra studentene, er imidlertid håndteringen av tilbakemeldingene. Her må det jobbes med systematisk oppfølging. Det kan feks dreie seg om å sikre at klager på undervisningskvalitet følges opp overfor faglærer av dennes leder. Og det kan dreie seg om kommunikasjon til studentene om hvilke endringer som vil bli iverksatt som resultat av deres innspill.

7.7 UNIVERSELL UTFORMING OG TILRETTELEGGING

De fysiske lokalene og Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) skal være universelt utformet i henhold til Plan- og bygningsloven og Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. De fredede lokalene på Karl Johan er imidlertid ikke gode med tanke på tilgjengelighet for personer med redusert bevegelighet. Det er tunge dører, høye dørerskler, smale dører, mange trapper og få heiser. Dette løser vi med personlig assistanse fra Eiendomsavdelingen da det ikke er mulig å bygge om på en slik måte at alle kan komme seg frem på egen hånd. Domus Juridica blir bygd med tanke på dette, og vil være en klar forbedring.

Det er flere studenter som søker en eller annen form for tilrettelegging i løpet av studiet. Mange av dem søker om tilrettelegging av eksamen, som utvidet tid, skrivehjelp, enerom og adgang til hvilerom. Fakultetet var tidlig ute med overgang til digital eksamen, hvor man i langsvarsoppgavene også får adgang til staveprogram, og dette har redusert behovet for å søke om tilrettelegging for flere studenter.

Noen studenter gis tilrettelegging i form av å få mulighet til å gjenta kursundervisning og får innvilget redusert progresjon på studiet. Noen få studenter har det vi kaller en student-kontakt. Dette er studenter som på grunn av sykdom har vanskelig for å delta på campus. Fakultetet ansetter da en medstudent som kan kollokvare via skype eller mail. Arbeidet med videoforelesninger og podcast er også sentralt med tanke

på universell utforming. Studenter med f.eks kroniske lidelser, familieforpliktelser eller nedsatt hørsel får på denne måten adgang til nesten alle forelesninger på rettsstudiet enten som video eller lydpodcast, men da uten å måtte søke om det.

8 GJENNOMSTRØMMING

Gjennomføringsgraden for masterstudiet i rettsvitenskap (MiR) er lav. Følgende tabell med tall hentet fra Tableau studiedata følger kullene som startet på MiR våren 2011-høst 2012 og undersøker hvor stor andel av kullet som har oppnådd grad til normert tid:

Kull	Andel fullførte til normert tid	Andel fullførte 5,5 år	Andel fullførte 6 år	Andel fullførte 6,5 år	Andel fullførte 7 år
Start vår 2011	14 %	29 %	42 %	51 %	51 %
Start høst 2011	17 %	34 %	47 %	47 %	
Start vår 2012	21 %	39 %			
Start høst 2012	20 %				

Tabell 7: Gradsopptak (Tableau)

Det er først ved å legge 1,5 år til normert tid at ca. halvparten av studentene på kullet har fullført graden *master i rettsvitenskap*. Hvis vi ser på kullene før dette, finner vi at total gjennomføringsgrad ikke ser ut til å bli særlig høyere enn 60-65 %. Frafallet ligger jevnt over på mellom 20-30 % og de resterende er studenter med svært lav studieprogresjon.

Til sammenligning er gjennomføringsgrad til normert tid på alle 2-årige masterprogrammer ved fakultetet på mellom 51-60 %. På de 1,5-årige engelskspråklige mastergradene varierer tallene mellom 30 og 60 % andel gjennomførte kandidater til normert tid.

En viktig forskjell mellom de 1,5-årige og 2-årige masterprogrammene og vårt 5-årige masterprogram er at studentene som gis opptak til førstnevnte er eldre, har studieerfaring og er trolig mer sikre på studievalget de har tatt. Studenter som får opptak til vårt 5-årige masterprogram kan sammenlignes med andre bachelorstudenter. Vi ser at frafallet er aller høyest mellom 1. og 2. semester. Det kan være fordi studentene ofte kommer rett fra videregående, og trolig er noe mer usikre på hva de faktisk ønsker å studere enn dem som søker på en master.

I 2013 gjennomførte fakultetet en frafallsundersøkelse. Den tok utgangspunkt i de studentene som fikk opptak høsten 2005, og hadde følgende funn:

- Det største frafallet skjer etter 1. og 3. studieår.
- SV og HF er hovedsakelig de fakultetene som tar imot studenter som slutter hos oss.
- Mange studenter på masterstudiet produserer mange studiepoeng, men fullfører ikke graden.
- Gjentak av eksamen er svært høyt.
- Halvparten av studentene bruker lengre tid enn normert.
- 40% av studentene som tas opp slutter eller flytter før fullført grad.

- Eldre studenter bruker lengre tid på studiet og fullfører i mindre grad enn yngre studenter.
- Det er små forskjeller i fullføringsgraden mellom menn og kvinner.
- UiO har noe dårligere fullføringsgrad enn UiB, men noe bedre enn UiT.

En viktig grunn til at studentene på rettsstudiet bruker lengre tid enn normert er gjentak av eksamen. Mellom 40-50 % av alle gjentak ved UiO gjennomføres på juridisk fakultet, og ca 85 % av alle gjentak ved fakultetet skjer på masterstudiet i rettsvitenskap. Dette er til tross for at det er det eneste studieprogrammet ved UiO som har en kvote på frivillige gjentak av eksamen; Studenter på rettsstudiet har kun anledning til å gjenta 4 emner som de tidligere har bestått i løpet av studiet.

Fakultetet har allerede vedtatt følgende tiltak som skal ha en positiv effekt på gjennomstrømming:

- Faste grupper gjennom semesteret
- Økt satsning på muntlig og skriftlig ferdighetstrening
- Målrettet satsing på studiestartprogrammet

Dekanatet vil se videre på tiltak for å øke gjennomstrømmingen.

9 ARBEIDSLIVET

Masterstudiet i rettsvitenskap er en profesjonsutdanning som kvalifiserer til juridiske profesjoner som advokat, dommer og politijurist. Andre aktuelle arbeidsplasser er diverse organisasjoner, offentlig forvaltning, medier og privat næringsliv. Studentene fremhever jobbmuligheter og arbeidslivsrelevans som klare styrker ved studieprogrammet (for eksempel Studiebarometeret).

Det arrangeres semestervise arbeidslivsdager i regi av studentforeningene hvor studentene kan møte ulike arbeidsgivere. Det arrangeres også karrierkurs med fokus på ulike karrierevalg og arbeidsgivere i samarbeid med UiOs Karrieresenter. Det settes opp karrierkurs for studenter på 1. - 3. studieår, og jobbsøker- og intervjukurs for avgangsstudentene hvert semester. Dette fungerer godt og studentene er fornøyde.

Det gjennomføres jevnlig kandidat- og arbeidsgiverundersøkelser. Fakultetet skal opprette et arbeidslivspanel i løpet av våren 2018.

9.1 PRAKSISPLASSER

Fakultet har en liste med rundt 150 aktuelle arbeidsgivere, og hvert semester sier rundt 60 av disse seg villige til å ta imot studenter. Arbeidsplassene er spredt rundt i landet med hovedvekt på østlandsområdet, og er innen både offentlig og privat sektor. På hver arbeidsplass utpekes en jurist som fungerer som studentens veileder i løpet av et seks uker langt praksisopphold.

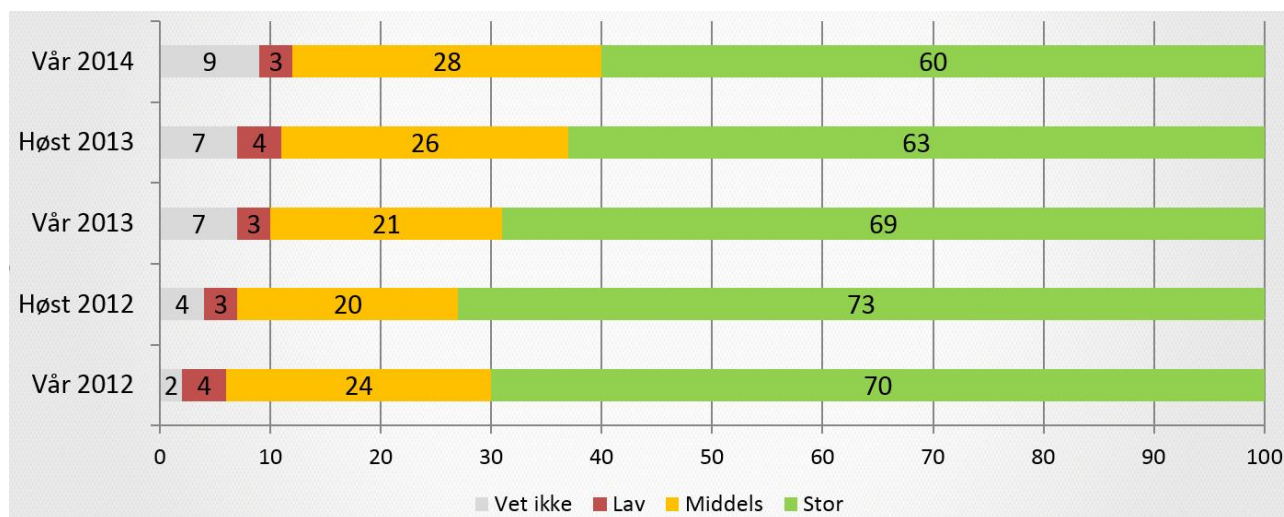
Formålet med ordningen er å gi studenter på studieprogrammet en forståelse for hva praktisk juridisk arbeid går ut på: Hvilke krav yrkeslivet stiller til juridisk kunnskap og juridisk yrkesrolle. Praksisen består av tre elementer - en kortvarig praksisforberedende undervisning, utplasseringsperioden og rapportskrivning. Studenten må gjennomføre alle disse aktivitetene for å få godkjent praksis som valgfag.

Det er ca 100 studenter i året som velger å delta i praksisordningen. Disse er gjennomgående fornøyde, og flere synes erfaringen er så nyttig at den "*burde være obligatorisk*". Det hender også at praksisstudenter får anledning til å skrive en masteroppgave som er relevant for arbeidsgiver, og får kontorplass slik at de kan sitte der under studiet. Andre får deltidsjobb, og noen ender opp som ansatt på sin tidligere praksisplass etter fullført utdanning.

I tillegg til fakultetets praksisplasser, søker mange studenter seg til trainee-ordninger. Det er særlig store advokatfirmaer som tilbyr dette. Firmaene er ofte tydelige på at de ønsker seg A og B-kandidater, og dette bidrar til karakterpresset blant studentene.

9.2 FERDIGE KANDIDATER

Fakultet og Juristforbundet gjennomførte en Kandidatundersøkelse av studenter som var uteksaminert i tidsrommet 2012 – 2014. Nærmere 600 ferske jurister svarte, og av disse hadde ca 20 % benyttet seg av praksisplass, ca. 30 % hadde vært trainee, mens ca 50 % hadde hatt relevant deltidsarbeid. De fleste mente betydningen av praksis for å få jobb, var høy:

Tabell 8: Betydningen av praksis for å få jobb. (Kandidatundersøkelsene 2012-2014)

Undersøkelsen viser også at de fleste begynner å søke jobb mens de studerer, og mange av dem får også jobb før de er ferdige. Et halvt år etter endte studier er det ca 15 % som fortsatt er uten jobb. Over halvparten av de nyutdannede juristene jobber i privat sektor, de fleste i advokatfirma. I statlig sektor er det mest vanlig å få sin første jobb i et direktorat, tilsyn eller etat.

10 KJØNNBALANSE OG INTEGRERING AV KVINNE- OG KJØNNSPERSPEKTIV

Rapporten *Juss og Kjønn* (2017) av Trine Rogg Korsvik og Guro Bøe Linnet ble bestilt av likestillings- og mangfoldsutvalget (LIMU). Rapporten viser at 40 % av alle førsteamanuenser og 30 % av alle professorer som var ansatt ved fakultetet per 2016 var kvinner. Disse tallene står i kontrast til kjønnsfordelingen blant studentene hvor 67 % er kvinner. Det må bemerkes at det i fakultetets tilsettinger siden 2016 har vært en svak overvekt av kvinner.

Rogg og Bøe har også sett på det totale antall forfattere/medforfattere av obligatoriske tekster på masterstudiet i rettsvitenskap:

- Høsten 2016 er det 15 kvinner og 104 menn. Hvis vi ser bort fra de semiobligatoriske emnene, er det 7 kvinner og 70 menn. Det betyr at av de tekstene som er obligatorisk pensum på masterstudiet, er 90,9 % skrevet av menn og 9,1 % av kvinner.
- 7 av 25 obligatoriske fag har tekster på pensum skrevet av kvinnelige forfattere.

Forholdet mellom andelen kvinner og menn som foreleste på rettsstudiet høsten 2016 var:

- 27 menn og 13 kvinner holdt forelesninger i de obligatoriske fagene. Det vil si at andelen mannlige forelesere er 67,5 %.
- Totalt holdes 73,6 % av forelesningene i de obligatoriske fagene av menn, og 26,4 % av kvinner.

Programrådet for masterstudiet i rettsvitenskap (PMR) vedtok i 2015 at vervet som ansvarlig faglærer skulle rulleres blant de ansatte. Rogg og Bøe kommenterer at dette har økt kvinneandelen, og at det på sikt også bør virke positivt inn på andel kvinnelige forelesere og forfattere siden ansvarlig faglærer har ansvar for undervisere og pensum i sitt fag. Fakultetsledelsen må følge med på utviklingen.

I 2017 gjorde PMR videre justeringer i *Instruks for studieårsansvarlig og ansvarlig faglærer* for å poengtere fakultetets ønske om kjønnsbalanse blant de som innehar verv eller foreleser. Dessuten skal aktuelle kjønnsperspektiv inkluderes i fagets læringskrav og litteratur.

Alle ansvarlige faglærere på masterstudiet i rettsvitenskap er blitt bedt om å gjennomgå sitt emne i løpet av våren 2018 og rapportere på hvordan kjønnsperspektivet er ivaretatt. Fakultetet har opprettet en egen arbeidsgruppe som skal fungere som ressurs i dette arbeidet. Det er også publisert en ti punkts liste med konkrete forslag. Arbeidet knyttet til dette vil pågå ut 2018, og er et fokusområde for fakultetsledelsen.

11 RESSURSER

11.1 FASTE VITENSKAPELIGE TILSATTE OG FORHOLDSTALL

Fakultetet har fem institutter og sentre; Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Institutt for offentlig rett, Institutt for privatrett, Nordisk institutt for sjørett og Norsk senter for menneskerettigheter. Det er først og

fremst de ansatte ved Institutt for offentlig rett (IOR), Institutt for privat rett (IFP) og Nordisk institutt for sjørett (NIFS) som har faglig ansvar for rettsstudiet, men det er flere faglærere og undervisere som har fast arbeidsplass ved de andre instituttene/sentrene. Våren 2018 er det til sammen 84 personer tilsatt i faste vitenskapelige stillinger, 66 av disse er tilsatt ved IOR, IFP og NIFS.

Til et hvert tidspunkt er det ca. 2500 aktive studenter på masterstudiet i rettsvitenskap. Forholdstallet mellom student pr årsverk (fast tilsatte i undervisnings- og forskerstillinger) er for 2017 og hele fakultetet 43,5 studenter per fast vitenskapelig tilsatt. For masterstudiet i rettsvitenskap isolert er tallet beregnet til 49,3 studenter per fast vitenskapelig tilsatt. Fakultet har det klart dårligste forholdstallet mellom studenter og faglig ansatte ved UiO. Dette gjelder også uavhengig av om timelærere og andre midlertidig ansatte inkluderes i regnestykket.

Det høye forholdstallet mellom studenter og fast ansatte medfører at fakultetet har en svært høy ekstern lærerandel. I forbindelse med et prosjekt knyttet til regler for godskrivning av undervisning ble intern og ekstern lærerandel på studiet gjennomgått. Tall fra våren 2016 viste at ekstern lærerandel på undervisning på masterstudiet i rettsvitenskap samlet sett ligger på ca. 50-55 %. På valgemnene er ekstern lærerandel på ca 20 %. Det vil si at den reelle andelen eksterne timelærere på de obligatoriske emnene er enda høyere enn 50 %. På eksamenssiden budsjetter fakultetet med en intern sensorandel på mellom 10-30 %. Også her er den høye eksterne sensorandelen begrunnet i forholdstallet mellom studenter og fast ansatte.

Det må poengteres at det er ønskelig med undervisere fra arbeidslivet. De har høy kompetanse og praktisk erfaring, noe som bringer mye positivt inn i undervisningen. Samtidig kan det stilles spørsmål ved om studiet i rettsvitenskap innfrir kravene slik de fremsettes i NOKUTs studietilsynsforordning § 2-3:

(1) Fagmiljøet tilknyttet studietilbudet skal ha en størrelse som står i forhold til antall studenter og studiets egenart, være kompetansemessig stabilt over tid og ha en sammensetning som dekker de fag og emner som inngår i studietilbudet.

(4) Minst 50 prosent av årsverkene tilknyttet studietilbudet skal utgjøres av ansatte i hovedstilling ved institusjonen. Av disse skal det være ansatte med førstestillingskompetanse i de sentrale delene av studietilbudet. I tillegg gjelder følgende krav til fagmiljøets kompetansenivå:

a) For studietilbud på bachelorgradsnivå skal fagmiljøet tilknyttet studiet bestå av minst 20 prosent ansatte med førstestillingskompetanse.

b) For studietilbud på mastergradsnivå skal 50 prosent av fagmiljøet tilknyttet studiet bestå av ansatte med førstestillingskompetanse, hvorav minst 10 prosent med professor- eller dosentkompetanse.

Forskriften stiller krav til høyere krav til andel ansatte med førstestillingskompetanse på masternivå. I en profesjonsutdanning som rettsvitenskap hvor hele det femårige løpet er integrert (= ikke delt inn i bachelor og master), har fakultet bevisst satt inn fast vitenskapelige ansatte i starten av studiet. Vi har erfart at det er viktig at de nye studentene møter sterk faglig kompetanse fra første stund.

Forholdstallene ved rettsvitenskap bidrar til å konservere tradisjonelle undervisnings- og vurderingsformer; Med store studentkull er det ressursbesparende å holde forelesninger heller enn å tilby en større andel av

interaktiv undervisning i mindre grupper, og den tradisjonelle skoleeksamen er den med lavest sensurkostnader.

11.2 ADMINISTRASJONEN

Rettsstudiet administreres av studie- og eksamensadministrasjonen på fakultetet som består av 22 årsverk. Fakultetsadministrasjonen er delt inn i en studieseksjon og en eksamensseksjon. I tillegg har vi et informasjonssenter som er kontaktpunktet for studenter som har spørsmål eller søknader knyttet til studiet. Studieseksjonen planlegger blant annet undervisning på studieårsemner og valgemner, og veileder innreisende og utreisende utvekslingsstudenter. Eksamensseksjonen administrerer blant annet eksamensgjennomføringen, oppgaveutvalg og søknader fra studenter om eksempelvis tilrettelegging til eksamen. Det er tilsatt en studieveileder i hver av seksjonen. De ulike ansatte i Studieseksjonen og Eksamensseksjonen har som hovedregel ansvar for ett eller to studieår.

Denne delingen mellom undervisning og eksamen skiller seg noe fra hvordan studieadministrasjon oftest er organisert ved Universitetet i Oslo. Ved flere andre fakultet er eksamensadministrasjonen sentralisert som hos juss, men undervisningsplanlegging og studieveiledning er tilknyttet instituttene. Årsaken til at rettsvitenskapsstudiet administreres fra fakultetet, er først og fremst dets egenart som profesjonsstudium med faglige bidrag fra flere institutt og sentre. Fakultetsadministrasjonen sitter samlet i ett bygg hvor ingen vitenskapelige har sitt faste arbeidssted. Dette gir utfordringer knyttet til fysisk avstand mellom vitenskapelige og administrasjonen. Det er også ulike administrativt ansatte som jobber med samme studieår, noe som kan oppleves uoversiktlig for faglærerne. Organiseringen setter også større krav til koordinering mellom instituttledelsen hvor arbeidsgiveransvaret ligger, og fakultetsnivået hvor undervisning og vurdering administreres. Fakultetet ønsker å se på hvordan personaloppfølging kan samordnes bedre.

11.3 PROGRAMRÅD OG FAGLIGE VERV

I henhold til NOKUTs krav til fagmiljø skal fagmiljøet ha en tydelig faglig ledelse med et definert ansvar for kvalitetssikring- og utvikling av studiet jf. Studietilsynsforordningen § 2-3 (3).

Dette dekkes av Programrådet for masterstudiet i rettsvitenskap (PMR) som har det overordnede faglige ansvaret for studiet. PMRs leder er prodekan for studier. Videre består rådet av representanter fra hvert studieår (studieårsansvarlige), en representant for de engelskspråklige masterprogrammene, en representant fra administrasjonen og to studentrepresentanter fra Juridisk studentutvalg. PMR er delegert det koordinerende og overordnede ansvaret for rettsstudiet, herunder behandling av de faglige rammene, viktige prioriteringer og opplegg for kvalitetssikring.

Ved fakultetet har hvert emne og hvert fag en ansvarlig faglærer, og ideelt flere faglærere slik at det er en aktiv faggruppe. I henhold til instruks for ansvarlig faglærer har vedkommende det overordnede ansvaret for sitt fag; Herunder ansvar for læringskrav, litteratur, eksamensoppgave, læresituasjonen og fordeling av undervisning.

12 BAKGRUNNSMATERIALE (*IKKE FERDIG*)

- Studiebarometeret 2017
- Evalueringsrapport utreisende studenter 2014-15
- Læringsmiljøundersøkelsen fra 2012
- Tilsynssensors rapport fra 1. studieår
- Tilsynssensors rapport fra 2. studieår
- Tilsynssensors rapport fra 3. studieår
- Tilsynssensors rapport fra 4. studieår
- Studiebarometeret 2017 og tidligere notat
- Eksamensrapport 2015
- Dekanvedtak JF 2018/12: Vedtak om endringer på bakgrunn av valgmennegruppens anbefalinger
- Notat om oppfølging av styrets vedtak av 25.11.08 om reduserte opptaksrammer og økonomisk styrking av JUS
- publisert en ti punkts liste med konkrete forslag.: kjønnsbalanse
- Arbeidsgruppen for valgmenner
- SHOT 2014
- Rapporten *Juss og Kjønn (2017)* av Trine Rogg Korsvik og Guro Bøe Linnet

Tallmaterialet er i hovedsak hentet fra DBH (database for statistikk om høyere utdanning) og statistikkverktøyet for studiedata, Tableau.

Til: PMR

Dato:19.04.2018

Saksbehandler:

Anne-Brit Strandset

Forslag til endringer i litteratur, hjelpemidler, læringsutbytte og fagbeskrivelser for høsten 2018.

Det er innkommet forslag til endringer i litteratur og læringsutbytte fra studieårsansvarlige og ansvarlige faglærere. Endringsforslagene presenteres i dette notatet, sortert etter studieår i kronologisk rekkefølge. Vedtatte endringer vil normalt ikke tre i kraft før påfølgende semester.

INNHOLDSLISTE

Side: 2-3.....	FØRSTE STUDIEÅR
	1. JUS1211 fast eiendom
Side: 3-10	ANDRE STUDIEÅR
	1. JUS2211 forvaltningsrett
Side 10-	TREDJE STUDIEÅR
Side 10-19.....	FJERDE STUDIEÅR
	1. JUS4122 rettssosiologi
	2. JUS4211 Sivilprosess
Side 19-22	NORSKE VALGEMNER
	1. JUR1511/JUS5511 Arbeidsrett

2. **JUR1280/JUS5280 Internasjonal privatrett**
3. **JUS5980 Skatterett II**
4. **JUS5982 Skatterett III**

Side: 22-39.....**ENGELSKE VALGEMNER**

1. **JUS5680 Internet Governance**
2. **JUS5540 Public International law**
3. **JUS5641 Electronic Communications Law**
4. **JUS5870 Arbeidsrett**

Side: 39-40.....**EMNELEVERANSER TIL ANDRE STUDIEPROGRAM**

1. **HUMR5502 Menneskerettigheter**
2. **HUMR5131 Menneskerettigheter**
3. **HUMR5132 Human Rights Law in Context**

FØRSTE STUDIEÅR

JUS1211 fast eiendoms rettsforhold:

Faglærer: Geir Stenseth

Forslag om alternativ hovedlitteratur til faget Fast eiendoms rettsforhold (JUS1211) - kommentar av faglærer Eirik Østerud

Ansvarlig faglærer Geir Stenseth har fremmet forslag om ny alternativ hovedlitteratur til fagområdet Fast eiendoms rettsforhold på JUS1211 med virkning fra og med høsten 2018. Forslaget er fremmet etter høring av øvrige faglærere Endre Stavang og undertegnede. Jeg er forespurt om å gi en skriftlig kommentar til forslaget.

Forslaget innebærer at følgende inntas som alternativ hovedlitteratur:

- Endre Stavang & Geir Stenseth, *Fast Eiendoms Tingsrett*, Gyldendal Juridisk, Oslo 2016. (316 s). (Stavang/Stenseth)
- Kirsti Strøm Bull & Nikolai K. Winge, *Fast eiendoms rettsforhold -Kort forklart*, 2. utg., Oslo 2015, kapittel 4.3 (Allmenninger), 4.6 (Allemannsrett), 5 (Det offentliges regulering vedrørende fast eiendom og 11 (Tomtefeste). (35 s). (Bull/Winge)

Forslaget er et tiltenkt alternativ til gjeldende hovedlitteratur Thor Falkanger, *Fast eiendoms rettsforhold*, 5. utgave Oslo 2016. (Falkanger 2016)

Både Falkanger 2016 og forslaget Stavang/Stenseth + Bull/Winge vil, etter den gjennomførte fagutvidelsen våren 2018, suppleres med følgende:

- Hans Chr. Bugge: *Lærebok i miljøforvaltningsrett*, 4. utg., Universitetsforlaget 2015, pkt 8,6 og 8.9 (21 s) (Bugge)
eller
Inge Lorange Backer, *Innføring i naturressurs- og miljørett*, 5. utg., Gyldendal 2011, kapittel X, avsnitt 7 («Erstatning til grunneiere og rettighetshavere») og kap X, avsnitt 4 («Artsforvaltning») (10 s) (Backer)
- Sven Ole Fagernæs: "Høyesteretts rolle ved utviklingen av ekspropriasjons- og reguleringsretten - en juridisk historie om bygging av et land", *Festskrift til Høyesterett, Lov Sannhet Rett*, Universitetsforlaget 2015, side 650-680. (30 s) (Fagernæs)
- Thor Falkanger, *Landbruksrett*, Universitetsforlaget 2013, kapittel 8 (Beite og beitearealer) (7 sider) og kapittel 12 (Jakt og fangst og fiske) (13 s) (Falkanger 2013)

Stavang/Stenseths bok er blant annet tiltenkt som basislitteratur i statisk tingsrett for jusstudenter. Boken er allerede obligatorisk pensumlitteratur i faget Tingsrett ved Høgskolen i Innlandet.

Forslaget Stavang/Stenseth dekker læringskravtemaene angitt med dybdekravet «god kunnskap om» før fagutvidelsen våren 2018. Stavang/Stenseth inneholder også et kapittel om ekspropriasjon og offentlige rådighetsreguleringer. Dette temaet ble inntatt i læringskravene våren 2018. Øvrige temaer etter fagutvidelsen våren 2018 dekkes av Bugge el. Backer/Fagernæs/Falkanger 2013. Tilsvarende er tilfellet for Falkanger 2016.

I Stavang/Stenseth er læringskravtemaene angitt med dybdekravet «kunnskap om» omhandlet i varierende grad. I Bull/Winge behandles disse temaene i tråd med kunnskapskravet.

I både Falkanger 2016 og i Stavang/Stenseth behandles sentrale læringskrav oversiktlig, grundig og pedagogisk. Forfatterens dekning og betoning av ulike undertemaer varierer naturlig nok noe. I Falkanger 2016 er fremstillingen av temaer angitt under læringskravene med betegnelsen «kunnskap om» for øvrig mer omfattende enn i Bull/Winge og mer omfattende enn skillet mellom «god kunnskap» og «kunnskap» tilsier.

Falkanger 2016 og Stavang/Stenseth skiller seg fra hverandre i fremstillingsform. I Falkanger 2016 er innfallsvinkelen mer rendyrket rettsdogmatisk og nasjonal. I Stavang/Stenseth er perspektivet videre og den rettsdogmatiske fremstillingen suppleres undertiden med rettsfilosofiske, rettsøkonomiske, rettshistoriske og komparative kommentarer og betraktninger. Både Falkanger 2016 og Stavang/Stenseth inneholder grundige kilderegistre.

Forslaget til ny alternativ hovedlitteratur dekker etter dette fagområdets læringskrav. Forslaget er et godt alternativ til gjeldende hovedlitteratur. Det er en fordel at fremstillingsformene i forslaget og i gjeldende hovedlitteratur er noe forskjellige da alternativene formentlig vil appellere til ulike studenter. At studentene velger, eksponeres for og diskuterer ulike fremstillingsformer kan bidra til å øke deres læringsutbytte.

Jeg anbefaler derfor at forslaget til ny alternativ hovedlitteratur til fagområdet Fast eiendoms rettsforhold i JUS1211 vedtas.

Eirik Østerud (faglærer i Fast eiendoms rettsforhold)

5. april 2018

Forslag til endring i litteratur (både hovedlitteratur, støttelitteratur og tillegglitteratur. Merk at det kun er hovedlitteratur som omfattes av sidetallsnormen. Antall sidetall må fylles inn):

- (1) Forslag til alternativ hovedlitteratur (alternativt til Thor Falkanger: Fast eiendoms rettsforhold, Universitetsforlaget, 5. utgave, Oslo 2016):

Endre Stavang og Geir Stenseth: Fast eiendoms tingsrett, Gyldendal Juridisk, Oslo 2016. 316 sider.

Boken vil fullt ut dekke de læringskrav studentene skal ha «god kunnskap om» (bortsett fra de nye læringskravene fra våren 2018, som vil bli dekket gjennom eget kompendium som tillegg både til denne boken og Falkangers bok)

De læringskrav i faget som studentene skal ha «kunnskap om» dekkes også i den foreslåtte boken, men da gjerne delvis og knyttet til et annet overordnet tema. For i tillegg å gi studentene samlede oversikter over

de læringskrav studentene skal ha «kunnskap om», foreslås at den nye alternative hovedlitteraturen suppleres med:

Kirsti Strøm Bull og Nikolai K. Winge: Fast eiendoms rettsforhold: kort forklart, Universitetsforlaget, 2. utg., Oslo 2015 kapittel 4.3 (Allmenninger), 4.6 («Allemannsrett»), 5 («Det offentliges regulering vedrørende fast eiendom») og 11 («Tomtefeste»). Til sammen 35 sider

Strøm Bull og Winges bok er eksisterende innføringslitteratur som studentene antas å skaffe seg under enhver omstendighet.

Samlet vil den alternative hovedlitteraturen da representere 422 /411 sider, dvs. avrundet 38 sider per studiepoeng, som følger:

Endre Stavang og Geir Stenseth, Fast eiendoms tingsrett: 316 sider

Kirsti Strøm Bull og Nikolai K. Winge, Fast eiendoms rettsforhold: kort forklart: 35 sider

Kompendiumlitteratur: henholdsvis 71 sider (alternativ Bugge) eller 60 sider (alternativ Backer)

Som vedlegg følger en kommentar fra faglærer Eirik Østerud til forslaget til alternativ hovedlitteratur.

(1) Rettelse i nåværende hovedlitteratur:

Nåværende hovedlitteratur av Thor Falkanger er i de publiserte læringskravene angitt med uriktig utgivelsesårstall. Rett angivelse skal være:

Thor Falkanger: Fast eiendoms rettsforhold, 5. utgave, Oslo 2016.

Totalt antall sider hovedlitteratur:

422/411 sider / 11 studiepoeng

ANDRE STUDIEÅR

JUS2211 Forvaltningsrett:

Ansvarlig lærer:

Her er gjeldende kunnskapskrav – med forslag om endringer ut fra de pensumendringene som ble gjort i fjor:

Alminnelig forvaltningsrett

Beskrivelse av fagområdet

Den alminnelige forvaltningsrett handler om den offentlige forvaltning og dens forhold til borgerne. Emnet viser hvordan problemstillinger av generell karakter trer frem på tvers av de tallrike rettsreglene i den spesielle forvaltningsrett og hvordan alminnelig rettskildelære preger arbeidet med dette stoffet – gjennom lovtolkning og på annen måte.

På grunnlag av de konstitusjonelle reglene behandles de sentrale reglene om organisasjon og oppgaver, saksbehandling og materiell kompetanse i den offentlige forvaltning. Reglene om forvaltningsvedtak behandles særlig inngående. Også EØS-retten og internasjonale menneskerettigheter trekkes inn (som del av norsk rett) der de etter sitt eget innhold hører hjemme i den alminnelige forvaltningsrett.

Emnet skal gi en del av grunnlaget for studiet av miljørett og velferdsrett, og en del av eksemplene som skal belyse de alminnelige problemstillinger er hentet derfra.

Hva lærer du?

Kunnskaper

Studenten skal ha god forståelse av:

- Forholdet mellom alminnelig og spesiell forvaltningsrett
- Sentrale hensyn ved vurdering av forvaltningens oppbygning og virksomhet (særlig rettssikkerhet, styring og effektivitet)
- Reglene om delegasjon og intern styring i forvaltningen
- Reglene om offentlighet
- Forvaltningslovens sentrale regler, særlig om anvendelsesområde, utredningsplikt, habilitet, varsling, partsoffentlighet, vedtak, underretning, begrunnelse og klage
- Reglene om omgjøring av forvaltningsvedtak
- Kravet til rettslig grunnlag for avgjørelser (kompetanse) og faktiske handlinger (tillatelse), herunder legalitetsprinsippet
- Reglene om vilkår for begunstigende forvaltningsavgjørelser

- Hjemmelstolkning og grensene for forvaltningens materielle kompetanse, herunder skillet mellom kompetanse og frihet til (ikke) å bruke den, og kravet til korrekte fakta
- Reglene om ugyldighet
- Domstolens kompetanse til å prøve forvaltningens konkrete lovanvendelse (subsumsjonen) og deres tilbakeholdenhet med å bruke kompetansen

Studenten skal ha kjennskap til:

- Forvaltningens oppbygning og oppgaver
- Tjenestemennenes lojalitetsplikt og yringsfrihet
- Forvaltningens virkemidler (forbud, påbud, tillatelser, vilkår, økonomiske ytelser, tjenester m.v.)
- Forvaltningens regler om forskrifter
- Reglene om forvaltningens bruk av løfter og avtaler
- Reglene om erstatning for ugyldige forvaltningsvedtak
- Generelle og prinsipielle spørsmål om domstolens kompetanse til å prøve forvaltningens lovanvendelse
- Systemet for tilsyn og kontroll med forvaltningen, derunder statskontroll med kommunene, Sivilombudsmannens kontroll og hvordan forvaltningsrettslige spørsmål kommer opp for og skal behandles av domstolene
- Etske spørsmål som ansatte i offentlig forvaltning kan bli stilt overfor

Ferdigheter

Ut fra en forståelse av forvaltningsrettens begreper, perspektiver og struktur, skal studenten kunne:

- Identifisere forvaltningsrettslige problemstillinger i et saksforhold
- Drøfte og løse slike problemstillinger

- Analysere forvaltningsvedtak og vurdere vedtakenes gyldighet i lys av rammer gitt i Grunnloven, menneskerettighetskonvensjoner, lover og forskrifter
- Formulere og formidle kunnskaper om forvaltningsrettslige problemstillinger
- Drøfte og ta stilling til rettslige og rettspolitiske spørsmål som ligger i skjæringspunktet mellom hensynet til rettssikkerhet, demokrati og offentlig styring
- Reflektere over etiske problemstillinger i forvaltningen

Generell kompetanse

Studenten skal kunne:

- Forholde seg til forvaltningsrettslige spørsmål som de møter senere i studiet og i praksis, i saksbehandling, rådgivning og utredning
- Håndtere samspillet mellom privat og offentlig rett i forholdet mellom forvaltning og borger

Se semestersiden for [hoved- og tillegglitteratur](#)

Hoved- og tillegglitteratur

Torstein Eckhoff og Eivind Smith; Forvaltningsrett, 10. utgave Universitetsforlaget 2014

Kapitler som dekker temaer studentene skal ha «god forståelse» av:

Kapittel 1 Presentasjon av forvaltningsretten (17 s)

Kapittel 2 Noen grunnbegreper (14 s)

Kapittel 3 Momenter til vurderingen av forvaltningens virksomhet (12 s)

Kapittel 6 Forvaltningsorganene (20 s)

Kapittel 8 Organisasjons- og instruksjonsmyndighet (23 s)

Kapittel 9 Delegasjon og annen kompetansetildeling (15 s)

Kapittel 11 Generelle krav til forvaltningens saksbehandling (13 s)

Kapittel 12 Habilitet (14 s)

Kapittel 13 Offentlighet for forvaltningens saksdokumenter (16 s)

Kapittel 15 Forvaltningsloven og andre regler om saksbehandlingen (7 s)

Kapittel 16 Noen grunnbegreper i forvaltningsprosessen (12 s)

Kapittel 17 Forberedelse av enkeltvedtak (18 s)

Kapittel 18 Vedtak, begrunnelse og underretning (8 s)

Kapittel 19 Klage til overordnet forvaltningsorgan (14 s)

Kapittel 20 Omgjøring uten klage (13 s)

Kapittel 23 Rettslig grunnlag for forvaltningens virksomhet Legalitetsprinsippet mv. (24 s)

Kapittel 24 Hvor lang rekke forvaltningens kompetanse? Myndighetsoverskridelse (49 s)

Kapittel 25 Kompetanse til å sette vilkår som medfører plikter (8 s)

Kapittel 29 Ugyldighetsgrunner (16 s)

Kapittel 33 punkt III Domstolskontroll (6 s)

Sum antall sider: 349

Kapitler som dekker temaer som studentene skal ha «kjennskap» til:

Kapittel 4 Forvaltningens oppgaver og virkemidler (17 s)

Kapittel 7 Offentlige tjenesteforhold og verv (22 s)

Kapittel 10 Bevillingsmyndighet og kompetanse til å påføre stat og kommune økonomiske forpliktelser (11 s)

Kapittel 14 Taushetsplikt til vern for private interesser (7 s)

Kapittel 22 Forvaltningslovens regler om forskrifter (15 s)

Kapittel 26 Avtalekompetanse mv. (17 s)

Kapittel 27 Konesjoner og andre tillatelser (12 s)

Kapittel 30 Følger av ugyldighet (15 s)

Kapittel 32 Tilsyn og kontroll med forvaltningen mv (19 s)

Kapittel 33 punkt I, II, IV, V, VI Domstolskontroll (16 s)

Sum antall sider: 151

Pensum utgjør til sammen 500 sider

Kapitler som faller utenfor pensum:

Kapittel 5 Forvaltningens historiske utvikling (13 s)

Kapittel 21 Dekning av saksomkostninger (3 s)

Kapittel 28 Støtte, tjenesteytelser og monopolisert forretningsvirksomhet (10 s)

Kapittel 31 Håndheving av vedtak og regler (6 s)

eller

Hans Petter Graver; Alminnelig forvaltningsrett, 4. utgave Universitetsforlaget 2015

Kapitler som dekker temaer studentene skal ha «god forståelse» av:

Kapittel 1 Innledning (9 s)

Kapittel 4 Grunnleggende forvaltningsrettslige prinsipper (2 s)

Kapittel 5 Legalitet (9 s)

Kapittel 6 Kontradiksjon og forsvarlig saksbehandling (24 s)

Kapittel 7 Nøytralitet og saklighet (16 s)

Kapittel 8 Forholdsmessighet (10 s)

Kapittel 9 Innholdsmessige prinsipper (9 s)

Kapittel 11 Reglene om instruksjonsmyndighet (21 s)

Kapittel 12 Reglene om delegering av myndighet (8 s)

Kapittel 15 Forvaltningsskjønnet (27 s)

Kapittel 16 Vilkår (14 s)

Kapittel 18 Forvaltningsloven og offentleglova (7 s)

Kapittel 19 Forvaltningslovens virkeområde (9 s)

Kapittel 20 Habilitet (18 s)

Kapittel 21 Informasjonsregler: innsynsrett og taushetsplikt (26 s)

Kapittel 22 Forvaltningens informasjons- og veiledningsplikt (21 s)

Kapittel 23 Virkeområde til forvaltningslovens regler om enkeltvedtak (16 s)

Kapittel 24 Partsbegrepet (5 s)

Kapittel 25 Saksbehandling enkeltvedtak – generelle synspunkter (8 s)

Kapittel 26 Kontradiksjon, varsel, innsyn og uttalerett (45 s)

Kapittel 28 Krav til avgjørelsen (7 s)

Kapittel 29 punkt 29.1 til 29.8 Administrativ overprøving – omgjøringsadgang (38 s)

Kapittel 31 Ugyldighet (26 s)

Sum antall sider: 375

Kapitler som dekker temaer som studentene skal ha «kjennskap» til:

Kapittel 2 Etikk (17 s)

Kapittel 3 Forvaltningens oppgaver (28 s)

Kapittel 10 Organisering av forvaltningen (9 s)

Kapittel 13 Forvaltningens virkemidler (10 s)

Kapittel 14 Virkemidlenes rettsgrunnlag (35 s)

Kapittel 17 Uskrevne krav til saksbehandlingen (8 s)

Kapittel 30 Saksbehandling ved forskrifter (7 s)

Kapittel 32 Det offentliges erstatningsansvar (19 s)

Kapittel 33 Systemer for tilsyn og kontroll med forvaltningen (6 s)

Sum antall sider: 139

Pensum utgjør til sammen 514 sider

Kapitler som faller utenfor pensum:

Kapittel 27 Bevis og vurdering av faktum (16 s)

Kapittel 29 punkt 29.9 Administrativ overprøving – omgjøringsadgang (10 s)

FJERDE STUDIEÅR

JUS4122 Retssosiologi:**Ansvarlig faglærer:****Hovedlitteratur**

Litteraturen finner man i boken "Rettsociologi - klassiske og moderne perspektiver", av Hammerslev og Rask Madsen (red) og "Retten i Samfunnet. En innføring i rettsosiologi av Thomas Mathisen, samt artikler som er elektronisk tilgjengelig.

1. Introduksjon

Hammerslev, Ole og Rask-Madsen, Mikael (2013) Introduction. I: Hammerslev og Rask Madsen (red.), Rettsociologi – klassiske og moderne perspektiver. Hans Reitzels Forlag: København, s. 13-31.

Sand, Inger Johanne (2017) **Kapittel 5, Retten som tekster og Språk I Rett, samfunn og legitimitet**, Oslo: Universitetsforlaget, 2017

Mathiesen, Thomas (2011). Retten i Samfunnet. En innføring i rettsosiologi. Pax Forlag. ISBN 978-82-530-3415-7. s. 37-140.

2. Rettsosiologisk teori: rettens form og funksjon, makt og kjønn

Hammerslev, Ole (2013): Max Weber. I: Hammerslev og Rask Madsen (red.), Rettsociologi – klassiske og moderne perspektiver. Hans Reitzels Forlag: København, s. 213 – 232.

Dalberg-Larsen, Jørgen (2013): Jürgen Habermas og den moderne stats krise. I: Hammerslev og Rask Madsen (red.), Rettsociologi – klassiske og moderne perspektiver. Hans Reitzels Forlag: København, s. 297-315.

Hammerslev, Ole og Mathisen, Thomas (2013) Marxistisk Rettsociologi. I: Hammerslev og Rask Madsen (red.), Rettsociologi – klassiske og moderne perspektiver. Hans Reitzels Forlag: København, s. 181-198.

Ugelvik, Thomas (2013). Michel Foucault: juridiske magtformer og det juridiske subjekt, I: Ole Hammerslev & Mikael Rask Madsen (red.), **Rettsociologi**. Hans Reitzels Forlag. ISBN 87-412-5634-4. kapittel.

Solbrække, Kari Nyheim og Helene Aarseth (2006): "Samfunnsvitenskapens forståelser av kjønn". I: *Kjønnforskning : en grunnbok*. Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (red.). Oslo: Universitetsforlaget. S. 63-76

3. Den juridiske profesjon i et sosiologisk perspektiv

Bertilsson, Margareta (2013): Den juridiske profession i et sociologisk perspektiv. I: Hammerslev og Rask Madsen (red.), Rettsociologi – klassiske og moderne perspektiver. Hans Reitzels Forlag: København, s. 659 – 680.

Rinde, Harald (2008): «En næring vokser frem». I Espeli, Næss og Rinde 2008, s. 88-89. I Harald Espeli, Hans Eyvind Næss og Harald Rinde. *Våpendrager og veiviser. Advokatenes historie i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget. S 65-91

Graver, Hans Petter (2018). Dommeren som likte roser. [Lov og Rett](#). ISSN 0024-6980. s 88- 111

4. Velferd og medborgerskap

Baier, Matthias (2013): Nyere Nordisk rettsociologi . I: Hammerslev og Rask Madsen (red.), Rettsociologi – klassiske og moderne perspektiver. Hans Reitzels Forlag: København, s. 139-161.

Skilbrei, May-Len Østbye (2016). Rettighetskamper i prostitusjonsfeltet: Hvem sin rett til hva står på spill?, I: Ingunn Ikdahl & Vibeke Blaker Strand (red.), Rettigheter i velferdsstaten. Begreper, trender, teorier. Gyldendal Juridisk. ISBN 978-82-05-48452-8. Kapittel 8. s 183 – 201

Hellum, Anne og Taj, Farhat (2014): Norsk-pakistanske kvinner i rettslige klemme. I: Hellum/Köhler-Olsen (red.), *Like rettigheter – ulike liv*. Gyldendal: Oslo, s.389-413.

Rønning, Olaf Halvorsen (2018). "Legal Aid in Norway." *Outsourcing Legal Aid in the Nordic Welfare States*. Palgrave Macmillan, Cham, 2018. s. 15-41.

Hammerslev, O., & Rønning, O. H. (2018). «Outsourcing Legal Aid in the Nordic Welfare States” In *Outsourcing Legal Aid in the Nordic Welfare States* (pp. 1-13). Palgrave Macmillan, Cham. S. 311-326.

5. Rettens globalisering og rettspluralisme

Thuesen, Frederik, Retsantropologi og Global Retspluralisme, I: Hammerslev og Rask Madsen (red.), *Retssociologi – klassiske og moderne perspektiver*. Hans Reitzels Forlag: København, s. 559-572.

Nafstad, Ida. "Gypsy law—the non-state normative orders of Roma: scholarly debates and the Scandinavian knowledge chasm." *The Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law* 48.1 (2016): 92-109.

Sandvik, Kristin Bergtora. "Blurring boundaries: Refugee resettlement in Kampala—between the formal, the informal, and the illegal." *PoLAR: Political and Legal Anthropology Review* 34.1 (2011): 11-32.

Sandvik, Kristin Bergtora (2006): Internasjonal strafferett: Rettferdighet som tilskuersport? *Samtiden*, 3. <http://samtiden.no/2011/01/13/internasjonal-strafferett-rettferdighet-som-tilskuersport/>

6. Makt, politikk og rettsliggjøringsdebatter

Zamboni, Mauro og og Hammerslev, Ole (2013): Lovgivning, politik og ret. I: Hammerslev og Rask Madsen (red.), *Rettsociologi – klassiske og moderne perspektiver*. Hans Reitzels Forlag: København, s. 711 – 725

Andenæs, Kristian: Om maktens rettsliggjøring og rettsliggjøringens maktpotensial. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*. Vol. 47, no. 4. s. 587-600.

Ravna, Øyvind (2011): *Samenes rett til land og vann, sett i lys av vekslende oppfatninger om samisk kultur i retts- og historievitenskapene*. I: *Historisk tidsskrift*, vol. 90 no. 2. s. 189-212.

Unjárgga gilisearvi/Nesseby bygdelag mot Finnmarkseiendommen HR-2018-456-P, (sak nr. 2017/860), sivil sak, anke over dom.

<https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/avgjorelser/2018/avgjorelser-mars-2018/saknr-2017-860.pdf>

Staten v/Landbruks- og matdepartementet mot Jovsset Ante Iversen Sara. HR-2017-2428-A, (sak nr. 2017/981), sivil sak, anke over dom,

<https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/avgjorelser/2017/avgjorelser-desember-2017/sak-nr.-2017-981.pdf>

7. Konfliktløsning, rettferdighet og straffekultur

Christie, Nils (1977): Konflikt som eiendom. *Tidsskrift for rettsvitenskap* 61. s. 113-132.

Laugerud, Solveig, and Åse Langballe (2017) "Turning the Witness Stand into a Speaker's Platform: Victim Participation in the Norwegian Legal System as Exemplified by the Trial Against Anders Behring Breivik." *Law & Society Review* 51.2 (2017): 227-251.

Hjorth, Ingeborg, and Line Gjermshusengen (2018). "Et minne i bevegelse." *Tidsskrift for kulturforskning* 2 (2018).

Franke, Katja, and Sigmund Book Mohn. "Utvisning som straff?: Om grensesnittet mellom strafferett og utlendingskontroll." *Tidsskrift for strafferett* 15.02 (2015): 154-176.

Smith, Peter Scharff. "Children of imprisoned parents in Scandinavia: their problems, treatment and the role of Scandinavian penal culture." *Law Context: A Socio-Legal J.* 32 (2015): 147.

Kort om emnet

Retts sosiologi er et samfunnsvitenskapelig fag som behandler retten i samfunnet. Mens rettsvitenskapen i snever forstand først og fremst tolker rettslige normer, er det retts sosiologiens oppgave å beskrive og analysere rettsnormenes og de rettslige institusjonenes plass og virkninger i det sosiale liv. Siktemålet med faget er å gi studentene anledning til å se retten i et videre perspektiv, og til å utvikle evnen til kritisk refleksjon om retten og retts sosiologien.

Det gis plass til nordiske sosiologer, jurister og retts sosiologers ulike tilnærminger til faget. Dette gjelder ideer om *hvordan* retts sosiologisk kunnskap produseres, om rettens formater og formål, samt spørsmålet om hva retts sosiologi egentlig er for?

Du blir introdusert for grunnleggende retts sosiologiske teoretiske perspektiver på retten med fokus på rettsliggjøring, rasjonalitet, makt og kjønn.

Faget anlegger et profesjonssosiologisk blikk på jussens aktører og praktisering av juss. Fremveksten av advokatrollen, grunnleggende dilemmaer for dommere og kvinnenens inntog i jussen, gis særlig fokus.

Faget fokuserer på forholdet mellom velferd og medborgerskap. En innføring i klassisk perspektiver i nordisk retts sosiologi kombineres med analyser av rettighetskamper og utfordringer ved

realiseringen av rettigheter i enkeltborgeres liv. Kjønn belyses særlig. Tilgangen til rettshjelp er et annet viktig tema.

Faget belyser også aspekter ved rettens globalisering. Viktig her er begrepet rettspluralisme som et trekk ved retten i moderne samfunn, hvor en enhetlig nasjonal rett blir utfordret på flere måter. Kritisk oppmerksomhet rettes også mot fremveksten av internasjonale domstoler og organisasjoner som skal håndtere miljøproblematikk, menneskerettigheter, handel, krigsoppgjør, migrasjonsstrømmer og så videre.

I retts sosiologien er forholdet mellom rett, politikk og administrasjon et grunnleggende tema. Debatten om rettsliggjøring i kjølvannet av Makt- og demokratiutredningen belyser sider ved dette. Den historiske og nåtidige utviklingen av samenes rettigheter belyser viktige sider ved Norge som multi-etnisk samfunn.

Du vil også lære om ulike perspektiver på konfliktløsning, rettferdighet og straffekultur. Fokus gis her til forholdet mellom klassiske retts sosiologiske perspektiver på «konflikttyveri» og nåtidens rettslige rammeverk for å ivareta og mektig gjøre ofre, samt hva som er rettens grenser i forhold til å skape rettferdighet. Forholdet mellom straff og forvaltningspraksis, og straff og barns beste blir problematisert. Faget vil også bidra til forståelse av forholdet mellom retten og angrepet den 22 Juli 2011 og konsekvensene for norsk rettskultur.

Hva lærer du?

Læringsmålene for emnet omfatter obligatoriske og anbefalte forkunnskapskrav.

Kunnskaper

Studenten skal ha god forståelse av:

- Sentral retts sosiologisk teori (Weber, Habermas, Marx, Foucault, kjønn)
- Bruken av retten i velferdsstaten
- Retts sosiologiske temaer som: forhold mellom rett og makt, rettsliggjøring, rettspluralisme, konfliktløsningsordninger, og den juridiske profesjon.

Ferdigheter

Studenten skal:

- kunne presentere, drøfte og sammenligne retts sosiologisk teori og empirisk forskning.
- kunne belyse retten og rettslig baserte ordninger i et samfunnsmessig perspektiv, basert på retts sosiologisk teori og forskning.
- vise evne til kritisk refleksjon om retten, rettslig baserte ordninger, retts sosiologisk teori og forskning.

Generell kompetanse

- Studenten skal kunne formidle og drøfte sentralt fagstoff om retts sosiologiske teorier, problemstillinger og empiriske undersøkelser skriftlig.

På semestersiden står det :

Læringskrav

Kunnskaper

Studenten skal ha god forståelse av følgende tema:

- Sentral retts sosiologisk teori (Weber, Habermas, Marx)
- Utviklingen av nordisk retts sosiologi.
- Retts sosiologiske temaer som: forhold mellom rett og makt, rettsliggjøring, rettspluralisme, rettens globalisering, rett og kjønn, konfliktløsningsordninger, og den juridiske profesjon.

Ferdigheter

Studenten skal kunne:

- Anvende eksisterende teorier og resultater fra empirisk forskning på retts sosiologiske problemstillinger
- Se retten i et videre perspektiv, og kan utvikle evnen til kritisk refleksjon om retten, basert på retts sosiologisk teori
- Kunne formulere retts sosiologiske problemstillinger basert på aktuelle rettslige problemstillinger i samfunnet

Generell kompetanse

- Studenten skal kunne formidle sentralt fagstoff om retts sosiologiske teorier, problemstillinger og empiriske undersøkelser skriftlig.

JUS4211 Sivilprosess

Ansvarlig faglærer: Anne Robberstad

Forslag til endring i litteratur (både hovedlitteratur, støttelitteratur og tilleggslitteratur. Merk at det kun er hovedlitteratur som omfattes av sidetallsnormen. Antall sidetall må fylles inn):

Innføringslitteratur: Jørgen Vangsnes: Sivilprosess i et nøtteskall (Oslo 2015) erstattes av:
Jørgen Vangsnes: Sivilprosess i et nøtteskall (2. utg., Oslo 2018)

Hovedlitteratur:

- Anne Robberstad: Sivilprosess (3.utg., 2015) *eller* Anne Robberstad: Sivilprosess (4.utg. 2018).
(Ny utgave som alternativt pensum, innebærer økning på ca 30 s.)

- Alternativ 1 i eksisterende hovedlitteratur foreslås sløyfet:

Hov, Jo: Rettergang i sivile saker (1. utg. 2017) utgår.

(Etter lang overveielse er jeg kommet til at tiden har løpt fra denne boken, på flere måter. Blant annet er ikke grunnlovsendringene i 2014 medtatt.)

(nåværende alternativ 3, Backer: Norsk sivilprosess (2015), blir da nytt alternativ 2)

Tilleggslitteratur: (ny bok og ny artikkel inn):

-Stine Marie Uri: Adgangen til fastsettelsesdom for brudd på EMK, i Lov og Rett 08/2017 s 480-499.

-Hov, Jo: Rettergang i sivile saker (1. utg. 2017)

Forslag til rettskilder/litteratur som vil bedre kjønnsmessig balanse i faget/emnet. Er det aktuelle kjønnsperspektiv som kan inkluderes i faget?:

Særskilt litteratur om dette som er egnet, finnes så vidt vites ikke i dette faget. Kjønnsperspektivet vil bli mer vektlagt i 4. utgave av min Sivilprosess.

Totalt antall sider hovedlitteratur: Økningen på ca 30 sider innebærer at Robberstad-alternativet (sammen med Møse/Aall) fortsatt ligger godt innenfor normen på 600 sider.

NORSKE VALGEMNER

JUR1511/JUS5511 Arbeidsrett

Ansvarlig faglærer: Johann Mulder

Forslag til endring i litteratur (både hovedlitteratur, støttelitteratur og tilleggslitteratur. Merk at det kun er hovedlitteratur som omfattes av sidetallsnormen. Antall sidetall må fylles inn):

JUR1511

Innføringslitteratur

Evju, Stein, Arbeidsrettsdisiplinen og arbeidsrettsforskningen i tilbakeblikk. Utviklingen av faget og forskningen fra fortid til nåtid, Arbeidsrett 2012 s. 1–29.

Evju, Stein, Utviklingstrekk i den individuelle arbeidsretten, Arbeidsrett 2011 s. 143–163.

Stokke, Torgeir Aarvaag, Kristine Nergaard og Stein Evju, Det kollektive arbeidslivet. 2. utg. 2013, kap. 2, 3 og 4.

Hovedlitteratur

Evju, Stein, Saklighet og saklighetsprøvelse. En rettsgenetisk studie, Arbeidsrett 2013 s. 82–111.

Skjønberg, Alexander Næss, Eirik Hognestad og Marianne Jenum Hotvedt, Individuell arbeidsrett. 2. utg. 2017, 540 s. Erstatte tidligere utg.

Støtte- og tillegglitteratur

Bekkedal, Tarjei, Overkonstitusjonalisert og underanalysert. En EØS-rettslig analyse av Høyesteretts plenumavgjørelse i Havnarbeiderdommen [Holship], Jussens Venner 2017 s. 273–314.

Edvardsen, Kjetil, Retten til fast ansettelse – Praktiske problemstillinger tilknyttet grunnbemanningslæren, Arbeidsrett 2012 s. 103–141.

Evju, Stein, Styringsrett og restkompetanse, Arbeidsrett 2010 s. 49–65.

Evju, Stein: Utvalgte artikler 2001–2010, 2010.

Arbeidsrett og styringsrett – et perspektiv, s. 29–46.

Direktivimplementering og arbeidstageres søksmålsposisjon, s. 391–448.

van den Heuvel, Andreas, Litt om lønns- og arbeidsvilkår for utleide og utstasjonerte arbeidstakere, i Mulder, Bernard Johann, Hotvedt, Marianne Jenum, Marie Nesvik, Sundet, Tron Løkken, Sui generis. Festskrift til Stein Evju, 2016, s. 306–315.

Hotvedt, Marianne Jenum, Arbeidstaker – quo vadis? Den nyere utviklingen av arbeidstakerbegrepet, TfR 2018 s. 42–203.

Hotvedt, Marianne Jenum, og **Terese Smith Ulseth**, Arbeidsavtalen og styringsrett: Harmoni i en domsoktett, Arbeidsrett, 2013 s. 112–138.

Thorkildsen, Tarjei, Endring av tjenestepensjonsordninger – arbeidsrettslige aspekter, Arbeidsrett 2012 s. 59–79.

Thorkildsen, Tarjei og **Tonje H. Drevland**, Arbeidsgivers styringsrett – en restkompetanse?, Arbeidsrett 2010 s. 30–48.

Sundet, Tron Løkken, Tariffavtalen, 2014.

Forarbeider til endringer 2015 i arbeidsmiljøloven

Prop. 39 L (2014–2015), Innst. 208 L (2014–2015)

Prop. 48 L (2014–2015), Innst. 207 L (2014–2015)

Prop. 85 L (2015–2015), Innst. 75 L (2015–2016)

Kommentarutgaver til arbeidsmiljøloven:

Fougner, Jan, m.fl.

Jakhelln, Henning, m.fl. (red.), arbeidsrett.no

Johansen, Atle Sønsteli og **Einar Stueland** (red.)

(og nettversjoner av lovkommentarer)

JUS5511**Innføringslitteratur**

Evju, Stein, Arbeidsrettdisiplinen og arbeidsrettsforskningen i tilbakeblikk. Utviklingen av faget og forskningen fra fortid til nåtid, Arbeidsrett 2012 s. 1–29.

Evju, Stein, Utviklingstrekk i den individuelle arbeidsretten, Arbeidsrett 2011 s. 143–163.

Stokke, Torgeir Aarvaag, Kristine Nergaard og **Stein Evju**, Det kollektive arbeidslivet. 2. utg. 2013, kap. 2, 3 og 4.

Hovedlitteratur

Evju, Stein, Informasjon og drøftelser som beslutningsvilkår, Arbeidsrett og arbeidsliv Bind 1, 2005 s. 263–273.

Evju, Stein, Permittering og trygd. Trekk av rettsutviklingen, i Utvalgte artikler 2001-2010, 2010, s. 567–598.

Evju, Stein, Saklighet og saklighetsprøvelse. En rettsgenetisk studie, Arbeidsrett 2013 s. 82–111.

Hotvedt, Marianne Jenum, Arbeidstaker – quo vadis? – Den nyere utviklingen av arbeidstakerbegrepet, TfR 2018 s. 42–103.

Hotvedt, Marianne Jenum, og **Terese Smith Ulseth**, Arbeidsavtalen og styringsrett: Harmoni i en domsoktett, Arbeidsrett 2013, s. 112–138.

Skjønberg, Alexander Næss, Eirik Hognestad og **Marianne Jenum Hotvedt**, Individuell arbeidsrett. 2. utg. 2017, 540 s. Erstatte tidligere utg.

Støtte- og tillegglitteratur

Edvardsen, Kjetil, Retten til fast ansettelse – Praktiske problemstillinger tilknyttet grunnbemanningslæren, *Arbeidsrett* 2012 s. 103–141.

Evju, Stein, Direktivimplementering og arbeidstageres søksmålsposisjon, i: Stein Evju, *Arbeidsrett: Utvalgte artikler 2001–2010*, s. 391–448.

Evju, Stein, Styringsrett og restkompetanse, *Arbeidsrett* 2010 s. 49–65.

van den Heuvel, Andreas, Litt om lønns- og arbeidsvilkår for utleide og utstasjonerte arbeidstakere, i Mulder, Bernard Johann, Hotvedt, Marianne Jenum, Marie Nesvik, Sundet, Tron Løkken, Sui generis. Festskrift til Stein Evju, 2016, s. 306–315.

Hotvedt, Marianne Jenum, Prøvesrett på prøve. Har domstolen kompetanse til å prøve forholdsmessighet og rimelighet i saker om statsansattes stillingsvern? [Under utgivelse].

Strand, Vibeke Blaker, Forenklingsjuss – En trussel mot individers vern mot kjønnsdiskriminering?, *Lov og Rett* 2015, s. 449–470.

Sundet, Tron Løkken, Tariffavtalen, 2014.

Thorkildsen, Tarjei og **Tonje H. Drevland**, Arbeidsgivers styringsrett en restkompetanse?, *Arbeidsrett* 2010, s. 30–48.

Thorkildsen, Tarjei, Endring av tjenestepensjonsordninger – arbeidsrettslige aspekter, *Arbeidsrett* 2012 s. 59–79.

Forarbeider til endringer 2015 i arbeidsmiljøloven

Prop. 39 L (2014–2015), Innst. 208 L (2014–2015)

Prop. 48 L (2014–2015), Innst. 207 L (2014–2015)

Prop. 85 L (2015–2015), Innst. 75 L (2015–2016)

Kommentarutgaver til arbeidsmiljøloven:

Fougner, Jan, m.fl.

Jakhelln, Henning, m.fl. (red.), arbeidsrett.no

Johansen, Atle Sønsteli og **Einar Stueland** (red.)

(og nettversjoner av lovkommentarer)

Forslag til endring i hjelpemidler: (gjelder også JUR1512/JUS5512)

1. Ernes/Neumann/Sundet, Lov- og regelsamling 2018–19, 2. utg. 2018, eller tidligere utg. (<https://www.fagbokforlaget.no/Lov-og-regelsamling-i-arbeidsrett-2018-19/I9788245023626>).
2. Fauchald/Tuseth, Global and regional treaties (<https://www.akademika.no/global-and-regional-treaties-2016/fauchald-ole-kristian/tuseth-baard-sverre/9788280631237>).

Engelske valgemenner**JUS5680 Internet Governance****Ansvarlig faglærer: Tobias Mahler****Forslag til endring i læringskrav (må beskrives i kategoriene: kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse):****Knowledge**

- Good knowledge of the steering and management of core elements of Internet infrastructure, particularly data transmission protocols and the Domain Name System.
- Good knowledge of the relevant regulatory roles played by the Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN), Internet Engineering Task Force (IETF), Internet Society (ISOC), World-Wide Web Consortium (W3C) and International Telecommunications Union (ITU), along with shifting arrangements for governmental oversight of these bodies.
- Good knowledge of the interaction of legal and non-legal processes in the drafting and enforcement of basic Internet standards.

- Knowledge of the respective roles and relative utility of respectively (i) contractual mechanisms and (ii) legislative and treaty-based mechanisms for Internet governance, also in light of the EU legal framework for open Internet access.

Skills

- Elucidate the central legal aspects of Internet governance.
- Elucidate the regulatory role played by Internet architecture itself and how the technical standards for that architecture are developed.
- Critically evaluate the strengths and weaknesses of respectively contractual and statutory codes for Internet governance.

General competence

- Understanding of the principal characteristics of the governance of the Internet, particularly the Domain Name System.
- Understanding of the technology, business models and standards that form the basis of the Internet.
- Understanding of weaknesses and strengths of respectively contractual and statutory modes of regulation with respect to technology.
- Ability to suggest and assess alternative forms of regulation to traditional law.

Forslag til endring i litteratur (både hovedlitteratur, støttelitteratur og tilleggslitteratur. Merk at det kun er hovedlitteratur som omfattes av sidetallsnormen. Antall sidetall må fylles inn):

Required Reading

- Milton L. Mueller, "Networks and States: The Global Politics of Internet Governance", MIT Press, 2010, Chapters 7-11 (approx. 140 pages).
- ICANN, "gTLD Applicant Guidebook" (4 June 2012), Module 1, Module 3 (excluding attachments) and "Registry agreement" (attachment to Module 5), (approx. 95 pages). The text can be downloaded from <http://www.icann.org/en/topics/new-gtld-program.htm>
- Lee A. Bygrave: "Internet Governance by Contract" Oxford University Press, 2015. (Chapters 2-4, 57 pages)
- Mueller, Milton and Badiei, Farzaneh, "Governing Internet Territory: ICANN, Sovereignty Claims, Property Rights and Country Code Top-Level Domains" (March 8, 2015). 18 Columbia Science and Technology Law Review; Vol. XVIII, 435 (56 pages).
- Frode Sørensen, "European Net Neutrality at the beginning of a new era", in Luca Belli, Net Neutrality Reloaded: Zero Rating, Specialised Service, Ad Blocking and Traffic Management, 2016 Annual Report of the UN IGF Dynamic Coalition on Net Neutrality, pp. 165 (18 pages)

Supplementary Reading

- Tobias Mahler, "Generic Top-Level Domains; A Study of Transnational Private Regulation", Edward Elgar Publishing, forthcoming.
- Milton Mueller, "Will the Internet Fragment?: Sovereignty, Globalization and Cyberspace", Polity, 2017

- Jeanette Hofmann, Christian Katzenbach, Kirsten Gollatz, "Between Coordination and Regulation: Conceptualizing Governance in Internet Governance" (August 21, 2014). HIIG Discussion Paper Series No. 2014-4; GigaNet: Global Internet Governance Academic Network, Annual Symposium 2014. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2484463>.
- Lee A. Bygrave and Jon Bing (eds.), *Internet Governance: Infrastructure and Institutions* (Oxford: Oxford University Press, 2009). (approx. 235 pages)
 - A.M. Froomkin, "Habermas@Discourse.Net: Toward a Critical Theory of Cyberspace", *Harvard Law Review*, 2003, vol. 116, no. 3, pp. 749–873.
- Jack Gold and Tim Wu, "Who Controls the Internet?" *Illusions of a Borderless World* (Oxford/New York: Oxford University Press, 2006)
- William J. Drake and Ernest M. Wilson III(eds.), *Governing Global Electronic Networks: International Perspectives on Policy and Power* (Cambridge, MA: Press, 2008)
- Milton Mueller, *Networks and States*, MIT Press, 2010. Chapters 4, 6, 10
- Lee A. Bygrave, "Internet Governance by Contract" Oxford University Press, 2015. (Chapters 5-8)

Forslag til rettskilder/litteratur som vil bedre kjønnsmessig balanse i faget/emnet. Er det aktuelle kjønnsperspektiv som kan inkluderes i faget?:

- Det er tatt inn litteratur som bedrer balansen, men det er fortsatt behov for ytterligere forbedringer fremover. Foreløpig har jeg ikke funnet en god vinkling på kjønnsperspektiv i dette faget, som stort sett dreier seg om Internettets tekniske arkitektur.

Totalt antall sider hovedlitteratur: 354

NB! In addition, students will need to identify and read additional literature of relevance to the term paper.

JUS5540 Public International Law:**Forslag til endring i læringskrav (må beskrives i kategoriene: kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse):**

We will update the pensum for Public International Law, in order to use the latest edition of the textbook: International Law Fifth Edition Edited by Malcolm Evans May 2018 ISBN: 9780198791836.

JUS5641 Electronic Communication Law.

Ansvarlig faglærer: Tobias Mahler og Kristin S. Sandvik

Endringsforslag i litteratur, hjelpemidler og læringskrav.

Med dette foreslås det at faget JUS5641 Electronic Communications Law nedlegges høsten 2018 og det opprettes ett nytt emne «Robot Regulation» samme semester. Faget inngår i LLM ICT law, og det tilbys også som valgfag i MiR (både bachelor og master).

Det er ønskelig å gjennomføre endringen allerede fra høsten 2018, av følgende grunner:

- Her erstattes det et fag preget av tradisjonelle forelesninger med et nytt tilbud som bruker varierte undervisningsmetoder basert på «flipped classroom» konseptet (inkludert studentpresentasjoner og audiovisuelle elementer, se under). Faget er ment å støtte opp under fakultetets planlagte satsning på et senter for fremragende undervisning.
- Sammenlignet med «Electronic Communications Law» er «Robot Regulation» bedre forankret i pågående og planlagt forskning ved Senter for rettsinformatikk og fakultetet forøvrig. Det er også mulig at faget kan ha større interesse blant studenter.
- Ansvarlig faglærer har ikke undervist «Electronic Communications Law» de siste 2 årene, pga. forskningstermin og sykdom. I en slik situasjon er det bedre å

investere arbeidstiden i å bygge opp et fremtidsrettet fag, fremfor å oppdatere et fag opprettet på 1990-tallet.

- Dersom fokuset på Electronic Communications Law skulle opprettholdes i emnet, ville det kreve omfattende endringer før semesterstart. Det ventes at EU vedtar et nytt regelverk til sommeren, og dette kommer antagelig på et tidspunkt som gjør det vanskelig å integrere det i undervisning og eksamen. Det er lite hensiktsmessig å gjennomføre en slik oppdatering av emnet nå, dersom faget ikke skal videreføres. Det finnes p.t. heller ikke litteratur som fokuserer på det nye regelverket. Derfor er det bedre å skifte fokus nå.
- Forslaget er primært et tiltak for å oppdatere innholdet i LLM ICT law. Det er ikke meningen at forslaget skal foregripe den pågående evalueringen av valgfagsporteføljen i MiR. Det legges til grunn at valgfaget vil bli vurdert på ordinær måte i den pågående søknadsprosessen.
- Ansvarlig faglærer har diskutert den foreslåtte eksamensformen med Axel Hjelme og Kristin Steen Slåttå ved eksamensavdelingen, og det er ingen store administrative hindringer. Den nye eksamensformen vil også være rimeligere enn dagens eksamen på emnet (som består av mid-term paper pluss skoleeksamen).
- Det gjennomføres en siste eksamen i Electronic Communications Law høsten 2018 for eventuelle studenter som ønsker å gjenta emnet. (Det er mindre enn 1/3 overlapp mellom JUS5641 og det nye emnet).

JUS5xxx/JUR1xxx: Fagområde: ~~Electronic communications law~~

Robot Regulation

Navn på ansvarlig faglærer: Tobias Mahler og Kristin B. Sandvik

Forslag til endring i læringskrav (må beskrives i kategoriene: kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse):

Knowledge

- Overview of key regulatory issues raised by emerging developments in robotics, including autonomous vehicles, autonomous weapons, human-robot interaction, and cyborgs.

- Knowledge of how the law regulates robots and cyber-physical systems with respect to safety and regulatory oversight, liability, privacy and security.
- Knowledge of regulatory issues raised by artificial intelligence, including discrimination, transparency, privacy, and use for law enforcement.
- Good knowledge of a specific sub-set of regulatory issues in a focus area selected by student groups in agreement with the teacher.

Skills

- Ability to discuss regulatory issues in light of ethical, gender and technical perspectives in robotics.
- Ability to reflect over the need for regulation of robotics and artificial intelligence.
- Ability to participate in policy debates about emerging issues in robotics and their regulation at domestic, European and international level.

General competence

- Understanding how the emergence of robotics may affect society, including in sectors such as transport, health, employment, and public security.
- Understanding of weaknesses and strengths of regulation, and its effect on innovation.
- Development of oral presentation skills.

Exams:

Bachelor students

- [Compulsory activity](#): Mandatory participation in working group. The group prepares an oral presentation, which forms the basis for a short film (20-30 minutes). All students must submit a short report (up to 1 page) describing how they contributed to group work done in this course. This report must be added to the individual term paper, but it is not graded.
- Individual term paper (2000 words)

Master students

- [Compulsory activity](#): Mandatory participation in working group. The group prepares an oral presentation, which forms the basis for a short film (20-30 minutes). All students must submit a short report (up to 1 page) describing how they contributed to group work done in this course. This report must be added to the individual term paper, but it is not graded. Each student must also submit three questions that would be suitable for the oral examination.

Exams

- Individual short paper (2000 words) – counting 50 %
- Group exam, based on the short film created by the group during the course and individual questions/discussions with each of the group members - counting 50 %

Hver gruppeeksamen kan vare opp til 30 min (filmvisning) + 45 min (diskusjon/eksaminasjon med gruppemedlemmene), sensorene har i tillegg 15 min til å diskutere karakterfastsettelsen, sensoruttellingen vil da bli 1,5 t per gruppe på mellom 4-5 studenter. Karakteren settes på basis av filmen som gruppen har utarbeidet, gruppemedlemmene kan videre gis ulik karakter på gruppeeksamen basert på deres individuelle presentasjon i diskusjonen/eksaminasjonen. Det settes en samlet individuell karakter for hvert gruppemedlem på gruppeeksamen.

Forslag til endring i litteratur (både hovedlitteratur, støttlitteratur og tilleggslitteratur. Merk at det kun er hovedlitteratur som omfattes av sidetallsnormen. Antall sidetall må fylles inn):

Mandatory reading

Leenes, R.E., and others, “Regulatory challenges of robotics: Some guidelines for addressing legal and ethical issues”, **Law, Innovation and Technology**, (2017) **9**(1), 1 (44 pages)

European Parliament Resolution of 16 February 2017 with Recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)), P8_TA (2017) 005, (23 pages).

Neil M. Richards and William D. Smart, “How should the law think about robots?”, in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016, 3 (20 pages)

Trevor N. White, Seth D. Baum, "Liability for Present and Future Robotics Technology", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0005 (18 pages)

F. Patrick Hubbard, "Allocating the risk of physical injury from 'sophisticated robots': Efficiency, fairness, and innovation", in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016, 25 (25 pages)

Curtis E.A. Karnow, "The application of traditional tort theory to embodied machine intelligence", in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016, 51 (26 pages)

Joanna J. Bryson, Mihailis E. Diamantis, Thomas D. Grant, "Of, for, and by the people: the legal lacuna of synthetic persons", *Artificial Intelligence and Law*, 25(3) (2017), 273-291 (18 pages)

Meg Leta Jones and Jason Millar, "Hacking Metaphors in the Anticipatory Governance of Emerging Technology: The Case of Regulating Robots", in Roger Brownsword, Eloise Scotford, and Karen Yeung, *the Oxford Handbook of Law, Regulation and Technology*, Oxford University Press, 2017, 596-619 (23 pages)

Peter Asaro, Jus nascendi, robotic weapons and the Martens Clause, in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing, 2016 (19 pages)

Total: 216 pages.

NB! Further literature must be read in connection with individual and group research conducted during this course.

Further reading (starting points for group work)

Legal approaches to robotics:

Calo, Ryan, "Robots in American Law" (2016). University of Washington School of Law Research Paper No. 2016-04, available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2737598>

Ryan Calo, [Robots as Legal Metaphors](#), 30 Harvard J. Law & Technology, 209-37 (2016).

Ryan Calo, [Robotics and the Lessons of Cyberlaw](#), 103 Calif. L. Rev. 513-63 (2015).

Autonomous vehicles:

Jason Millar, “Ethics Settings for Autonomous Vehicles”, in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017,

DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0002

Wulf Loh, Janina Loh, “Autonomy and Responsibility in Hybrid Systems, The Example of Autonomous Cars”, in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017,

DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0003

Jeffrey K. Gurney, “Imputing Driverhood, Applying a Reasonable Driver Standard to Accidents Caused by Autonomous Vehicles”, in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017,

DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0004

Drones:

Rufus Ballaster, Andrew Firman, Eleanor Clot, “A Practical Guide to Drone Law”, Law Brief Publishing 2017

Privacy:

M. Ryan Calo, “[Robots and Privacy](#)”, in Patrick Lin et al. (eds.) *Robot Ethics: The Ethical and Social Implications of Robotics*, MIT Press 2012, 187-202

Human-Robot Interaction:

Jesse Kirkpatrick, Erin N. Hahn, Amy J. Hafler, “Trust and Human–Robot Interactions”, in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0010

Kate Darling, “‘Who’s Johnny?’ Anthropomorphic Framing in Human–Robot Interaction, Integration, and Policy”, in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0012

Kate Darling, “Extending legal protection to social robots: The effects of anthropomorphism, empathy, and violent behavior towards robotic objects”, in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016, 213 (26 pages)

Healthcare robots:

Aimee van Wynsberghe, *Healthcare robots: ethics, design and implementation*, Ashgate Publishing 2015

Human-robot interaction, gender and sex:

Nomura Tatsuya, "[Robots and Gender](#)", *Gender and the Genome*, Volume 1, Issue 1, 2017

Russell, Anna C. B. 2009. "Blurring the Love Lines: The Legal Implications of Intimacy with Machines." *Computer Law & Security Review* 25 (5): 455–63.

Ezio Di Nucci, "[Sex Robots and the Rights of the Disabled](#)", in John Danaher and Neil McArthur, *Robot Sex, Social and Ethical Implications*, MIT Press 2017

Litska Strikwerda, "Legal and Moral Implications of Child Sex Robots", in John Danaher and Neil McArthur, *Robot Sex, Social and Ethical Implications*, MIT Press 2017

Law enforcement:

Kristen Thomasen, "Examining the constitutionality of robot-enhanced interrogation", in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016

Lisa A. Shay et al., "Confronting automated law enforcement", in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016

Forslag til endring i litteratur (både hovedlitteratur, støttelitteratur og tillegglitteratur. Merk at det kun er hovedlitteratur som omfattes av sidetallsnormen. Antall sidetall må fylles inn):

Mandatory reading

Leenes, R.E., and others, “Regulatory challenges of robotics: Some guidelines for addressing legal and ethical issues”, **Law, Innovation and Technology**, (2017) 9(1), 1 (44 pages)

European Parliament Resolution of 16 February 2017 with Recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)), P8_TA (2017) 005, (23 pages).

Neil M. Richards and William D. Smart, “How should the law think about robots?”, in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016, 3 (20 pages)

Trevor N. White, Seth D. Baum, “Liability for Present and Future Robotics Technology”, in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0005 (18 pages)

F. Patrick Hubbard, “Allocating the risk of physical injury from ‘sophisticated robots’: Efficiency, fairness, and innovation”, in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016, 25 (25 pages)

Curtis E.A. Karnow, “The application of traditional tort theory to embodied machine intelligence”, in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016, 51 (26 pages)

Joanna J. Bryson, Mihailis E. Diamantis, Thomas D. Grant, “Of, for, and by the people: the legal lacuna of synthetic persons”, *Artificial Intelligence and Law*, 25(3) (2017), 273-291 (18 pages)

Meg Leta Jones and Jason Millar, “Hacking Metaphors in the Anticipatory Governance of Emerging Technology: The Case of Regulating Robots”, in Roger Brownsword, Eloise Scotford, and Karen Yeung, *the Oxford Handbook of Law, Regulation and Technology*, Oxford University Press, 2017, 596-619 (23 pages)

Peter Asaro, Jus nascendi, robotic weapons and the Martens Clause, in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing, 2016 (19 pages)

Total: 216 pages.

NB! Further literature must be read in connection with individual and group research conducted during this course.

Further reading (starting points for group work)**Legal approaches to robotics:**

Calo, Ryan, "Robots in American Law "(2016). University of Washington School of Law Research Paper No. 2016-04, available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2737598>

Ryan Calo, [Robots as Legal Metaphors](#), 30 Harvard J. Law & Technology, 209-37 (2016).

Ryan Calo, [Robotics and the Lessons of Cyberlaw](#), 103 Calif. L. Rev. 513-63 (2015).

Autonomous vehicles:

Jason Millar, "Ethics Settings for Autonomous Vehicles", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017,

DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0002

Wulf Loh, Janina Loh, "Autonomy and Responsibility in Hybrid Systems, The Example of Autonomous Cars", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017,

DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0003

Jeffrey K. Gurney, "Imputing Driverhood, Applying a Reasonable Driver Standard to Accidents Caused by Autonomous Vehicles", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017,

DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0004

Drones:

Rufus Ballaster, Andrew Firman, Eleanor Clot, "A Practical Guide to Drone Law", Law Brief Publishing 2017

Privacy:

M. Ryan Calo, "[Robots and Privacy](#)", in Patrick Lin et al. (eds.) *Robot Ethics: The Ethical and Social Implications of Robotics*, MIT Press 2012, 187-202

Human-Robot Interaction:

Jesse Kirkpatrick, Erin N. Hahn, Amy J. Haufler, “Trust and Human–Robot Interactions”, in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0010

Kate Darling, “‘Who’s Johnny?’ Anthropomorphic Framing in Human–Robot Interaction, Integration, and Policy”, in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0012

Kate Darling, “Extending legal protection to social robots: The effects of anthropomorphism, empathy, and violent behavior towards robotic objects”, in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016, 213 (26 pages)

Healthcare robots:

Aimee van Wynsberghe, *Healthcare robots: ethics, design and implementation*, Ashgate Publishing 2015

Human-robot interaction, gender and sex:

Nomura Tatsuya, “[Robots and Gender](#)”, *Gender and the Genome*, Volume 1, Issue 1, 2017

Russell, Anna C. B. 2009. “Blurring the Love Lines: The Legal Implications of Intimacy with Machines.” *Computer Law & Security Review* 25 (5): 455–63.

Ezio Di Nucci, “[Sex Robots and the Rights of the Disabled](#)”, in John Danaher and Neil McArthur, *Robot Sex, Social and Ethical Implications*, MIT Press 2017

Litska Strikwerda, “Legal and Moral Implications of Child Sex Robots”, in John Danaher and Neil McArthur, *Robot Sex, Social and Ethical Implications*, MIT Press 2017

Law enforcement:

Kristen Thomasen, "Examining the constitutionality of robot-enhanced interrogation", in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016

Lisa A. Shay et al., "Confronting automated law enforcement", in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016

Military robots and autonomous weapons:

Peter W. Singer, "Wired for War: The Future of Military Robots", Brookings Opinions blog post, August 28, 2009, available at <https://www.brookings.edu/opinions/wired-for-war-the-future-of-military-robots/>

Leonard Kahn, "Military Robots and the Likelihood of Armed Combat", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0018

Ian Kerr and Katie Szilagyi, "Asleep at the switch? How killer robots become a force multiplier of military necessity"; in Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr (ed.), *Robot Law*, Edward Elgar Publishing 2016

Artificial intelligence:

Ryan Calo, "Artificial Intelligence Policy: A Primer and Roadmap", 2017, available at SSRN, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3015350>

Lawrence B. Solum, "Legal Personhood for Artificial Intelligences". *North Carolina Law Review*, Vol. 70, p. 1231, 1992, available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1108671>

Shannon Vallor, George A. Bekey, "Artificial Intelligence and the Ethics of Self-Learning Robots", in Patrick Lin, Keith Abney, and Ryan Jenkins (ed.), *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence*, Oxford University Press, 2017, DOI:10.1093/oso/9780190652951.003.0022

Frank Pasquale, *The black box society: The secret algorithms that control money and information*, Harvard University Press, 2015.

Lilian Edwards, Michael Veale, "Slave to the algorithm? Why a 'right to an explanation' is probably not the remedy you are looking for", *Duke Law & Technology Review*, 2017, 16, 18-84.

Sandra Wachter, Brent Mittelstadt, Luciano Floridi, "Why a right to explanation of automated decision-making does not exist in the general data protection regulation" *International Data Privacy Law*, 2017, 7(2), 76-99.

Nick Bostrom, *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*, Oxford University Press, 2016
Forslag til endring i fagbeskrivelse:

Course content

This course addresses emerging regulatory issues related to robotics. The point of departure of the course is the increasing significance robots have in our society, which not only raises technical issues, but also regulatory and policy concerns.

Recent advances in robotics and artificial intelligence indicate that robots gradually become a reality in society, rather than just in science fiction. Applications include autonomous cars and other vehicles, autonomous weapons, as well as assistants in many fields, including healthcare. Thus, the forms and purposes of robots differ, so it may be impossible to develop one singular regulatory response to the broad field of robotics. On the other hand, there are certain recurring features of robots, which are relevant in a regulatory context.

Lawmakers are currently developing new concepts and definitions, concurrent with the potential drafting of a new legal framework. One of these attempts is the European Parliament's working definition of a "smart robot": Its characteristics include (i) the acquisition of autonomy through sensors or data exchange, (ii) potentially self-learning, (iii) at least a minor physical support, (iv) the adaptation of its behaviour and actions to the environment, as well as (v) absence of life in the biological sense.

Artificial intelligence (AI) technology is also relevant. Whether or not embodied in a physical robot, AI is increasingly deployed in a wide range of contexts. These include predictive policing, chatbots, and corporate decision-making. Amongst the challenges with AI has been the potential for bias in decision-making, which can contribute to discrimination, including for gender or race.

The analysis of regulatory issues takes particular account of ethical and gender perspectives. Ethical concerns arise, for example, when robots such as autonomous weapons or vehicles decide about life or death, and when they calculate risk. Moreover, ethical issues are crucial for all human-robot interaction, such as in the context of healthcare robots.

When humans and robots interact, there can be issues with respect to both human gender and robot gender. The clearest example of the latter is the development of sex robots.

This course examines how robots and artificial are regulated *de lege lata*, and tracks the discourse about the need for new law (*de lege ferenda*). It is far from clear how society

should respond to the emergence of these technologies, and students should think creatively about these questions. The course also tracks the development of soft law, such as codes of conduct for robot engineers.

Relevant legal and regulatory issues include the following:

- Responsibility, accountability, liability and insurance
- Regulatory oversight by the proposed European Agency for Robotics and Artificial Intelligence
- Regulatory frameworks for safety, security, and privacy
- Robots and networks (network neutrality; cloud computing)
- Autonomous weapons systems and public international law
- Human dignity, gender issues and privacy in the context of healthcare robots, cyborgs and augmented humans
- Regulatory responses to emerging artificial intelligence

Forslag til rettskilder/litteratur som vil bedre kjønnsmessig balanse i faget/emnet. Er det aktuelle kjønnsperspektiv som kan inkluderes i faget?:

When humans and robots interact, there can be issues with respect to both human gender and robot gender. The clearest example of the latter is the development of sex robots.

Totalt antall sider hovedlitteratur:

216 pages. NB! Further literature must be read in connection with individual and group research conducted during this course. See recommended reading.

JUS5870 Arbeidsrett

Ansvarlig Faglærer: Johann Mulder

Forslag til endring i hjelpemidler:

1. Ernes/Neumann/Sundet, Lov- og regelsamling 2018–19, 2. utg. 2018, eller tidligere utg. (<https://www.fagbokforlaget.no/Lov-og-regelsamling-i-arbeidsrett-2018-19/I9788245023626>).
2. Fauchald/Tuseth, Global and regional treaties (<https://www.akademika.no/global-and-regional-treaties-2016/fauchald-ole-kristian/tuseth-baard-sverre/9788280631237>).

HUMR5502 Menneskerettigheter (Dealing with Diversity: Human Rights Approaches to Ethnic Conflict)

Ansvarlig faglærer: Stener Ekern

Forslag til endring i litteratur (både hovedlitteratur, støttelitteratur og tilleggslitteratur. Merk at det kun er hovedlitteratur som omfattes av sidetallsnormen. Antall sidetall må fylles inn):

Disse går ut av hovedlitteraturlista:

Butenschön, Nils, «State, Power ...» (2000) (25 pp)

Ekern, Stener, «Visions of the Right Order ...» (2005) (25 pp)

Disse går inn på hovedlitteraturlista:

Butenschøn, Nils, "Israeli Ethnocracy and the Israeli-Palestinian Citizenship Complex", in Nils Butenschøn and Roel Meijer (eds.) 2018, *The Middle East in Transition. The Centrality of Citizenship*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing pp 27-48. (21 pp)

Ekern, Stener, "Between Relations and Rights: Writing Constitutions in Mayan Guatemala", *The Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law*, 2018, DOI: 10.1080/07329113.2018.1434724. (20 pp)

Denne flyttes opp fra støttelitteraturen til hovedlitteraturen:

Aspinall, Edward, "The Construction of Grievance. Natural Resources and Identity in a Separatist Conflict", *Journal of Conflict Resolution*, 51 (6): 950-972, December 2007. (22 pp)

Denne flyttes ut av hovedlista og inn på støttelista:

Bassouni, Cherif, «Perspectives on», *Virginia Journal of International Law*, 50 (2) (2010). (54 pp)

Denne tas helt ut:

Clark, Janine N, "Peace, Justice, and the ICC ..", *Journal of International Criminal Justice* 9 (3) (2011). (24 pp)

Totalt antall sider hovedlitteratur: 612

HUMR5131 Menneskerettigheter (Human Rights in History, Philosophy and Politics):

Ansvarlig faglærer: Stener Ekern

Forslag til endring i litteratur (både hovedlitteratur, støttelitteratur og tillegglitteratur. Merk at det kun er hovedlitteratur som omfattes av sidetallsnormen. Antall sidetall må fylles inn):

Hovedlitteratur:

Main Books:

Nickel, James, *Making Sense of Human Rights* (2007). Før var alle kapitlene fra 1 til 11 (pp 7-184, 178 sider) pensum, nå tas kapitlene 8-11 ut slik at pensum blir ch 1-7, pp 7-122 (115 pp).

Book Chapters:

Hunt, Lynn, *Inventing Human Rights* (2007). Før var kapittel 3 obligatorisk og 4 anbefalt, nå er bade 3 og 4 samt introduksjonen obligatorisk slik: Introduction, pp 15-34, ch 3-4, 113-176 (82 pp),

Waldron (ed), *Nonsense ...* (1987), utgår.

Nytt bokkapittel:

Fagan, Andrew: *Human Rights and Cultural Diversity. Core Issues and Cases*, Edinburgh: Edinburgh University Press 2017, ch 5, pp 127-162 (34 pp).

Nytt bokkapittel:

Beitz, Charles, *The Idea of Human Rights*, Oxford: Oxford University Press 2009, ch 1, 3-5 (90 pp).

Articles and Book Chapters Online:

Beitz 2003 in *Daedalus*, (11 pp) utgår.

Ekern 2003 in *Human Rights in Development Yearbook*, (24 pp) utgår.

Pogge 1995 in *Jahrbuch für Recht und Ethik*, (18 pp) flyttes til anbefalt lesning.

Sen 2004 in *Philosophy and Public Affairs*, (41 pp) flyttes til anbefalt lesning.

Ny artikkel:

Ekern, Stener, Towards a Mayan Theory of Human Rights: Sacred Equilibria and the Consequences of Disrespect, *Nordic Journal of Human Rights*, Vol 34 (4) (2017), 272-288 (16 pp).

Donnelly, Jack, 'The Relative Universality of Human Rights' in *Human Rights Quarterly* Vol 29 (2) (2007), 281-306 (36 pp).

Total:

Recommended (anbefalt):

Griffin, James, *On Human Rights* (2008). Før var kapitlene 1-8 anbefalt (110 pp), nå bare ch 2 (28 pp).

Hunt, Lynn, *Inventing ...* (2007). Kapittel 4 er flyttet opp til obligatorisk lesning.

Tas ut:

Leebaw, Anne B (2008), in *Human Rights Quarterly*.

Totalt antall sider hovedlitteratur: 813

HUMR5132 Human Rights Law in Context

Ansvarlig faglærer: Gentian Zyberi

Forslag til endring i litteratur (både hovedlitteratur, støttelitteratur og tilleggslitteratur. Merk at det kun er hovedlitteratur som omfattes av sidetallsnormen. Antall sidetall må fylles inn):

To be added:

Deborah Rhode, Access to Justice, 69(5) Fordham Law Review (2001), pp.1785-1819 (34 pages).

Total: 810 pages.